

REGIONÁLNÍ ROZVOJ MEZI TEORIÍ A PRAXÍ

3/2017

Obsah

ÚVOD.....	3
OCHRANA EROZNĚ OHROŽENÝCH CHMELNIC PŘED VODNÍ EROZÍ	4
PŘÍPADOVÁ STUDIE POLITIKY VEŘEJNÉ SLUŽBY - RODINNÉ PASY JIHOMORAVSKÉHO KRAJE.....	15
ROLE KOMUNIT PŘI ZMÍRŇOVÁNÍ ENVIRONMENTÁLNÍCH RIZIK: POHLED ZA HORIZONT TEORETICKÉHO KONCEPTU	29
TRENDY V POSKYTOVÁNÍ ROZVOJOVÉ POMOCI ZEMÍ OECD VŮČI LDC's	44
SDG 11: CÍLE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE VE SVĚTLE INDIKÁTORŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE VYUŽÍVANÝCH V PROSTŘEDÍ MĚST ČESKÉ REPUBLIKY	58
REGIONÁLNE PRODUKTY V ROZVOJI REGIÓNU ZÁHORIE	72

ÚVOD

EDITORIAL

Vážení čtenáři,

Přichází podzim a s ním i třetí letošní číslo odborného recenzovaného časopisu Regionální rozvoj mezi teorií a praxí.

Začátek podzimu byl pestrý. Na Vysoké škole regionálního rozvoje a Bankovním institutu – AMBIS se konala jednak mezinárodní konference „Human Resources in Regional Development (HRRD 2017)“ a dále proběhl 3. ročník konference „GIS v plánování měst a regionů“. Náš časopis byl u toho, a tak se můžete v následujících číslech časopisu těšit na zajímavé články, které na konferencích zazněly.

Aktuální číslo přináší šest tematicky pestrých článků. Jako první si můžete pročíst článek autorského týmu z Výzkumného ústavu meliorací a ochrany půdy a Chmelařského institutu zpracovaný pod vedením Ing. Davida Kincla s názvem „Ochrana erozně ohrožených chmelnic před vodní erozí“. Dále navazuje článek Jiřího Nesiby z Newton College s názvem „Případová studie politiky veřejné služby - rodinné pasy Jihomoravského kraje“. Třetím článkem je práce kolegů Katedry geografie, Přírodovědecké fakulty, Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem doc. Pavla Rašky, Dr. Vladana Hrušky a Mgr. Moniky Stehlíkové na téma „Role komunit při zmírňování environmentálních rizik: pohled za horizont teoretického konceptu“. Autorkou dalšího článku s názvem „Trendy v poskytování rozvojové pomoci zemí OECD vůči LDC's“ je Dr. Linda Piknerová z Katedry politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU v Plzni. Předposledním článkem práce Dr. Martina Maštálky a Mgr. Tatiany Korovchenko z Ústavu regionálních a bezpečnostních věd, Fakulty ekonomicko – správní, Univerzity Pardubice, který se ještě vrací k tématu minulého čísla, a to problematice Agendy 2030 reflexí jejího 11. cíle. Článek nese název „SDG 11: Cíle udržitelného rozvoje ve světle indikátorů udržitelného rozvoje využívaných v prostředí měst České republiky“. Poslední zařazený článek je od našich kolegů ze Slovenska, jmenovitě od Dr. Lucie Hrubalové a Bc. Paulíny Budzeľové z Fakulty stredo európskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre s názvem „Regionálne produkty v rozvoji regiónu Záhorie“.

Na tomto místě bych si jen znovu dovolila připomenout, že všechny publikované články byly double blind recenzovány dvěma nezávislými recenzenty a časopis je zařazen do databáze ERIH PLUS.

Za redakční radu Vám přeji inspirativní čtení a krásný podzim.

Vladimíra Šilhánková

V Hradci Králové září 2017

OCHRANA EROZNĚ OHROŽENÝCH CHMELNIC PŘED VODNÍ EROZÍ

CONSERVATION OF HOP GARDENS VULNERABLE TO WATER EROSION

Ing. David Kincl¹, Ing. David Kabelka¹, Ing. Karel Krofta Ph.D.², Ing. Jan Srbek¹,
Ing. Jaroslav Pokorný Ph.D.², Ing. Jan Vopravil Ph.D.¹

¹Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i.
Žabovřeská 250
156 27 Praha 5, Česká republika
kincl.david@vumop.cz

²Chmelařský institut, s.r.o.
Kadaňská 2525
438 46 Žatec, Česká republika
krofta@chizatec.cz

Klíčová slova

eroze, meziplodiny, půdoochranné technologie, trvalé kultury, zelené hnojení

Key words

erosion, intercrops, soil conservation technologies, permanent crops, green manure

Abstrakt

Žatecké chmelnice mají v České republice, ale i ve světě své výsadní postavení. V současné době bohužel není v našich podmínkách při obhospodařování chmele otáčivého (*Humulus lupulus* L.) prováděna žádná systematická ochrana zabráňující erozi půdy. Na erozně ohrožených chmelnicích tak každoročně vlivem silných dešťů dochází k nenávratným ztrátám půdy, které způsobují řadu problémů v extravilánu i intravilánu. Následkem jsou zvýšené finanční náklady pro obce a snižující se úrodnost půdy. Tento stav není dlouhodobě udržitelný, a proto je potřeba najít řešení pro účinnou ochranu erozně ohrožených chmelnic. Jednou z možností, jak omezit vodní erozi na chmelnicích a ochránit tím zástavbu nacházející se pod svažitými pozemky, je využití vhodně zvolených meziplovin v meziřadí. V článku jsou představeny testované půdoochranné technologie postavené na třech základních principech: nízké ekonomické náklady, neovlivněná výnosovost chmele a dostatečná protierozní ochrana půdy. Z výsledků měření je patrné, že půdoochranné technologie mají na chmelnicích velký potenciál.

Abstract

Žatec hop gardens have been keeping an important position in the Czech Republic as well as in the world. However, up till now, the Czech Republic has had no systematic protection against water erosion during cultivation of hop gardens (*Humulus lupulus* L.). Due to the fact heavy rainfall have been eroding tremendous amount of soil every year in hop gardens threatened by water erosion, the transported soils by water from hop gardens have caused lots of problems in both open landscape (unbuild) and built-up areas (villages, cities etc.). This results in increasing

of financial costs for villages (or local government) and decreasing in soil fertility of arable land, which has been resulting in unsustainability of the current situation and requires to take effective and efficient measurements in order to protect hop gardens threatened by water erosion. One of the possibilities is to use appropriate intercrop planted in inter-row of hop plants. Suitable chosen intercrops may significantly reduce water erosion. This paper presents tested soil conservation technologies based on three principles: low economic costs, non influenced profitability (yield) and sufficient soil protection. The results clearly show that tested soil conservation technologies in hop gardens have a great potential.

Úvod

Pěstování chmele je součástí krajinného rázu žateckého regionu a představuje tak určitou odlišnost od jednotvárné krajiny s monokulturami pšenice, ječmene či řepky. Chmel je víceletá kultura setrávající na jedné ploše 20 až 25 let a někdy i déle (Štranc a kol., 2012). Po celém světě je pěstován v řadách o šířce 2,7 až 4,2 m a díky této vzdálenosti není půda v meziřadí chmelnic, bez zavedení příslušných opatření, dostatečně chráněna proti vodní erozi. České republice se u chmele podařilo jako první zemi Evropské Unie zaregistrovat zeměpisnou ochrannou známku EU pro chráněné označení původu Žatecký chmel. Ten je vyhlášený díky svému vysoce jemnému chmelovému aroma, které je ceněno pivovary na celém světě. Označení Žatecký chmel může být použit pouze pro odrůdu Žatecký poloraný červenák vypěstovaný v Žatecké chmelářské oblasti (Kozderová, 2016). Jedná se tedy čistě o regionální produkt ovlivněný místním podnebím a červeně zbarvenými půdami označovanými jako „permské červenky“. Bohužel vlivem zvlněného terénu lze na Žatecku pozorovat na horních úsecích svahů plošnou erozi. Ta ve středních a převážně spodních částech svahů může přecházet v mnohem více závažnou rýhovou či výmlovou erozi (Štranc a kol., 2012). Zemědělský pozemek se tak vlivem odnosu půdy stává méně úrodný.

Chmel obecně patří mezi nejvíce erozně ohrožené plodiny. V případě přívalových dešťů dochází k nadměrnému odnosu půdy a chmelnice pak tímto způsobem přicházejí o svoji nejúrodnější část. Vodní eroze navíc způsobuje značné problémy v přilehlých obcích. Pokud jsou situovány pod svažitými pozemky chmelnic, bývají ohroženy erodovanou půdou při každé vyšší srážce. Povrchový odtok způsobuje zaplavení zahrad či v horším případě zaplavení samotné zástavby. S tím souvisí i následné znečištění pozemků a komunikací. Častým problémem způsobeným erozí je také zanášení vodních nádrží a toků. Sedimenty snižují retenční schopnost nádrží a přispívají k eutrofizaci. Menší akumulací prostor ve vodní nádrži a nižší průtočné profily řek jsou spojeny s vyšším rizikem vzniku povodní. Eutrofizace dále způsobuje zhoršení ekologického stavu vod, což má zásadní vliv na vodní rostliny a živočichy, možnost využití vod a na estetiku krajiny. Odstranění výše uvedených škod je velmi nákladné, a tak obce přicházejí o značnou část finančních prostředků, které by mohly využít pro svůj rozvoj. Z těchto důvodů je nutné hledat vhodná řešení, jak omezit vodní erozi na chmelnicích.

Potřeba najít efektivní řešení pro erozně ohrožené chmelnice roste i vlivem měnícího se klimatu. Počasí je v poslední době čím dál více extrémní a srážky přibírají na intenzitě. Degradace půdy se proto zrychluje. Jak ukazuje studie Možný a kol. (2011), lze ve chmelnicích vlivem budoucího klimatu předpovídat určitý pokles výnosů.

Jako řešení se nabízí využití meziplochin určených pro zelené hnojení. Meziplochinami jsou myšleny vhodné podplodiny pěstované v meziřadí chmelnic. Ty kromě toho, že snižují odnos půdy, mají řadu dalších funkcí (Krofta a kol., 2012). Vhodná kombinace rostlin má pozitivní vliv na strukturu půdy díky prokoření půdního horizontu, odstraňuje půdní únavu a udržuje

rostliny v lepší fyziologické kondici. Tento článek vznikl na základě projektu NAZV č.: QJ1610418 „Komplexní půdoochranné technologie pro pěstování chmele otáčivého“ a je zaměřen na prezentaci výsledků získaných při ověřování účinnosti nových protierozních opatření (mezipločin) testovaných na českých chmelnicích.

1. Metodika

1.1. Měření protierozní účinnosti půdoochranných technologií

Pro testování bylo zvoleno několik variant, jejichž ověřování proběhlo za pomoci polního simulátoru deště VÚMOP, v.v.i.. Polní simulátor deště umožňuje měření aktuální ztráty půdy vodní erozí. Princip měření spočívá v rozstříku vody na jasně definovanou a ohraničenou plochu (20 m²), ze které následně odtéká povrchová voda společně s erodovanými půdními částicemi. Kromě samotného erozního účinku srážky je možné stanovit i infiltrační schopnost půdy či začátek a konec povrchového odtoku. Výsledky ze simulátoru deště tak poskytují ucelený soubor informací o zvolených technologiích a jejich efektivitě v době přívalových srážek. Při ověřování je důležité, aby jednotlivé půdoochranné varianty byly založeny v co nejmenší vzdálenosti od sebe z důvodu zajištění stejných půdních a sklonitostních podmínek.

Zadešťování se uskutečnilo vždy dvakrát po sobě, přičemž délka prvního zadeštění byla 30 minut a délka druhého (opakovaného) zadeštění 15 minut. Nejprve simulace proběhla na půdě s přirozenou vlhkostí a následně na půdě nasycené. Ověřování testovaných variant se konalo ve třech vývojových fázích porostu mezipločin v pěstebních termínech uváděných Janečkem (2012). Podrobnější popis jednotlivých pěstebních termínů je v kapitole Výsledky a diskuze.

Testovaná plocha byla nejprve vymezena dopadovými kužely trysek. Trysky pak postříkávaly plochu celou dobu měření. Po správném umístění simulátoru deště byl do půdy zapraven odtokový žlab určený k zachycení splavovaného sedimentu. Od koncových bodů žlabu se vedly železné plechy z důvodu ohraničení zadešťované plochy, usměrňování povrchového odtoku, a aby bylo znemožněno podtékání. U výtoku ze žlabu došlo k nainstalování snímače začátku a konce povrchového odtoku. Splaveniny byly dále vedeny pomocí sestavy trubek do překlápečky. To je zařízení umožňující měření množství odtékajících splavenin a je opatřeno snímačem doby odběru vzorků a počtu překlopení. Pro přesné měření musí být zahlobeno a umístěno ve vodorovné poloze.

Intenzita simulované srážky byla zvolena na základě doporučení Českého hydrometeorologického ústavu a odráží průměrnou intenzitu přívalové srážky v České republice. Za tuto intenzitu je považováno 60mm/hod., přičemž při konstrukci režimu zadeštění byly brány na zřetel také podmínky uvedené v metodice „Ochrana zemědělské půdy před erozí“ (Janeček, 2012). Srážka doporučená Českým hydrometeorologickým ústavem je používána i při zadešťování dalších erozně nebezpečných plodin bez ohledu na lokalitu, ve které dané ověřování probíhá. Samotný erozně nebezpečný déšť je charakterizován jako izolovaná srážka s vydatností nad 12,5 mm nebo s vydatností menší než 12,5 mm, ale s intenzitou 6 mm za 15 min. V průměru se na území České republiky vyskytuje 10,9krát v roce zejména v jarních a letních měsících (Toman a kol. 1993).

Obrázek 1 Simulátor deště v praxi

Zdroj: vlastní zpracování, 2016

1.2. Charakteristika lokality

Ve spolupráci s Chmelařským institutem, s.r.o. byly vybrány pokusné plochy v katastrálním území Solopysky u Loun. Obec Solopysky se nachází necelých 12 km jihozápadně od města Louny. Vybraná lokalita spadá do klimatického regionu MT1 s typickými podmínkami:

Charakteristika regionu:	mírně teplý, suchý
Suma teplot nad 10°C:	2400 – 2600
Průměrná roční teplota:	7 – 8,5 °C
Průměrný roční srážkový úhrn:	450 – 550 mm
Vláhová jistota:	0 – 4

Zájmové území bylo označeno vzhledem k výrazné texturní diferenciaci jako kambizem luvická (Němeček a kol., 2011). Tyto půdy se vyznačují příznivými fyzikálně chemickými vlastnostmi s dobrou vododržností (až do hloubky 1 m), ale s nízkou propustností. Hlavní půdní jednotka odpovídá HPJ 33. Pozemky byly vybrány pro svou vysokou a rovnoměrnou sklonitost, která dosahuje 17 %. Díky vysoké sklonitosti pozemků lze lépe ověřit a porovnat půdoochrannou účinnost jednotlivých technologií.

1.3. Ověřované půdoochranné varianty

Pro ověřování půdoochranného efektu byly vybrány celkem čtyři technologie. Pokusná plocha s černým kypřeným úhorem a konvenční zpracování půdy představovaly tzv. kontrolní varianty. Jako půdoochranné varianty se zvolily konvenční zpracování s výsevem svazenky vratičolisté a dlátování s výsevem luskoobilné směsi. Každá experimentální plocha měla délku dvou sloupových polí tj. 16 m. Vzhledem ke klimatickým podmínkám se osetí meziřadí provedlo v první dekádě měsíce dubna. Následně se pokusné plochy přihnojily ledkem amonným s vápencem (LAV) v dávce 250 kg/ha. I přes relativně suché počasí, které v lokalitě obvykle panuje, porosty meziplodin dobře vzešly a v průběhu sezóny vytvořily hustý porost. Podrobnější popis agrotechnických operací pro jednotlivé varianty obsahuje následující text.

a) černý kypřený úhor – pokusná plocha zcela bez rostlinného pokryvu. U technologie musí dojít k mechanickému odstranění (vytrhání) plevelů v meziřadí a kypření do hloubky max. 7 cm (radličkový kypřič, diskování). Příprava pokusné plochy probíhá vždy minimálně 5 dní před každým termínem zadeštění. Před samotnou simulací je nutné urovnat plochu ručním válcem. Technologie představuje potenciálně nejvyšší ztrátu půdy způsobenou vodní erozí;

b) konvenční zpracování – technologie zahrnuje klasické zpracování půdy chmelnic. Na podzim po sklizni se dočišťují chmelové rostliny a ručně zastříhují. Následuje dvakrát podélné a příčné provlácení chmelnice branami (odstranění většiny zbytků chmele a chmelovodičů). V případě vhodných vlhkostních poměrů se provede rozmetání organických hnojiv a hnojení minerálními hnojivy (P a K), která jsou zpravena do půdního profilu orbou nebo kypřením. V jarním období je potřeba opětovné převlácení podélně a příčně hřbovými branami. Před pěstební sezonou se provádí řez chmelových babek a zavěšení chmelovodičů z plošiny. Po ručním zavedení chmele následuje priorávka řádků. V průběhu sezóny je možné aplikovat minerální hnojiva a podle potřeby i kypření meziřadí radličkovým kypřičem, případně chemické ošetření rostlin dle signalizace;

c) konvenční zpracování půdy s výsevem svazenky vratičolisté – podzimní příprava je shodná jako u konvenční varianty. V jarním období dochází k převlácení podélně a příčně hřbovými branami. Po slehnutí půdy následuje bezorebný výsev svazenky vratičolisté v množství 10 kg/ha. Na přelomu března a dubna probíhá řez chmele, zavěšení chmelovodičů a jejich následná fixace k rostlinám chmele. V první dekádě května se ručně zavádí rostoucí révy (při délce chmelových výhonů 50 až 75 cm);

d) dlátování s výsevem luskoobilné směsky – podzimní příprava je shodná jako u konvenční varianty. První jarní agrotechnická operace je prodlátování meziřadí do hloubky 35 cm. Vhodné je i urovnání pozemku hřbovými branami. Po slehnutí půdy je proveden bezorebný výsev luskoobilné směsi (hrách setý 20%, vikev setá 20%, oves setý 30%, jarní pšenice 30%) v množství 120 kg/ha. Na přelomu března a dubna následuje řez chmele, zavěšení chmelovodičů a jejich fixace k rostlinám chmele. Během první dekády května se ručně zavádí rostoucí révy (při délce chmelových výhonů 50 až 75 cm);

2. Výsledky a diskuse

I. termín simulace

Pro první zadeštění byla zvolena polovina druhého pěstebního období. Tento termín je definovaný jako „období od přípravy pozemky k setí do jednoho měsíce po zasetí nebo sázení“ (Janeček, 2012). Meziplodiny luskoobilné směsi dosahovaly výšky 12 – 13 cm (pokryvnost

plochy do 10 %). Vzhledem k prodlátování varianty se na povrchu půdy objevovaly poměrně velké půdní agregáty, které mohly mít vliv na vzcházivost samotných rostlin. Povrch půdy konvenční varianty s výsevem svazenky vratičolisté byl nepoměrně hladší. Rostliny svazenky měly v době zadeštění výšku 5 – 6 cm (pokryvnost plochy do 5 %). Jako problém se ukázalo ovlivnění pokusné plochy kolejovými stopami od agrotechniky. Povrchový odtok nastával záhy po započatí simulace srážky právě v kolejových stopách. Ty jsou bohužel vzhledem k častým pojezdům nevyhnutelnou součástí chmelnic.

Zadešťování přirozeně suché půdy

Nejhorší erozní účinky se dle předpokladu zjistily u kypřeného úhoru. Přestože oproti konvenční variantě se liší způsob přípravy meziřadí pouze v předchozím týdenním nakypření, rozdíly ve výsledné ztrátě půdy byly značné. U půdoochranných technologií byl již v prvním termínu i přes relativně malou výšku porostu pozorován pozitivní efekt na míru eroze. Nejvyšší protierozní účinnost se ukázala u konvenčního zpracování s podsevem svazenky vratičolisté.

Zadešťování vlhké půdy

Stejně jako v předchozím případě byly nejhorší výsledky zjištěny u kypřeného úhoru. Rozdíly ve ztrátě půdy se u ostatních ověřovaných technologií, v porovnání se zadeštěním přirozeně suché půdy, podstatně snížily. Nejlepší protierozní ochranu vykazovalo znovu konvenční zpracování s přítomností svazenky vratičolisté. Protierozní účinnost byla do jisté míry ovlivněna tím, že porost mezplodin nebyl po měsíci od zasetí plně vzrostlý.

Obrázek č. 2 Ukázka průběhu simulací - vlevo porost luskoobilné směsi během prvního termínu měření; vpravo svazenka vratičolistá a vyjeté kolejové stopy při druhém termínu měření

Zdroj: vlastní zpracování, 2016

II. termín simulace

Druhý termín vybraný pro simulaci odpovídal třetímu pěstebnímu období, které je označeno jako „období po dobu druhého měsíce od jarního nebo letního setí“. Při druhém měření byl porost meziplojin plně vzrostlý. Luskoobilná směs dosahovala výšky 60 cm (pokryvnost plochy plodinou odpovídala cca 100 %). Velice podobný stav byl zaznamenán i u svazenky vratičolisté. Slabou stránkou na všech pokusných plochách se opět staly kolejové stopy. V průběhu pěstební sezóny se tento prostor utužil. Voda se na něm prakticky neinfiltrovala, ale pouze povrchově soustředila. S postupným rozbředáváním povrchu kolejí narůstala i ztráta půdy. Mnohem lépe byly kolejové stopy chráněny podsevem luskoobilné směsi, který snáze odolával pojezdům agrotechniky. Rostliny současně díky nasimulované srážce začaly polehávat, mimo jiné i do kolejových stop, a lépe tak chránily půdu před přímým dopadem kapek.

Zadešťování přirozeně suché půdy

Jednoznačně se ukázal vliv půdoochranných technologií na omezení vodní eroze. Velikost povrchového odtoku se sice mezi kontrolními a ověřovanými technologiemi zásadně nelišila, nicméně ztráta půdy erozí byla snížena na méně než jednu třetinu. Nejlepší protierozní účinky mělo dlátování s podsevem luskoobilné směsi. Ačkoliv byly výsledky konvenčního zpracování se svazenkou o něco horší než v případě dlátování s luskoobilnou směsí, stále dosahovaly vysoké protierozní účinnosti.

Zadešťování vlhké půdy

Při zadešťování vlhké půdy si obě technologie s meziplojinami držely vysokou protierozní účinnost. Nejnižší vliv vodní eroze na vlhké půdě byl zjištěn u dlátování s luskoobilnou směsí. Vysoká protierozní účinnost meziplojin i v případě vlhké půdy je zásadní rozdíl oproti prvnímu termínu.

10

III. termín simulace

Třetí ověřování zvolených technologií proběhlo v termínu „od konce třetího období do sklizně“ (Janeček, 2012). U půdoochranné technologie s luskoobilnou směsí byly některé plodiny povadlé (víkev setý, oves setý), ale ostatní (hrách setý, jarní pšenice) stále vegetovaly a dosahovaly výšky okolo 70 cm (pokryvnost okolo 60 %). Podobná situace nastala i u konvenčního zpracování s podsevem svazenky vratičolisté. Porost dosáhl v tomto období vysemenění a jednotlivé rostliny začaly pozvolna usychat. Výška svazenky vratičolisté byla okolo 20 cm (pokryvnost půdy zhruba 40 %). Hlubší kolejové stopy způsobily na všech variantách již i příčné soustředění vody do jejich prostoru. Přesto přítomnost podsevu poměrně významně ovlivňovala výslednou ztrátu půdy.

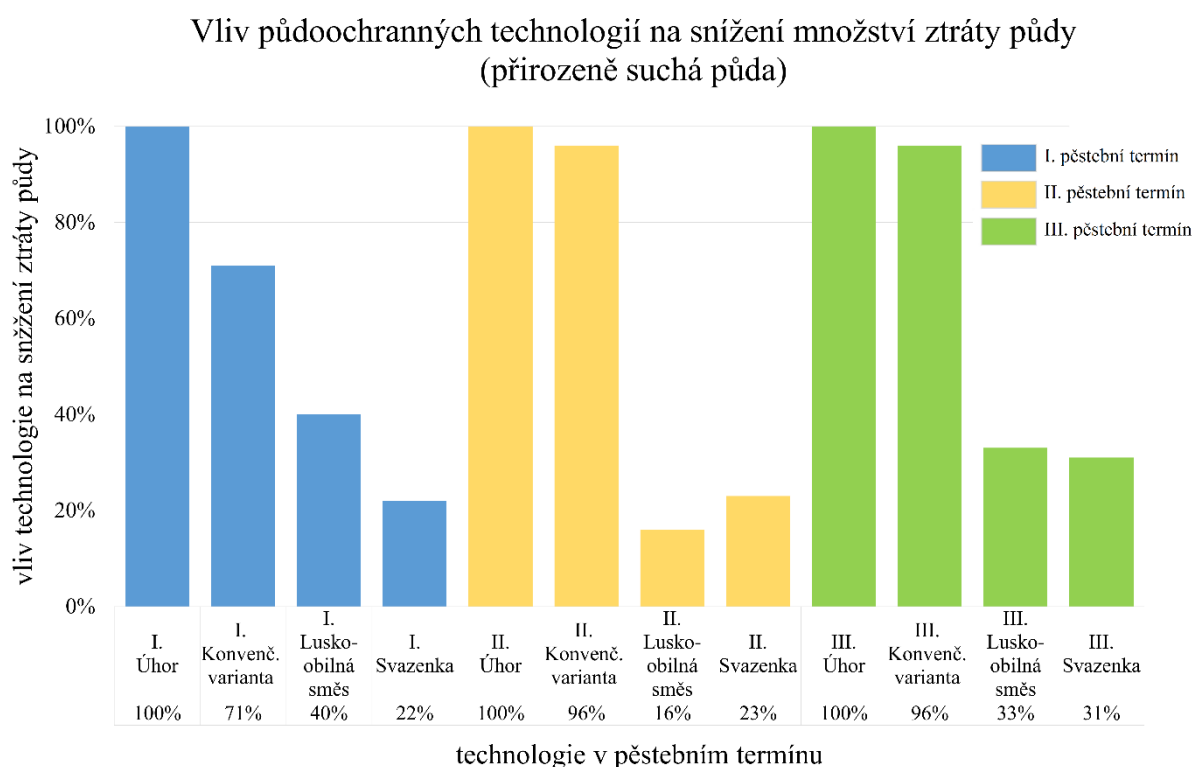
Zadešťování přirozeně suché půdy

Nejhorší hodnoty byly zaznamenány u kypřeného úhoru. Naměřené výsledky se však výrazně nelišily od hodnot získaných na konvenčním zpracování. Ověřované půdoochranné technologie si dále udržovaly dobrou protierozní účinnost se vzájemně podobnými výsledky. V porovnání s kontrolními variantami byla vodní eroze vlivem meziplojin snížena zhruba na jednu třetinu.

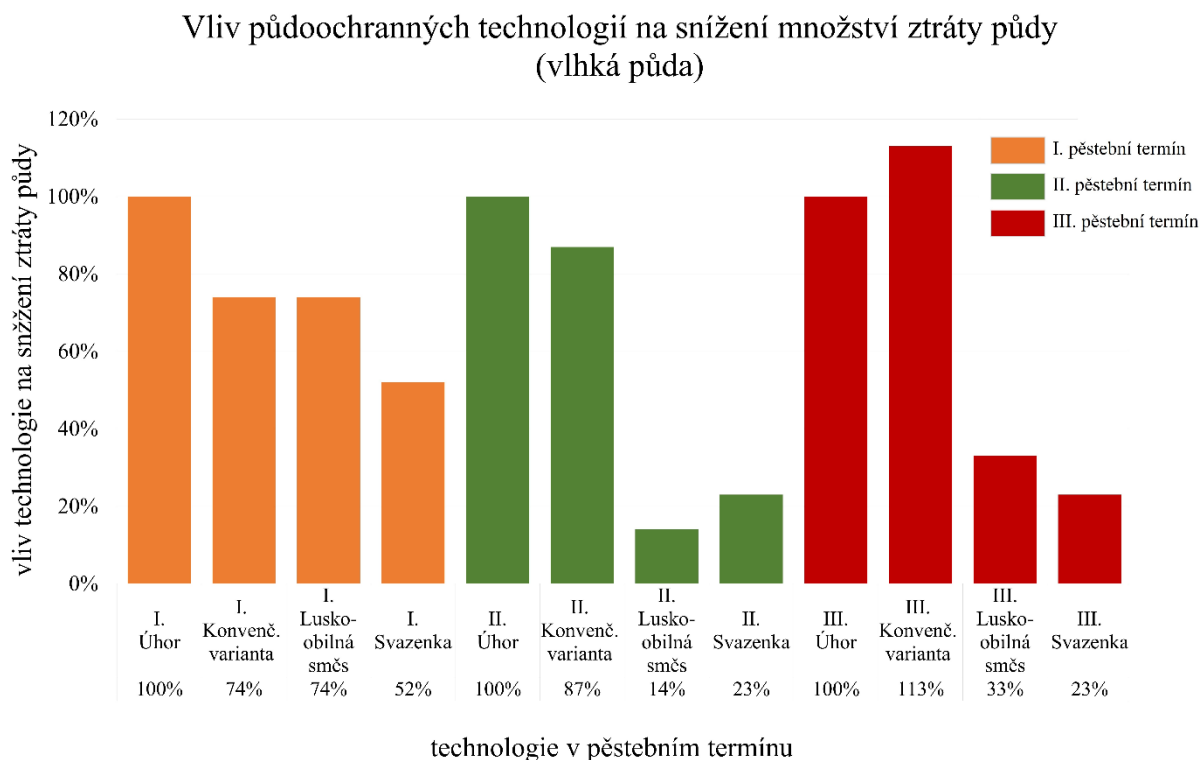
Zadešťování vlhké půdy

Množství smyté půdy bylo překvapivě nejvyšší u konvenčního zpracování. Oproti černému úhoru se však nejednalo o výrazné množství. Rozdíl mezi oběma variantami byl způsoben hrudovitostí kypřeného úhoru, který se i přes opakované zpracování nepodařilo lépe upravit. Zároveň byla obava, aby nedošlo k hlubšímu zpracování úhoru a nedošlo tak ke zvýšení infiltrace vody do půdy, což se následně projeví nižšími ztrátami půdy. Nejlepších výsledků bylo dosaženo u konvenčního zpracování s výsevem svazenky, nicméně i technologie dlátování s luskoobilnou směsí měla vysokou protierozní účinnost.

Graf č. 1 Účinnost testovaných technologií na přirozeně suché půdě

Zdroj: vlastní zpracování, 2017

Graf č. 2 Účinnost testovaných technologií na vlhké půdě

Zdroj: vlastní zpracování, 2017

12

Půdoochranné technologie byly testovány ve dvou opakováních v každém termínu simulace, a proto jsou výsledky uvedené v grafech č. 1 a 2 jejich průměrem. Důležitým faktorem při zavádění nových technologií do praxe je ekonomická náročnost. Právě ekonomická náročnost často rozhoduje o úspěšném či neúspěšném zavedení nové technologie. Najít vhodnou protierozní technologii pro ochranu chmelnic, aby zásadním způsobem neovlivnila ekonomiku a výnosovost chmele, je velmi problematické. Technologie dostatečně protierozně účinná nemusí být zrovna neekonomičtější nebo mít požadované výnosy. Z tohoto důvodu jsou testovány varianty meziplodin, které jsou založené na třech základních principech: dostatečné protierozní účinky, nízké ekonomické náklady a co nejmenší ovlivnění výnosovosti chmele.

Porovnání výsledků chmelnic s výsledky jiných erozně nebezpečných plodin je velmi obtížné. V potaz je nutné brát jiné půdní vlastnosti pozemku či rozdílné sklonitostní poměry. Jednou z možností, jak srovnat protierozní účinnost jednotlivých plodin mezi sebou je využití C faktoru, který udává samotný ochranný vliv vegetace. Tento faktor představuje poměr smyvu na pozemku s pěstovanými plodinami ke ztrátě půdy na standardním pozemku, který je udržován jako úhor. Maximální hodnota C faktoru tak může být rovna hodnotě 1. Stanovení C faktoru bylo důvodem, proč při simulaci deště byla zvolena jako kontrolní varianta kypřený úhor.

Podle metodiky Janeček (2012) jsou chmelnice nejvíce erozně ohroženými pozemky. V metodice Ochrana zemědělské půdy před erozí je jim přiřazena hodnota 0,8. Ostatní erozně nebezpečné plodiny mají hodnotu C faktoru nižší. Například kukuřice na zrno má hodnotu 0,61,

kukuřice na siláž 0,72 nebo brambory ranné 0,6. Na základě našich měření polním simulátorem deště byla výsledná hodnota C faktoru konvenčně obhospodařovaných chmelnic 0,85. Shoda obou výsledků (metodika x výsledky měření) naznačuje, že uvedený způsob měření polním simulátorem deště je pro stanovení míry eroze dostatečně přesný.

Závěr

Problematika vodní eroze ve chmelnicích je minimálně stejně významná jako v případě jiných erozně náchylných plodin. V případě, že půda není na erozně ohrožených chmelnicích nijak chráněna, dochází k jejímu splavení mimo zemědělský pozemek. Často tak půda končí v obcích, kde zanáší a kontaminuje vodní nádrže, znečišťuje komunikace a v horších případech způsobuje poškození majetku. Tyto problémy působí nemalou finanční újmu jak obci, tak i vlastníkům zasažených pozemků. Škody však vznikají také na samotném pozemku, odkud byla půda splavena. Během jednoho roku může dojít k odnosu až několika centimetrů. Vzhledem k tomu, že se jeden centimetr půdy vytváří řádově desítky až stovky let, není tento stav dlouhodobě udržitelný. Proto je potřeba hledat způsoby, jak erozi omezit.

Výsledky z dosavadního ověřování ukazují, že aplikací meziplodin lze poměrně účinně snižovat výslednou ztrátu půdy způsobenou vodní erozí. Oproti konvenčnímu zpracování byla vodní eroze u variant s meziplodinami snížena v průměru na jednu třetinu. Určitou slabinou ověřovaných půdoochranných technologií je prostor kolejových stop. Vzhledem k častým pojezdům agrotechniky se podsev velice záhy poškodil. To se projevilo zejména u svazenky vratičolisté, jejíž pletiva jsou křehká a jakékoliv poškození pro ni znamenalo seschnutí narušené části rostliny. V průběhu sezóny byl prostor kolejových stop tak moc utužen, že se voda na jejich povrchu pouze povrchově soustředila. Přesto mezi technologiemi s meziplodinami nebyl zjištěn významný rozdíl z hlediska ztráty půdy. To naznačuje, že mnohem důležitějším faktorem než zpracování půdy (dlátování) je samotná přítomnost meziplodin v meziřadí. Cílem našeho výzkumu je ověřit nové půdoochranné technologie a zavést je do běžné pěstitelské praxe. Omezení vodní eroze bude mít mnohem širší ekologický, ale i ekonomický dopad pro naše obce v Žatecké oblasti.

Použité zdroje:

GOTZ, G., EDER, J. *Neulange uberlegt vorbereiten!* Der Deutsche Weinbau, 2005, s. 30-34.

JANEČEK, M. *Ochrana zemědělské půdy před erozí: metodika*. Praha: Powerprint, 2012, s. 113. ISBN 978-80-87415-42-9.

KROFTA, K., JEŽEK, J., KLAPAL, I., KŘIVÁNEK, J., POKORNÝ, J., PULKRÁBEK, J., VOSTŘEL, J. *Integrovaný systém pěstování chmele: Metodika pro praxi 02/2012*. Žatec: Petr Svoboda, 2012, s. 96. ISBN 978-80-86836-82-9.

MOŽNÝ, M., TRNKA, M., ŽALUD, Z., BARTOŠOVÁ, L. *Dopady změn klimatu na pěstování Žateckého chmele v České republice*. Úroda, vědecká příloha, 2011, s. 382-387.

KOZDEROVÁ, V. *Situační výhledová zpráva – chmel, pivo*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2016, s. 48. ISBN 978-80-7434-263-9.

NĚMEČEK, J., MUHLHANSELOVÁ, M., MACKŮ, J., VOKOUN, J., VAVŘÍČEK, D., NOVÁK, P. *Taxonomický klasifikační systém půd České republiky - 2. upravené vydání*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2011, s. 94. ISBN 978-80-213-2155-7.

SAINJU, U. M., SINGH, B. P. *Winter cover crops for sustainable agricultural systems: influence on soil properties, water quality and crop yields*. HortScience, 1997, 32.: s. 21-28.

ŠTRANC, P., ŠTRANC, J., ŠTRANC, D. *Zásady správné agrotechniky chmele a analýza příčin velkého úhynu chmele na jaře roku 2012*. České Budějovice: Kurent, 2013, s. 34. ISBN 978-80-87111-39-0.

TOMAN F., SANETRník J., FILIP J. *Vliv klimatických podmínek na faktor erozní účinnosti příválových dešťů*. Agrometeorologická konference 93. Sborník referátů, 1993, s. 67-59.

WISCHMEIER, W. H., SMITH, D. D. *Predicting rainfall erosion losses - a guide to conservation planning*. Washington, D.C., U.S. Department of Agriculture, Agriculture Handbook, Government Printing Office, 1978, s. 65

Poděkování

Článek byl vytvořen na základě řešení projektu NAZV č.: QJ1610418 „Komplexní půdoochranné technologie pro pěstování chmele otáčivého“. Poděkovat bychom chtěli i panu Ing. Jiřímu Helebrantovi za poskytnutí ploch určených pro výzkum.

PŘÍPADOVÁ STUDIE POLITIKY VEŘEJNÉ SLUŽBY - RODINNÉ PASY JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

CAUSE STUDY OF PUBLIC SERVICE POLICY - SOUTH MORAVIAN REGION FAMILY CARDS

Jiří Nesiba

Newton College a.s.,
Rašínova 2, Brno, 602 00,
jiri.nesiba@newtoncollege.cz

Klíčová slova:

Rodinné pasy, Veřejná služba, Regionální rozvoj, Sociální zodpovědnost

Keywords:

Family card, Public Service, Regional Development, Corporate Social Responsibility (CSR)

Abstrakt:

Předkládaný článek představuje výsledky evaluačního výzkumu projektu Rodinné pasy v Jihomoravském kraji. Autor článku jako člen výzkumného týmu prezentuje výsledky tohoto výzkumu v souvislosti s možnostmi veřejné politiky, která takovým přístupem spojuje společné zájmy občanů a soukromých podnikatelů se zájmem samosprávy na dlouhodobém rozvoji regionu. Evaluační výzkum byl realizován za účelem získání detailnějších informací o preferencích jak držitelů Rodinných pasů, tak i do projektu zapojených poskytovatelů slev. To s cílem formulovat návrhy konkrétních opatření směřujících k budoucímu zefektivnění projektu Rodinné pasy jako celku. Článek ukazuje i možnosti dalšího rozvoje tohoto projektu, aplikační zdokonalení, ale i nedostatky projektu z pohledu koncových uživatelů.

Abstract:

This article presents the results of the evaluation of the Family Passes project in the South Moravian Region. The author of the article, as a member of the research team, presents the results of this research in connection with the public policy options that bring together the common interests of citizens and private entrepreneurs with the interest of self-government in the long-term development of the region. The evaluation research was carried out in order to obtain more detailed information about the preferences of both the family passport holders and the project of the involved discount providers. This is to formulate proposals for concrete measures aimed at improving the effectiveness of the Family Passes project as a whole. The article also shows the possibilities of further development of this project, application improvements, but also project deficiencies from the point of view of end users.

Úvod

Projekt Rodinné pasy vznikl v Jihomoravském kraji v roce 2006 jako výraz politické konkrétní podpory rodin s dětmi (v dané době při nízkých demografických přírůstcích v ČR), ale zároveň podpora malých a středních podnikatelů působících v daném kraji, ale také jako podpora turistického ruchu. Z veřejných financí konkrétním způsobem nastavila vztah vedení kraje k rodině politice, podnikání a turistickému ruchu. Takový přístup lze považovat za management společenské odpovědnosti (Kašparová, Kunc, 2013) a CSR (Corporate Social Responsibility). Kromě mnoha jiných aktivit etického managementu Jihomoravský kraj přijal už v roce 2011 Kodex etiky JMK¹, či Jihomoravský krajský úřad je od roku 2014 členem Asociace odpovědných firem v ČR². Tato služba je tak plně v souladu s politikou Vlády ČR v rámci Národního akčního plánu pro CSR, který monitoruje Ministerstvo průmyslu a obchodu (NAP CSR, 2016).

Právě sociálně udržitelný rozvoj území jako samosprávně vymezeného teritoria závisí právě na způsobech, jak veřejné orgány definují svoji veřejnou službu, veřejná správa musí být garantem udržitelného rozvoje (Maier a kol., 2012). S tím souvisí podpora tzv. učících se regionů, tedy snaha aktuálně směřovat veřejnou pomoc podle aktuálních podmínek. Připravit takové projekty, které mají dlouhodobý charakter, ale dokáží se modifikovat podle potřeb veřejné služby (Blažek, Uhlíř, 2002). S tím souvisí i možnost strategického plánování v regionech, kdy projekt pro svoji užitečnost veřejné služby není závislý na personálních otázkách vedení samosprávy (Wokoun, Malinovský a kol., 2008)

Významné a úspěšné projekty pak vedou k rozvoji celého regionu. Tento proces je probíhající děj zvyšující kvalitu života v regionu. Úspěšný regionální rozvoj zvyšuje kvalitu života v regionu (Minařík, Borůvková, Vystřčil, 2013). Právě úspěšnost regionů v EU je chápána v rovině součinnosti hospodářského, sociálního a environmentálního rozměru (Stejskal, Kovárník, 2009). Projekty typu rodinné pasy by neměl chybět ve strategických dokumentech regionu, je to jedním z měřitelných a kvantifikujících nástrojů měřitelnosti spokojenosti s místní samosprávou (Malý, Cibáková a kol., 2012).

Problematické rodinných pasů lze studovat z hlediska tzv. geografie služeb. Kraj je vnímán jako jeden funkční celek, tzv. územní obslužný systém, kde lze podle potřeb uživatele definovat tzv. veřejné služby, které poskytuje a pomáhá financovat veřejný sektor od státu až po regionální úroveň (Toušek, Kunc, Vystoupil, 2008).

Regionální politika byla definována jako systém veřejné služby za účelem podpory regionu jako závazek při vstupu do EU (MMR, 2002). Konkurenceschopnost regionů v Evropské unii závisí z velké části na podpoře veřejného sektoru. Právě identifikovaný faktor regionální konkurenceschopnosti vyplývá z kombinace podmínek, které ale závisí na kvalitě veřejné správy podporující místní obyvatele ve vnitřním zapojení do projektů veřejné služby (Wokoun, Krejčová a kol., 2012).

Ekonomická výhodnost zapojení občanů do projektů regionální politiky lze pozorovat střednědobě, jak pro veřejnou správu tak i pro občany (Hamalová, Belajová, Šebová, 2011). Důležitým faktorem pro úspěšnost projektu veřejné služby je nutnost stability celého projektu a dlouhodobé udržitelnosti projektu (Beran, Dlask, 2005). Právě fakt, že rodinné pasy fungují v Jihomoravském kraji již delší dobu za podpory volené samosprávy kraje, vede k úspěšnosti celého projektu.

Úspěšnost projektů veřejné služby pak může být i jedním z pilířů hodnocení úspěšnosti jednotlivých regionů vedoucích k větší zaměstnanosti (Řehoř, 2010).

¹ viz [http://www.kr-jihomoravsky.cz/\[cit. 11-03-17\]](http://www.kr-jihomoravsky.cz/[cit. 11-03-17])

² viz [http://www.spolecenskaodpovednostfirem.cz/\[cit. 10-03-17\]](http://www.spolecenskaodpovednostfirem.cz/[cit. 10-03-17])

I. Sociální aspekty fungování Rodinných pasů

V návaznosti na tuto politiku JMK byl samotný evaluační výzkum v letech 2015-2016 o Rodinných pasech v JMK realizován za účelem získání detailnějších informací o preferencích jak držitelů Rodinných pasů, tak i do projektu zapojených poskytovatelů slev, a to s cílem formulovat návrhy konkrétních opatření směřujících k budoucímu zefektivnění projektu Rodinné pasy jako celku. To po 10-ti letech fungování projektu.

V souladu s konkretizovanými požadavky objednatele byl evaluační výzkum zaměřen jak na deskripci dosavadního chování respondentů v rámci systému Rodinných pasů a zhodnocení míry jejich současné spokojenosti s jejich fungováním, tak i na podobu očekávání respondentů výzkumu ve vztahu k projektu do budoucna. Výzkum byl proveden v elektronické podobě, ale i na základě doplňkového asistovaného dotazníkového šetření v okresních městech Jihomoravského kraje. Na základě výstupů evaluačního výzkumu v podobě zjištěných stávajících preferencí a potřeb, jakož i konkrétních očekávání a avizovaných budoucích požadavků respondentů, jsou následně formulovány jednotlivé návrhy a doporučení k žádoucímu budoucímu směřování projektu Rodinné pasy jako celku.

Projekt Rodinné pasy (dále též jen „projekt“) realizovaný především v úrovni vyšších územních samosprávných celků je jedním z projektů orientovaných na podporu rodin s dětmi. Jeho podstatou je vytvoření a realizace systému poskytování slev a dalších výhod rodinám s dětmi do 18 let věku³.

V současné době Rodinné pasy fungují i v Kraji Vysočina, Olomouckém kraji, Pardubickém kraji, Královéhradeckém kraji, Ústeckém kraji a ve městě Kroměříž⁴. Rodinné pasy byly aktuálně provozovány mezi lety 2008 – 2014 rovněž ve Zlínském kraji⁵, a jejich zavedení zvažovalo v letech 2009 – 2011 také hlavní město Praha⁶.

17

Rodinný pas mohou získat úplné i neúplné rodiny s alespoň jedním dítětem do 18 let věku a trvalým bydlištěm na území příslušného kraje. Rodinný pas má podobu standardizované plastové karty, v současné době se již jedná obvykle o kartu čipovou. Vydání karty Rodinného pasu je pro držitele bezplatné.

Držitelé Rodinných pasů mohou využívat cenových zvýhodnění přiznávaných všemi do projektu Rodinných pasů zapojenými poskytovateli slev z celé České republiky, jakož i ze Slovenska a oblasti Dolní Rakouska (v rámci partnerského systému Familienpass). Slevy jsou nabízeny ve výši 5 – 20 %, u volnočasových aktivit pak až do výše 50 %⁷.

V Jihomoravském kraji je do projektu aktuálně zapojeno více nežli 68.000 rodin v pozici držitelů Rodinného pasu a cca 800 poskytovatelů slev⁸. Provozovatelem systému Rodinných pasů je Jihomoravský kraj, implementací a koordinací projektu je pověřena soukromá společnost se sídlem v Brně.

³ viz též např. <http://jiznimorava.rodinnepasy.cz/> [cit. 16-02-16]

⁴ viz <http://www.rodinnepasy.cz/> [cit. 16-02-26]

⁵ více viz <http://www.kr-zlinsky.cz/> (po vyhledání výsledků k dotazu „Rodinné pasy“) [cit. 15-11-15]

⁶ více viz <http://www.praha.eu/> (po vyhledání výsledků k dotazu „Rodinné pasy“) [cit. 15-11-15]

⁷ více viz <http://www.rodinnepasy.cz/> [cit. 16-02-16]

⁸ viz <http://jiznimorava.rodinnepasy.cz/> [cit. 16-02-16]

II. Evaluační statistický výzkum projektu Rodinné pasy v JMK

V rámci elektronického dotazování byl evaluační výzkum projektu Rodinné pasy zacílen na rozsáhlý vzorek ze základního statistického souboru všech držitelů Rodinných pasů, jakož i poskytovatelů slev do projektu Rodinné pasy zapojených.

K účasti ve výzkumu byli formou e-mailové zprávy, jejíž nedílnou součástí bylo oslovení formou motivačního dopisu (ukázka je součástí příloh závěrečné zprávy), vyzváni všichni držitelé Rodinných pasů, jakož i všichni do projektu zapojení poskytovatelé slev vedení v databázi současného soukromého koordinátora projektu.

Elektronické dotazování bylo uvažováno jako dvou- až třítydenní, jeho faktická realizace proběhla v období od 8. 1. do 2. 2. 2016. V rámci výzkumu sice nebylo možné se stoprocentní jistotou zajistit, aby se do šetření nezapojili i respondenti, kteří ve skutečnosti nejsou držiteli Rodinného pasu, popř. nemají trvalé bydliště na území Jihomoravského kraje. S ohledem na adresnost výzvy k účasti ve výzkumu lze však předpokládat, že případný počet takto chybně do výzkumu zapojených respondentů byl s ohledem na celkový rozsah výzkumného vzorku zcela marginální.

Většina držitelů Rodinných pasů i do projektu RP zapojených poskytovatelů slev má podle dostupných informací přístup k internetu a koordinátor projektu disponuje jejich kontaktními e-mailovými adresami. Elektronické zpracování dotazníků umožnilo rovněž využití automatizovaných korekčních mechanismů (např. v podobě kontroly validity a reliability jednotlivých responsů s následným vyřazením nespolehlivých dat).

Elektronický dotazník byl v obou svých variantách (pro držitele Rodinných pasů i do projektu Rodinné pasy zapojených poskytovatelů slev) sestaven tak, aby jeho vyplnění nezabralo respondentům déle než několik minut, současně byl uživatelsky přátelský, neodrazoval respondenty přílišnou složitostí, náročností ani délkou.

Asistované doplňkové šetření bylo realizováno v deseti různých lokalitách, z nichž pět představovala centra náhodně zvolených (bývalých) okresních měst na území Jihomoravského kraje (Blansko, Břeclav, Hodonín, Vyškov a Znojmo) a ve zbytku případů šlo o vybrané lokality na území statutárního města Brna. Smyslem doplňkového asistovaného šetření bylo verifikovat výsledky elektronického dotazování i v osobním kontaktu s respondenty a zejména pak s držiteli Rodinných pasů. Pro účely tohoto článku budeme čerpat informace převážně z elektronického šetření.

III. Statistické zhodnocení výzkumu rodinných pasů v JMK

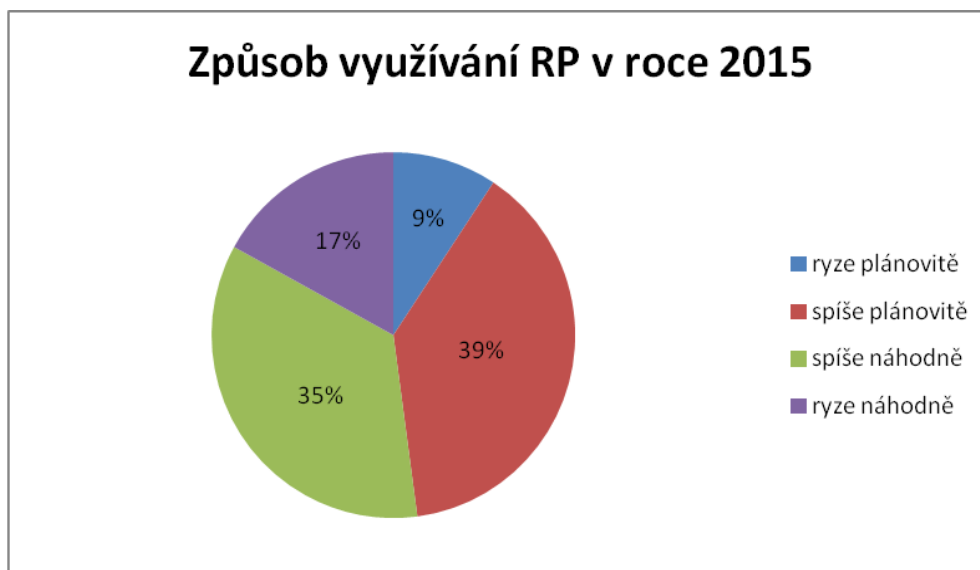
Výsledkem bylo v rámci elektronického dotazování zapojení celkem 2.151 respondenta z řad držitelů Rodinných pasů (tj. cca 3,16 % z celkového počtu registrovaných rodin držitelů Rodinných pasů v Jihomoravském kraji). Výsledný vzorek lze považovat z hlediska reliability výzkumu za dostatečně početný, navíc dalších 505 respondentů (z toho 348 držitelů RP) se zapojilo do doplňkového asistovaného šetření. Předkládané výsledky jsou jen dílčí poznatky z proběhlého výzkumu, uzpůsobené formě publikování v odborném časopise.

Evaluační výzkum projektu Rodinné pasy ve formě dotazování zaměřeného na držitele Rodinných pasů proběhl na přelomu roku 2015 a 2016 - doplňkové asistované šetření bylo ve výše popsanych zvolených lokalitách realizováno mezi 20. 12. 2015 a 5. 1. 2016, elektronické dotazování pak probíhalo od 8. 1. 2016 do 2. 2. 2016.

Z pohledu základních charakteristik vzorku respondentů výzkumu stojí za zmínku především jeho skladba co do pohlaví: z celkového počtu 2.151 respondentů z řad držitelů Rodinných pasů bylo přibližně 75 % žen a pouze 25 % mužů.

Mezi významné údaje, které se podařilo díky výzkumu zjistit, je celková míra využívání RP jejich držiteli. Tento údaj do značné míry vypovídá o tom, jak důležitou roli Rodinné pasy v životě rodin s dětmi v rámci Jihomoravského kraje hrají.

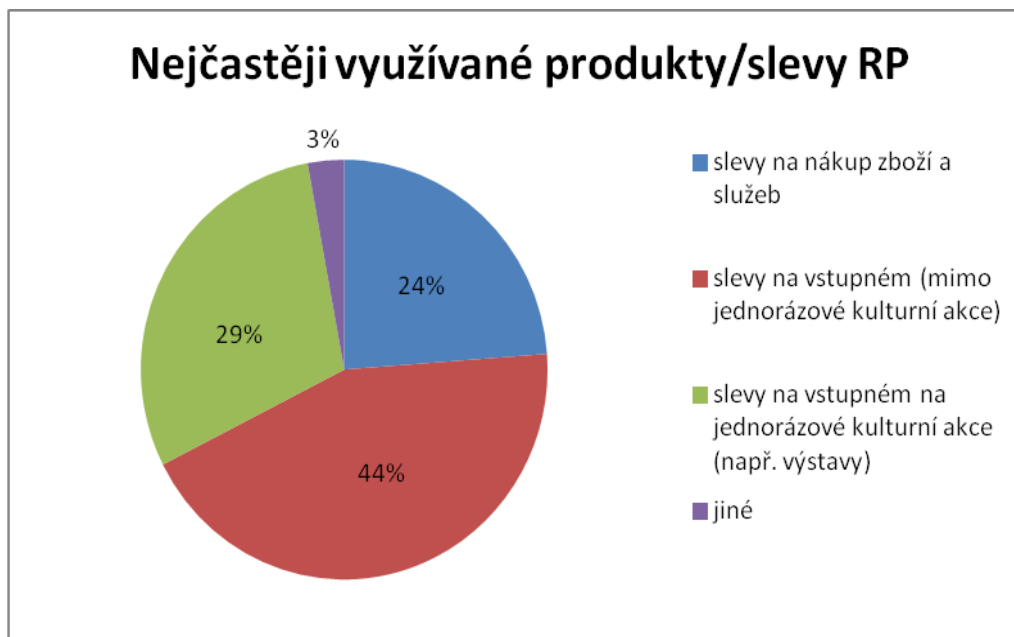
Graf 1 Způsob využívání RP v roce 2015
(elektronické dotazování; N=2.151)

Mezi nejčastěji využívané zdroje informací o slevách spojených s Rodinnými pasy slouží Katalog poskytovatelů slev a výhod (36%), jako druhé v pořadí byly respondenty elektronického dotazování uváděny náhodné zdroje (22%), dále časopis Rodinka (16%) a webové stránky RP (14%).

80% všech respondentů elektronického dotazování uvedlo, že informace o poskytovaných slevách jsou buď dostatečné, nebo spíše dostatečné (za zcela nedostatečné je považovala pouhá 2 % dotazovaných); v případě asistovaného dotazování vyjádřilo svoji spokojenost celkem 76 % respondentů, zcela nespokojených pak bylo 5 %.

Účastníci elektronického dotazování nejčastěji využívají svůj RP k uplatnění slev na vstupném, a to ať již na jednorázové kulturní akce (29%), nebo na ostatní aktivity (44 %), teprve poté následuje využití za účelem získání slev na nákup zboží a služeb (24%).

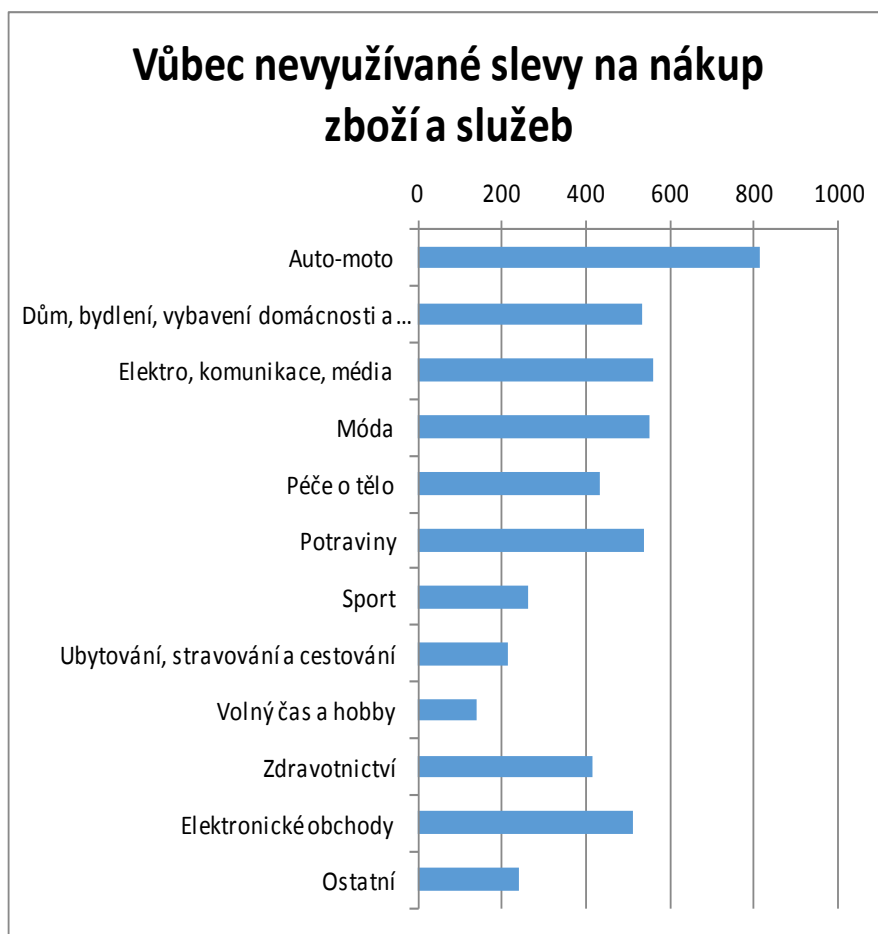
Graf 2 Nejčastěji využívané produkty RP (elektronické dotazování; N=2.151)*Zdroj: Newton College*

Respondenti paralelního doplňkového asistovaného šetření svými reakcemi potvrdili četnost využití RP k získání slev na vstupném na jednorázové kulturní akce (27 %), méně z nich však deklarovalo majoritní využití výhod v podobě slev na vstupném mimo jednorázové kulturní akce (pouze 29 % oproti 44 % u elektronického dotazování), naopak výrazně více z nich preferovalo slevy na nákup zboží a služeb (37 % oproti 24% u elektronického šetření).

Oproti tomu na opačnou otázku: „Které výhody spojené s držbou Rodinného pasu nevyužíváte vůbec?“ uvedli respondenti v rámci obou forem šetření právě slevy na nákupy zboží a služeb, a to v přibližně 50 % (u asistovaného šetření pak dokonce 56 %) zaznamenaných responsí.

Z jednotlivých oblastí poskytovaných slev na nákupy zboží a služeb byly nejčastěji za zcela nevyužívané respondenty označeny slevy v řadě různých v rámci projektu RP sledovaných kategorií, viz graf níže.

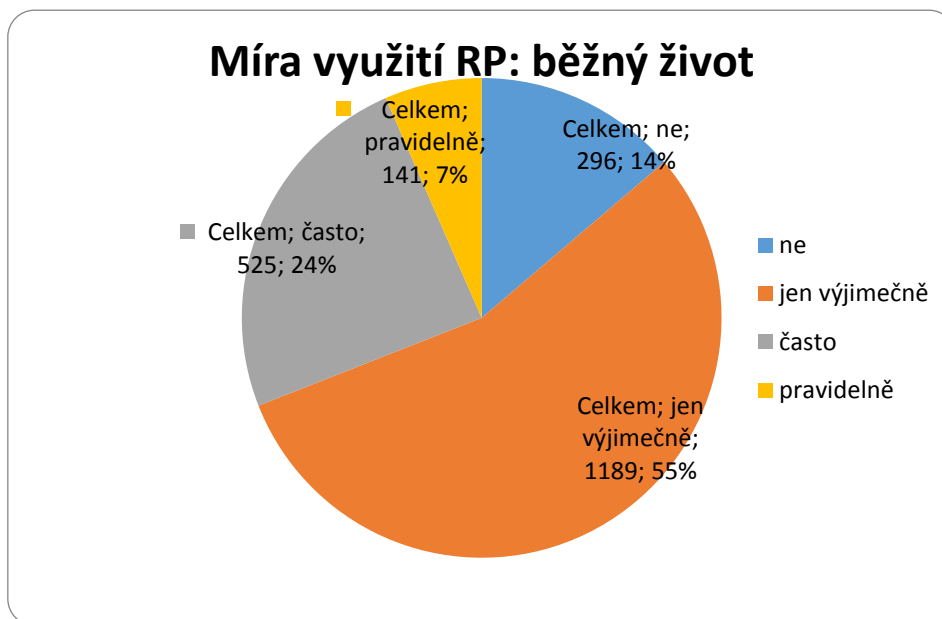
Graf 3 Nevyužívané slevy (nákupy produktů)(elektronické dotazování; počty individuálních responsí; fakultativní odpověď, možnost vícečetné odpovědi; N=2.151)

Zdroj: Newton College

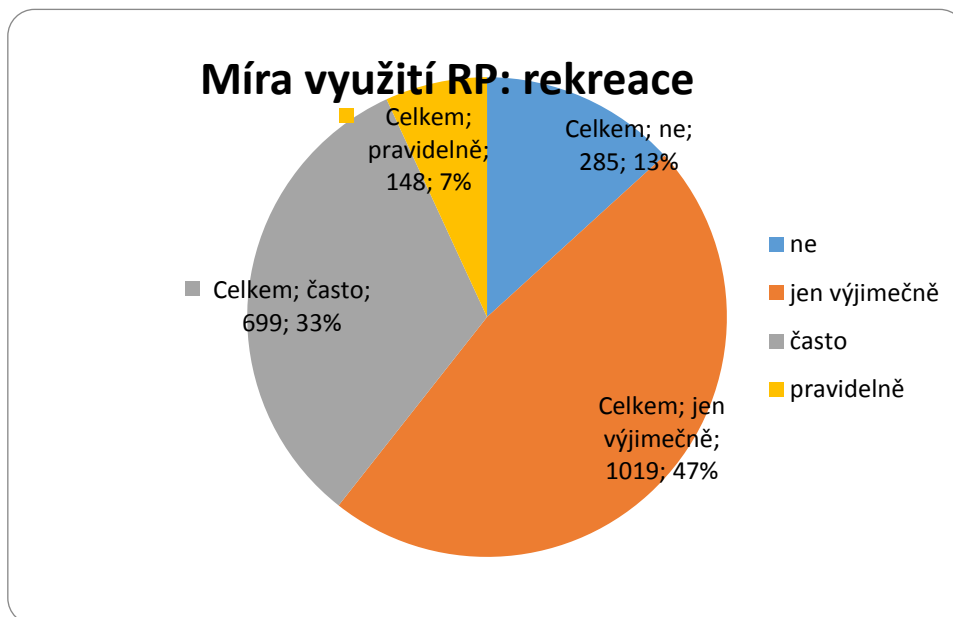
Další dvě otázky základního dotazníku ověřovaly preference využití výhod spojených s držbou Rodinného pasu cíleně v souvislosti s běžným životem rodiny (tj. nikoliv pouze v souvislosti s rekreačními a jinými obdobnými aktivitami) vs. právě v rámci rekreačních aktivit.

Výsledky šetření jsou v tomto případě poměrně zajímavé a do značné míry potvrzují obecný předpoklad využívání Rodinného pasu spíše v souvislosti s volnočasovými a rekreačními aktivitami rodin (v rámci běžného života rodiny svůj RP často využívá 24 % respondentů, v případě rekreačních aktivit je to 33 % respondentů). Na druhé straně podíl respondentů v kategoriích Rodinný pas pravidelně užívajících držitelů a držitelů svůj Rodinný pas vůbec nevyužívajících, je prakticky identický jak v případě běžného života rodiny, tak i rekreačních aktivit.

Graf 4 Míra využití RP v běžném životě rodiny (elektronické dotazování; N=2.151)

Zdroj: Newton College

Míra využitelnosti v elektronickém výzkumu ukazuje značný potenciál a možnosti v budoucnu. V rámci asistovaného dotazování bylo dosaženo mírně odlišných výsledků, z celkových 348 dotázaných svůj RP v rámci běžného života vůbec nevyužívá 14 %, jen výjimečně jej užívá 42 %, často 31 % a pravidelně pouhých 13 %. Tyto statistiky lze i interpretovat, že lidé používající více elektronickou komunikaci jsou k projektu RP otevřenější a více jej využívají. Odtud také plyne požadavek do budoucna zefektivňovat tuto službu pomocí elektronických aplikací moderních technologií.

Graf 5 Míra využití RP při rekreačních aktivitách (elektronické dotazování; N=2.151)

Zdroj: Newton College

V případě rekreačních aktivit pak svůj Rodinný pas vůbec nevyužívá 21 % respondentů, jen výjimečně jej užívá 42 %, často využívá 27 % a pravidelně pak jen 36 z celkových 348 oslovených respondentů (tj. přibližně 10 %).

Zcela zásadním podnětem se tedy jeví zejména zlepšení informovanosti o výhodách (slevách) určených pro držitele Rodinných pasů přímo v místě nabízené služby (tuto možnost označilo za relevantní 1.470, tj. 68 % z celkových 2.151 respondentů). Zajímavé přitom je, že respondenti asistovaného dotazování vyjadřovali v této souvislosti zcela odlišné názory, obvykle volili odpověď „žádné zlepšení / nevím“, variantu „zviditelnit nabídku slev v místě nabídky služby“ zvolilo pouze 20 % z celkového počtu 348 dotazovaných.

Významná část respondentů elektronického dotazování by rovněž uvítala existenci moderního nástroje v podobě aplikace pro mobilní telefony s přehledem aktuálních slev na mapovém podkladu. Mimo odpovědi zaznamenaná přímo v grafu výše respondenti uváděli ještě další individuální návrhy jako zasílání sms zpráv s odkazem na akce v okolí bydliště respondenta, podpora měsíčnímu newsletteru, lepší informovanost, zlepšení aktualizace slev a poskytovatelů, zjednodušit webové stránky či zlepšit marketing přímo v místě poskytované slevy.

Ostatní účastníci výzkumu (12 %) uvedli konkrétní slovní odpovědi ve smyslu více sportovních aktivit zapojit do RP (bazény, termální koupaliště, lyžování, dětské herny), více volnočasových aktivit (kroužky, multikina, dětská hřiště, zábavní parky, kurzy pro děti i dospělé), zapojit i slevy na dopravě, nákupy školních potřeb pro děti.

V neposlední řadě se výzkum zaměřoval na případné další směry rozvoje systému Rodinných pasů v Jihomoravském kraji. Jako jedna z možností využívající technologického pokroku byla zmíněna nabídka vytvoření aplikace pro „chytré“ mobilní telefony avizující možnosti využití slev navázaných na Rodinné pasy v okolí místa, kde se držitel RP aktuálně nachází. Tuto myšlenku podpořilo překvapivě až 74 % respondentů, 44 % respondentů přitom volilo jednoznačnou variantu odpovědi „ano“. Stejnou myšlenku zcela odmítlo pouze 7 % účastníků výzkumu. Výsledky asistovaného šetření byly přitom v zásadě shodné.

V rámci výzkumu byly dále ověřovány i preference a názory respondentů na případná propojení Rodinných pasů s funkcemi jiných obslužných či slevových systémů; výsledky takto orientovaných otázek shrnují následující grafy.

Největší zájem projeвили respondenti o propojování funkčnosti Rodinného pasu se službami realizovanými poskytovateli služeb veřejné dopravy a s kulturními či sportovními organizacemi, jakož i o propojení s dalšími slevovými systémy.

Poměrně velkou podporu získal i návrh na rozšiřování využitelnosti Rodinných pasů v jiných krajích České republiky nebo i v zahraničí, který za relevantní označilo 712 z celkových 2.151 dotazovaných.

IV. Návrhy na větší efektivnost využívání rodinných pasů

Projekt Rodinných pasů realizovaný Jihomoravským krajem (dále též jen „projekt“) představuje poměrně rozsáhlou aktivitu bezpochyby pozitivně přispívající k naplňování záměrů a cílů krajské politiky tak, jak jsou tyto deklarovány v platné Koncepci rodinné politiky Jihomoravského kraje na období 2015-2019.⁹

Podle údajů Českého statistického úřadu žilo k 31. 12. 2014 v Jihomoravském kraji z celkových 1.172.853 obyvatel 436.343 osob ve věku 25 – 49 let, 225.923 obyvatel pak bylo ve věku 0-19 let.¹⁰ V této souvislosti představuje Jihomoravským krajem udávaných přes 68.000 v projektu registrovaných rodin¹¹ (tj. vydaných Rodinných pasů) velmi zajímavou platformu.

Ze zjištění realizovaného evaluačního výzkumu projektu nepřímo vyplývá, že obyvatelé Jihomoravského kraje zapojení do projektu jako držitelé Rodinných pasů vnímají možnosti a přínosy projektu, aktivní držitelé RP sledují dění a nabídky projektu a reagují na ně. Informovanost o dění v projektu Rodinné pasy je přitom možné označit za dobrou až velmi dobrou – 80 % ze všech více nežli dvou tisíc respondentů elektronického šetření uvedlo, že informace o poskytovaných výhodách jsou buď dostatečné, nebo spíše dostatečné.

Jednou z citelných slabin projektu je skutečnost, že aktivita držitelů ve vztahu k užívání Rodinného pasu je celkově na poměrně nízké úrovni. Z výsledků šetření vyplynulo, že velmi často (10 a vícekrát ročně) a často (4-9x) využilo v loňském roce svůj Rodinný pas pouze 38 % z respondentů zapojených do elektronického dotazování. Oproti tomu 12 % respondentů v loňském roce svůj Rodinný pas nej nevyužilo vůbec a dalších 14 % pouze jednou. Celkem tedy nejvýše 3x tak za uplynulý rok využilo svůj RP přibližně 62 % rodin, které se do elektronického šetření zapojily.

Nad výše popsáním výsledkem je navíc nutné provést ještě jednu úvahu – do dobrovolného elektronického šetření se bezpochyby zapojili zejména aktivnější držitelé Rodinných pasů, u nichž lze předpokládat rovněž relativně vyšší míru vlastního využití RP pro získání výhod z jeho držby plynoucích. U držitelů RP, kteří se evaluačního výzkumu nezúčastnili, lze předpokládat, že i míra, s jakou své Rodinné pasy aktivně využívají, bude ještě výrazně nižší. Při pohledu na skupinu všech držitelů Rodinných pasů (ve výše avizovaném objemu více nežli 68.000 v projektu zaregistrovaných rodin) lze pak spekulovat nad tím, jaké procento z nich využije svůj Rodinný pas více nežli např. třikrát ročně - s vysokou pravděpodobností tato míra nepřekročí ani 20 %.

Slevová karta Rodinného pasu má z pohledu jejího držitele zásadní nevýhodu v tom, že držitel musí sám aktivně sledovat možnosti jejího využití. V tomto směru ji lze označit za obdobu jiných na území České republiky realizovaných slevových systémů, např. systému Sphere card¹² či relativně nedávno vzniklého slevového systému iBOD. Jedním z rizik projektu je tak skutečnost, že sledování možností využití slevové karty bude pro uživatele do té míry relativně

⁹ Jihomoravský kraj; Koncepce rodinné politiky Jihomoravského kraje na období 2015-2019. Brno, 2014 [on-line]; dostupné z: <http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?ID=39397&TypeID=12> [cit. 16-02-16]

¹⁰ Český statistický úřad; Věkové složení obyvatelstva v obcích Jihomoravského kraje k 31.12.2014 [on-line]; dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xb/vekove_slozeni_obyvatelestva [cit. 16-02-16]

¹¹ Internetový portál Rodinné pasy v Jihomoravském kraji. Dostupný z: <http://jiznimorava.rodinnepasy.cz/> [cit. 16-02-16]

¹² Viz: <http://www.sphere.cz/o-nas/historie/> [cit. 16-02-16]

náročné, že na užívání karty rezignuje a využívá výhod s ní spojených pouze náhodně, obvykle v situaci, kdy je na možnost jejího využití přímo upozorněn (ať již osobně, vizuálně apod.).

Výše uvedené riziko úzce souvisí i s dalším ohrožením faktické funkčnosti systému v podobě reálného efektu (přínosu) využití slevové karty pro jejího uživatele. V řadě během evaluačního výzkumu zaznamenaných responsí zaznívalo, že nárokovatelné slevy v případě užití Rodinného pasy jsou nevýznamné, srovnatelné s jinými běžnými obchodními nabídkami, že se výhody nedají využít v souladu se skutečnými potřebami držitelů RP apod. Pakliže bude existující slevový systém držiteli Rodinných pasů vnímán jako nezajímavý, pouze formální či dokonce obchodně-manipulativní, bude jejich motivace Rodinný pas aktivně využívat minimální.

Problematika obsahu výhod dostupných držitelům Rodinných pasů přímo souvisí s dalším klíčovým rizikem projektu jako takového, a to s rizikem týkajícím se zapojení poskytovatelů slev. Atraktivita projektu RP z pohledu držitelů RP přímo závisí na rozsahu a podobě nabídky slev a dalších výhod, které jsou jim poskytovány ze strany obchodníků, provozovatelů služeb i případných dalších subjektů. Nebude-li do projektu zapojeno dostatečně množství poskytovatelů spotřebitelsky atraktivních slev a výhod, projekt postupně zanikne. Pak je ale nezbytné, aby byla účast v projektu atraktivní právě i pro poskytovatele slev, ať již je tohoto dosaženo cestou bez vynaložení přímých podpor ze strany provozovatele projektu (tj. poskytovatelů slev se účast v projektu „vyláčí“ díky vyššímu zájmu zákazníků o jimi nabízené produkty; tj. dosahují vyšších tržeb a tím i vyššího zisku) nebo jsou poskytovatelé k účasti v projektu určitým způsobem pobízeni (např. nepřímá podpora v podobě bezplatné či cenově výhodné propagace apod.)

Posledním potenciálním rizikem projektu Rodinných pasů je bezpochyby i jeho ekonomická udržitelnost z pohledu jeho organizátora a hlavního provozovatele, tj. Jihomoravského kraje. Návrhy ve směru eliminace konstatovaných rizik a problémů projektu lze shrnout do několika hlavních linií doporučení.

A) Zviditelnění možností využití Rodinného pasu pro získání výhody/slevy

- výraznější zviditelnění možnosti využití Rodinného pasu přímo v místě poskytování služby/produktu (*nápadnější vizualizace (nálepky, logo projektu, ...), adresný dotaz poskytovatele, ...*);
- vytvoření mobilní aplikace, která by uživateli avizovala možnosti využití výhod navázaných na držbu Rodinného pasu v okolí místa, kde se držitel RP aktuálně nachází.

B) Podpora a udržení skutečně „celokrajského“ charakteru projektu

- věnovat pozornost prostorovému aspektu dostupnosti výhod pro držitele RP, cíleně podporovat zapojení poskytovatelů slev působících v rámci menších a malých sídel apod. (*projekt přirozeně tenduje stát se zejména projektem realizovaným ve městech a využívaným obyvateli měst*);
- v souvislosti s probíhající výměnou dosavadních pouze identifikačních karet Rodinných pasů za nové karty čipové začít sbírat a cíleně pravidelně zpracovávat informace o využívání Rodinných pasů (*touto cestou lze získat řadu dat podstatných z pohledu vyhodnocování efektů projektu, jakož i odvozovat informace o preferencích (a potřebách) držitelů RP apod.*).

C) Podpora atraktivity projektu

- zvážit možnosti, jak do projektu zapojit další „běžné“ poskytovatele výhod včetně případného návrhu cest/možností, jak je k zapojení do projektu motivovat či popř. i přímo stimulovat;
- zapojit do projektu v pozici poskytovatelů výhod významné podnikatelské subjekty s celorepublikovou působností včetně např. některé z komerčních bank, pojišťoven, sítě čerpacích stanic apod.;
- zvážit strategie případného propojování systému Rodinných pasů s jinými na území Jihomoravského kraje fungujícími „kartovými“ systémy (ať již v podobě získání dodatečné výhody v rámci budoucího partnerského systému či jiné formy vzájemné kooperace);
- zvážit strategii dalšího územního rozšiřování využití RP (preference respondentů výzkumu poukazují na to, že Rodinné pasy jsou vnímány jako regionální a nadregionální záležitost a tudíž je žádoucí jejich expanze zejména do okolních krajů a do přilehlých oblastí Slovenska a Rakouska);
- byť třeba i jen namátkově monitorovat způsob konstrukce výhod (slev) u jednotlivých poskytovatelů zejména ve vztahu k jejich obvyklým obchodním nabídkám nevázaných na využití RP, popř. následně upozorňovat na nevhodnost konstrukce slevy či podmínek jejího získání ad.

Závěr

Projekt Rodinné pasy (dále též jen „projekt“) realizovaný především v úrovni vyšších územních samosprávných celků je jedním z projektů orientovaných na podporu rodin s dětmi. Jeho podstatou je vytvoření a realizace systému poskytování slev a dalších výhod rodinám s dětmi do 18 let věku. Metody předkládaných závěrů evaluačního výzkumu projektu Rodinné pasy provedeném na Newton College za účelem jeho zefektivnění byly zaměřeny na dotazníkové šetření držitelů Rodinných pasů v Jihomoravském kraji. Z výsledků výzkumu vyplynulo několik zásadních doporučení pro lepší efektivitu této veřejné služby. Tento článek se věnuje jak teoretickým východiskům veřejné služby, jehož součástí je i projekt Rodinné pasy, tak hlavním těžištěm je empirický výzkum na reprezentativním vzorku držitelů Rodinných pasů. Článek referuje i o konkrétních návrzích na zlepšení a vyšší efektivitu tohoto etického nástroje veřejné služby v budoucnu.

Použité zdroje

BERAN V., DLASK P., *Management udržitelného rozvoje regionů, sídel a obcí*, Praha : Academia, 2005.

BLAŽEK J., UHLÍŘ D., *Teorie regionálního rozvoje*, Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2002.

HAMALOVÁ M., BELAJOVÁ A., ŠEBOVÁ M., *Komunálna ekonomika a politika*, Bratislava : Sprint dva, 2011.

KAŠPAROVÁ K., KUNC, V., *Moderní přístupy ke společenské odpovědnosti firem a CSR reportování*, Praha : Grada, 2013.

MAIER K. a kol., *Udržitelný rozvoj území*, Praha : Grada, 2012.

MALÝ I., CIBÁKOVÁ V. a kol., *Dopady vybraných veřejných politik na regionální rozvoj v České a Slovenské republice*, Brno : Masarykova univerzita, 2012.

MINAŘÍK B., BORŮVKOVÁ J., VYSTČIL M., *Analýzy v regionálním rozvoji*, Kamil Mařík - Professional Publishing, 2013.

MMR, *Nová regionální politika*, Nakl: DaDa, 2002.

NAP CSR (Národní akční plán pro CSR), Usnesení vlády ČR č. 49, leden, 2016.

NEWTON COLLEGE, *Evaluační výzkum projektu Rodinné pasy za účelem jeho zefektivnění*, Jihomoravský krajský úřad, 2016.

ŘEHOŘ P., *Metody hodnocení potenciálu regionů se zaměřením na trh práce*, České Budějovice : Jihočeská fakulta v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, 2010.

STEJSKAL J., KOVÁRNÍK J., *Regionální politika a její nástroje*, Praha : Portál, 2009.

TOUŠEK V., KUNC J., VYSTOUPIL J., *Ekonomická a sociální geografie*, Plzeň : Aleš Čeněk., 2008.

WOKOUN R., KREJČOVÁ N., KOUŘILOVÁ J., DAMBORSKÝ M., PĚLUCHA M., *Konkurenceschopnost regionů Evropské Unie a České republiky*, Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Fakulta sociálně ekonomická, 2012.

WOKOUN R., MALINOVSKÝ J., DAMBORSKÝ M., BLAŽEK J. a kol., *Regionální rozvoj. Východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*, Praha : Linde, 2008.

Internetové stránky institucí a organizací, internetové portály

Internetové stránky Jihomoravského kraje. Dostupné z: <http://www.kr-jihomoravsky.cz/>

Internetový portál Rodinné pasy. Dostupný z: <http://www.rodinnepasy.cz/>

Internetový portál Rodinné pasy v Jihomoravském kraji.
Dostupný z: <http://jiznimorava.rodinnepasy.cz/>

Internetový portál CSR dostupné z : <http://www.spolecenskaodpovednostfirem.cz/>

Zdrojové dokumenty dostupné v elektronické podobě

Koncepce rodinné politiky Jihomoravského kraje na období 2015-2019 . Jihomoravský kraj, Brno, 2014. [on-line]

Dostupné též z: <http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?ID=39397&TypeID=12>

ROLE KOMUNIT PŘI ZMÍRŇOVÁNÍ ENVIRONMENTÁLNÍCH RIZIK: POHLED ZA HORIZONT TEORETICKÉHO KONCEPTU

COMMUNITY ROLE IN ENVIRONMENTAL RISK REDUCTION: A VIEW BEHIND THE THEORETICAL CONCEPT

Doc. Mgr. Pavel Raška, Ph.D. / Mgr. Vladan Hruška, Ph.D. / Mgr. Monika Stehlíková

Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem
e-mail: pavel.raska@ujep.cz

Klíčová slova:

komunita, lokální rozvoj, environmentální riziko, povodeň

Keywords:

community, local development, environmental risk, flood

Abstrakt:

Význam komunit v lokálním rozvoji a při zvyšování pružnosti reakce společnosti na nepředvídané a extrémní události je v posledních desetiletích stále více zdůrazňován a stal se součástí mezinárodních i národních strategických dokumentů. Ačkoliv byl již i v českém prostředí komunitní přístup částečně implementován, v rámci odborného i praktického diskursu zůstává mnohdy spíše zastřešujícím a poněkud povrchně prezentovaným konceptem. Cílem tohoto článku je proto (i) představit jeho hlubší kořeny a možnosti i omezení, (ii) specifikovat je na příkladech z problematiky zmírňování environmentálních rizik (zde specificky povodní), (iii) konkretizovat témata, v nichž již byl v Česku implementován, a konečně (iv) s využitím empirických dat na příkladu povodňových rizik poukázat na možné bariéry při jeho další implementaci v Česku.

Abstract:

The importance of communities in local development and in improvement of social resilience to unexpected and extreme events was increasingly addressed in the last decades and become integral to international and national strategic documents. Although the community approach has been partly implemented in Czechia, already, it often represents rather framing and not well explained concept in the scientific and practical discourse. The aim of this paper is therefore to (i) present the roots of the community concept, its opportunities and limits, and (ii) using the examples from environmental risk reduction (herein on the case of floods) to show specific possibilities offered by this concept. After then, we (iii) characterize the themes and sectors, in which the concept was already implemented in Czechia, and finally (iv) based on new empirical data related to flood risk reduction, we point out the possible barriers in further implementation of the community-based approaches in Czechia.

Úvod

Motto: „'Classic' - a book which people praise and don't read.“

(Mark Twain)

Podobně jako v případě klasických knih ze známého výroku amerického spisovatele Marka Twaina, i v případě některých teoretických konceptů územního rozvoje (a nejen jeho) lze konstatovat, že se svou postupnou integrací do strategických dokumentů stávají klasikou, na níž se odkazuje, ale již málo uživatelů rozumí. Zatímco však v případě knih může být tato skutečnost nejvýše příčinou *faux pas*, neporozumění podstatě, možnostem a limitům konceptů územního rozvoje může posilovat zdrženlivost praxe při jejich zavádění, příp. jejich využití ne zcela vhodným způsobem. Domníváme se, že jedním z takových případů je i koncept komunit (resp. jeho variace jako komunitní přístup, komunitní resilience aj.). S rostoucí měrou, s níž se tento koncept objevuje v odborných studiích napříč obory a s níž se pomalu stává nedílnou součástí politik lokálního rozvoje, odkazuje se k němu velmi často jen jako k módnímu pojmu („buzzword“) bez hlubšího zamyšlení. Z tohoto důvodu je cenné představit akademické i praktické čtenářské obci hlubší kořeny, možnosti i omezení tohoto konceptu, jak se jeví v mezinárodní perspektivě po několika desetiletích jeho existence. Cílem tohoto článku je nejprve představit obecný význam konceptu komunit a komunitního přístupu a dále na příkladech z problematiky zmírňování environmentálních rizik, konkrétně povodní, poukázat na možnosti, které koncept komunit praxi nabízí. Konečně, na základě empirických dat z výzkumu povodňového rizika poukážeme na některé možné bariéry při další implementaci komunitního přístupu v Česku.

1. Základní východiska: komunitní přístup a zmírňování environmentálních rizik

1.1 Mezinárodní konsensus

Environmentální (tedy přírodní a technologická) nebezpečí ovlivňují společnost na celé Zemi, přitom však v různých měřítcích. Vezmeme-li v úvahu pouze přírodní nebezpečí, jakými jsou například zemětřesení, povodně či vlny extrémně vysokých teplot, zasáhnou každoročně více než 200 milionů osob a přes veškerou snahu se tyto počty nesnižují (Leaning a Guha-Sapir 2013). Je to zapříčiněno zejména růstem světové populace, která stále více zasahuje do oblastí s vysokou mírou rizika. Navíc roste provázanost různých typů nebezpečí (např. zemětřesení v Číně, která vyvolávají tisíce sesuvných událostí). Roste taktéž i riziko selhání technologických projektů a obě skupiny nebezpečí jsou nadto kauzálně provázány. Takto zemětřesení na dně Tichého oceánu v roce 2011 vyvolalo vlnu tsunami, která po příchodu k japonskému pobřeží způsobila selhání v jaderné elektrárně Fukušima. Existují též příklady z Česka – při povodni v roce 2002 došlo k zaplavení průmyslové zóny v Neratovicích a výsledkem byl únik polutantů v rozlivové zóně řeky Labe.

Právě s ohledem na rostoucí exponovanost populace environmentálním nebezpečím na různých měřítkových úrovních a v návaznosti na diskuse o aktivní roli společnosti při zvyšování míry rizik začaly být zejména od 70. let 20. století zdůrazňovány společenské aspekty problému, které tak doplnily tradiční přírodovědné a inženýrské přístupy (např. hydrologické modelování, předpovědní služby). Politické úsilí v tomto ohledu vyústilo mj. v přijetí prvních mezinárodních strategií v rámci mezinárodní dekády snižování rizika přírodních katastrof na konci 20. století. V rámci těchto strategií se roli komunit postupně dostávalo stále většího prostoru. Yokohamská strategie konstatovala (UNISDR 1994; Yokohama message, čl. 6), že zapojení komunit a jejich aktivní participace by měla být podporována, neboť komunity

disponují nenahraditelnou znalostí místního kontextu. V pozdějším hodnocení míry naplnění yokohamské strategie je uvedeno, že je nutné více podpořit proaktivní přístup k podpoře informovanosti a motivace lidí v jejich vlastních komunitách. V hyogské strategii na roky 2005–2015 (UNISDR 2007; §13) jsou tyto závěry reflektovány akcentem na posílení komunit a místních aktérů v přístupu k informacím, zdrojům a pravomocím, a v dnes platné sendaické strategii na roky 2015–2030 (UNISDR 2015) jsou již všechny postupy naplňování strategických cílů pro lokální úroveň podrobně specifikovány. Podobně se role komunit ve zmírňování přírodních rizik stala ústřední i pro evropské (EC 2007, 2010) a národní dokumenty.

1.2 Odborná východiska

Jaké však byly výchozí argumenty pro zapojení komunit do rozhodovacích procesů? Co vedlo k tomu, že komunity – dříve nutnost v malých a uzavřených společnostech, později zdánlivý luxus v moderních a provázaných společnostech (srv. Liepins 2000; Tönnies in Harris 2001 ed.) – jsou dnes opět považovány za bezpodmínečnou součást rozhodovacích procesů. Z pohledu sociologické teorie jsou komunity součástí jedné ze čtyř komponent rozhodovacího procesu pluralitních společností (Renn 2008): (i) ekonomické komponenty, akcentující efektivnost rozhodovacího procesu, (ii) expertní komponenty, která poskytuje odborné znalosti, (iii) politické komponenty, legitimizující rozhodnutí, a (iv) sociální komponenty, v níž je to veřejnost právě i formou místních komunit, která zaručuje korektní reflexi rozmanité hodnotové orientace společnosti.

Očekávání, která jsou na komunity v tomto ohledu kladena, jsou ovšem rozličná (Renn 2008, str. 303). Zatímco funkcionalistické přístupy očekávají, že komunity přispějí ke kvalitě výsledného rozhodnutí (jak ovšem hodnotit kvalitu rozhodnutí), neoliberální přístup sleduje především to, aby byly zapojeny všechny hodnotové a názorové skupiny. Pro deliberativní, antropologické a další moderní přístupy je kvalita výsledku představována spíše cestou, jíž se k němu došlo, tj. veřejnou diskusí a konsensem, případně i zapojením méně privilegovaných skupin populace.

Výhody, které zapojením komunit získáváme, spočívají zejména ve společném porozumění problému, v možnostech generovat nové varianty řešení a v konsensuálním stylu rozhodnutí, který zvyšuje jeho akceptovatelnost veřejností. Kromě toho komunitní přístup produkuje efekty dovnitř. Je například doloženo, že komunitní zahrady a okrašlovací spolky vedou k posílení vazeb mezi členy komunity a k celkovému růstu sociálního kapitálu a kapacity komunity (Alalmo et al. 2010). Na druhou stranu je též poukazováno na limity komunitního přístupu. K těm náleží zejména trivialita řešení, neboť konsensus značného množství názorových skupin může vést ke shodě jen na obecných principech řešení. Ze stejného důvodu se rozostřuje i reprezentovaná veřejná vůle. Veřejnost navíc nedisponuje dostatečnými odbornými znalostmi a nezřídka upřednostňuje protektivní řešení (tzv. syndrom NIMBY). Úřady proto někdy považují zapojení komunit za přílišný luxus, neboť veřejné debaty, fokusní skupiny či workshopy s odborně neznalou veřejností jsou náročné na časovou a personální kapacitu a brzdí rozhodovací proces. Podle některých autorů proto uvedené limity mohou vést ke snížení efektivity výsledného řešení (např. Coglianese 1999).

Z předchozího je zřejmé, že primární otázkou výhod a limitů komunitního přístupu je efektivita výsledného rozhodnutí. Tu je vzhledem k množství vstupních faktorů těžké hodnotit, ale principiálně je její míra považována za nepřímo úměrnou míře participace veřejnosti. Takový závěr ovšem vyrůstá z nepochopení rozdílu mezi kompromisním a optimálním řešením, který z psychologicko-pedagogického pohledu popisuje např. Holeček (2014). Zatímco kompromisní řešení může být neparticipativní a je rovným dílem částečně výhodné i nevýhodné pro všechny zúčastněné, optimální řešení nutně vychází z participativního přístupu a lze jím dosáhnout

výhodného výsledku pro všechny strany. Diskusí totiž otevírá a reflektuje rozdílné zájmy zúčastněných, které se v konečném důsledku mohou doplňovat.¹³

2. Rozšířená perspektiva: možnosti a limity komunitního přístupu ve zmírňování povodňových rizik

Diskurs v problematice komunit je ovšem variabilní a ne vždy vystihuje definiční podstatu a komplexitu pojmu. Pojem komunita je nezřídka používán jako alternativa k lokálnímu měřítku společnosti zasažené povodní, případně též k lokální populaci bez expertních znalostí (Coates 2010). Částečně to plyne z kořenů konceptu v rámci tzv. *locality debate* (např. Hruška 2014), její podstatou však nebylo pouze měřítko, ale především síla sociálních interakcí v rámci lokalit. Uvedený přístup nejlépe vystihují studie argumentující, že určitý nástroj (územní plánování, informatizace apod.) může zvýšit komunitní resilienci. Komunity jsou zde tedy výsekem společnosti, který přijímá pomoc (např. Burby a kol. 2000). Podstata komunitního přístupu však spočívá v proaktivním jednání a příspěvku komunity rozhodovacímu procesu.

Tabulka 1 Základní role zastávané komunitami při zmírňování povodňového rizika

ROLE	VYSVĚTLENÍ	REFERENCE
Komunita jako „hlídací pes“ (A)	členové komunity představují trvalé či občasné residenty, kteří mají přehled o vzájemné činnosti, ale též činnosti vnějších aktérů a mohou ji podrobovat kontrole přímo či předáním podnětu jiným subjektům; zároveň zprostředkovávají zpětnou vazbu ohledně fungování managementu rizik	Slavíková a kol. (2017)
Komunita jako správce znalostní báze (B)	členové komunity disponují znalostmi a zkušenostmi o rizikových místech, vhodných únikových cestách apod., které mohou předávat horizontálně (např. nově příchozím členům) a vertikálně (mezigeneračně)	Dufty (2008), McEwen a kol. (2012, 2017)
Komunita jako negociační partner (C)	komunita zastupuje množství jednotlivců a jako taková je silnějším a srozumitelnějším partnerem pro vyjednávání s úřady (např. při změnách v územním plánu, tvorbě krizových operačních plánů), zároveň práce s komunitou umožňuje překonat primární negaci některých protipovodňových projektů jednotlivci	Pottier a kol. (2005), Howgate a Kenyon (2009), Kovář a kol. (2014)
Komunita jako podpora krizového řízení (D)	členové komunity mají bezprostřední zkušenost s povodní, a mohou tak nejrychleji reagovat (např. vědí o počtu osob v dalších domácnostech, o jejich mobilitě), navíc sítě vlastních vazeb doplňují oficiální varovné systémy	Parker a Handmer (1998)
Komunita jako iniciátor solidarity (E)	prostorová i sociální blízkost těch, kteří byli zasaženi povodní vyvolává vlnu solidarity a pomoci, která je přitom adresná a časově efektivní	Raška a Brázdil (2015, pro historické případy), Jones a kol. (2015)

Zdroj: vlastní zpracování; poznámka: písmeno v prvním sloupci je využito při odkazování na jednotlivé role v dalším textu

¹³ Příkladem nechť je situace, kdy správce povodí potřebuje realizovat protipovodňová opatření, která částečně zasahují na pozemek v soukromém vlastnictví. Obec tato opatření podporuje, ale cena za pozemek je pro ni i pro správce povodí příliš vysoká. Kompromisem je realizace opatření v omezené míře. Veřejnou debatou lze odhalit motivace aktérů – např. vlastník pozemku netrvá na konkrétní lokalitě, obec tak může nabídnout výměnou jiný pozemek a opatření může být realizováno v plném rozsahu. Takové řešení je v uvedeném příkladu optimální.

Zaměříme se nyní na povodňové riziko a především na příkladu zahraničních zkušeností uvedeme konkrétní přínosy komunitního přístupu. Ten je zpravidla založen na horizontálním řízení, příp. aktivizaci činností a mobilizaci znalostní báze odspodu jako alternativě k tradičním způsobům řízení shora. Základní role komunit při zmírňování povodňových rizik shrnuje Tabulka 1.

Zatímco podstata některých z uvedených rolí je spontánní, v jiných případech je spíše normativní či formalizovaná. Spontánní vazby uvnitř komunity vystihuje především role komunit jako správce znalostní báze (prevence; „B“ v Tab. 1) a jako aktéra v průběhu krizového řízení (operace; „D“ v Tab. 1) a při následném zmírňování škod (náprava; „E“ v Tab. 1), jež dobře vystihuje výrok „*first to respond, last to leave*“ („první, kteří reagují, poslední, kteří odcházejí“; Vallance a Carlton, 2015). Normativní (formalizovaná) role spočívá v tom, že komunita dokáže reprezentovat své názory uceleně, koordinovaně, a stát se tak čitelným partnerem pro vyjednávání s dalšími aktéry v území („A“ a zejména „C“ v Tab. 1). Zástupci úřadů mohou pozitivně hodnotit participaci komunit v tom ohledu, že zvyšuje povědomí o cílech, zodpovědnostech i kompetencích těchto úřadů (Lindsey a kol. 2017). Jednotně představený názor komunity má navíc větší šanci na úspěch (srv. praxi připomínek v rámci tvorby územních plánů v Česku) a i pro úřady je přijatelnější, nežli množství dílčích podnětů (Howgate a Kenyon 2009).

Význam zapojení komunit lze dokladovat na příkladu tvorby krizových operačních plánů (z hlediska role „C“ v Tab. 1). Ty je potřeba vnímat jako živý dokument, který by měl být nejen každoročně aktualizován, ale také by měl reagovat na nové mimořádné události a zahrnout je do aktualizací (Alexander, 2015). I v tomto případě může právě místní komunita pomoci tyto plány zkvalitňovat. Metoda zaměřená na očitě svědectví místních obyvatel opírající se o rozhovory a terénní šetření byla využita ve Francii po povodni roku 2002 (Gaume a Borga 2008; „B“ v Tab. 1). Svědectví je zde využito z důvodu nedostatečných informací o průběhu povodně a získává informace k určení počátku povodně, její kulminaci či poklesu povodně. Marchi a kol. (2010) udává, že přesnost na základě těchto odhadů je v rozmezí 15–20 minut. Dworzecki (2012) zase poukazuje na příklad, kdy byla komunita zapojena v rámci zpětné vazby („A“ v Tab. 1). Hodnotila tak záchrannou činnost a fungování systému během uplynulé krizové události (povodeň 2010 v polské Bogatynii). Obyvatelé vypovídali o spokojenosti a rychlosti provádění záchranných akcí či reparačních aktivitách. Je potřeba si především uvědomit, že každý účastník krizové situace by měl především pochopit svojí roli a jednotlivé orgány by měly být dobře komunikačně propojeny, aby nedocházelo ke zpoždění informací (Alexander 2015).

Vzhledem k fungování komunity v rámci výše uvedených rolí je nicméně potřeba uvést, že tyto funkce závisí na celkové sociální kapacitě komunity. Tato kapacita se skládá z pěti dimenzí (Dzialek a kol. 2013): (i) vstupních znalostech a schopnosti se dále učit, (ii) motivaci k činnosti, (iii) existenci sítě sociálních vztahů, (iv) ekonomických zdrojích a (v) potenciálu pro řízení (vhodný zástupce komunity pro vyjednávání). McEwen a kol. (2017) například popisuje obtíže, které bylo nutné překonávat při ustavení tzv. povodňových akčních skupin (*Flood Action Groups* v rámci programu Národního povodňového fóra ve Velké Británii). Členové komunit nezářídka vyjadřují frustraci z malého obsahového i procesního pokroku při ustavení akčních skupin, obavu z nízké kapacity být rovnocenným partnerem úřadům a nejednoznačná bývá též otázka udržitelnosti fungování skupin po konci intenzivní facilitační fáze procesu.

3. Česká praxe: dosavadní zkušenosti se zaváděním komunitního přístupu

3.1 Základní rozdělení

V této chvíli již máme představu o sociologických základech komunitního přístupu, stejně jako jeho základních výhodách a nevýhodách a rolích, které komunity mohou zastávat. Shrňme nyní, jaký je stav implementace komunitního zejména formalizovaného přístupu v Česku, jakožto příkladu státu s pozdějším nástupem decentralizačních a deliberativních procesů po pádu komunistického režimu. Neomezíme se zde pouze na problematiku environmentálních (specificky pak povodňových rizik), ale pokusíme se komunitní přístup zasadit do širšího kontextu.

Komunitní přístupy pro lokální vládnutí/ovlivňování veřejného života v Česku je možno rozdělit na základě stupně jejich formálnosti. Určité formy komunitního plánování veřejných záležitostí jsou využívány v různé míře při tvorbě strategických plánů obcí a regionů, při plánování Místní agendy 21 či projektu Zdravé město anebo při přípravě stavebních projektů s výraznějším zásahem do veřejného prostoru (Rosecký a Oriniaková 2003; Hlaváček a kol. 2016). U těchto forem komunitního plánování je participace komunity spíše ad hoc, tedy komunitní intervence se formuje a realizuje v době přípravy daného projektu resp. strategie, pak její aktivita většinou klesá či zcela mizí. Nejvíce formalizovanou podobou komunitního plánování v současném Česku jsou tzv. místní akční skupiny (MAS), které vznikly na základě evropské iniciativy LEADER. Poměrně rozvinuté je pak i komunitní plánování sociálních služeb, byť tento druh komunitního plánování nemá tak formalizovanou strukturu jako MAS. Podívejme se blíže na tyto dva nejvýznamnější příklady komunitního plánování v Česku.

3.2 Příklady úspěšné implementace formalizovaného komunitního přístupu v Česku

MAS jsou typickým příkladem evropeizace českého politického a plánovacího prostředí (Dančák a kol. 2005), ke kterému dochází především od konce 90. let pod vlivem příprav na vstup do Evropské unie resp. přizpůsobení se požadavkům EU na provádění politik regionálního rozvoje či rozvoje venkova (Kováč a Kučerová 2006). Iniciativa LEADER, který stojí právě na MAS, vzniká na úrovni EU v roce 1990 a jejím cílem je podpora rozvoje venkovských území na základě iniciativy zdola, územně integrovaného přístupu, místního partnerství, mezisektorového propojení, síťování, šíření a tvorby inovací a spolupráce na národní i mezinárodní úrovni (ENRD 2014). Poprvé je na evropské úrovni metoda LEADER aplikována v roce 1991 a její úspěch zapříčinil to, že v programové období 2007–2013 se stává mainstreamovým nástrojem rozvoje venkova na celoevropské úrovni (ENRD 2014). Do českého plánování rozvoje venkova se poprvé MAS prosazují v rámci programu předvstupní pomoci SAPARD v letech 2000–2003, v letech 2004–2006 se do LEADER+ resp. LEADER ČR (2004–2008) zapojuje sice už 130 až 140 MAS, z nichž jen 10 bylo vybráno pro pilotní zpracování komunitně vedeného plánu rozvoje (Lošťák a Hudečková 2010) – fungování MAS na komunitní bázi v tomto období tedy bylo ještě silně omezené. Od následujícího programového období jsou pak místní strategické plány povinné pro každou z MAS.

Není jednoduché určit kde a kdy se poprvé formovaly zárodky komunitního plánování sociálních služeb v Česku, nicméně jako první aktivita vedoucí k vytvoření komunitního plánu sociálních služeb je označována činnost souboru aktérů v Ústí nad Labem mezi lety 1997 až 2002. Následně je povědomí o konceptu komunitního plánování sociálních služeb šířeno i díky projektu Ministerstva práce a sociálních věcí, které v roce 2000 iniciovalo česko-britský projekt na podporu reformy sociálních služeb (Rosecký a Oriniaková 2003). V dalších letech vznikají na dobrovolné bázi klíčových aktérů měst a regionů a za použití různých metodik komunitní plány různé kvality (Kolářová 2008). Šíření komunitního plánování podpořilo přijetí Zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, který ukládá obcím možnost (nikoli povinnost) a krajům

povinnost zpracovat střednědobý plán rozvoje sociálních služeb ve spolupráci se zástupci obcí na území kraje (resp. kraje), se zástupci poskytovatelů sociálních služeb a se zástupci osob, kterým jsou poskytovány sociální služby. Tyto tři druhy aktérů pak tvoří základní organizační jednotku – triádu komunitního plánování sociálních služeb (uživatel – poskytovatel – zadavatel, Kolářová 2008).

4. Nadějně vyhlídky? Empirická „povodňová“ mikrosonda na úrovni obce

Shrňme-li současný stav implementace komunitního přístupu v Česku nastíněný v předchozí kapitole, je zřejmé, že jeho tematická aplikace je vcelku omezená, což platí zejména pro formalizované komunitní nástroje. Je taktéž patrné, že klíčovou roli při úspěšném rozvoji komunitního přístupu mají podpůrné mechanismy, ať již se jedná o legislativní rámce či konkrétní programová dotační schémata. Lze ovšem také konstatovat, že doposud není k dispozici příliš empirických dat, identifikujících možnosti a bariéry komunitního přístupu v lokálním rozvoji (v širším smyslu), ani jeho dopady a tedy i vhodnost pro různé typy činností v rozvoji území. V návaznosti na tuto skutečnost absentují především kritické studie. Z tohoto důvodu je vhodné zaměřit se postupně na různé oblasti, v nichž je možné komunitní přístup uplatňovat a detailněji je empiricky zkoumat. V následujícím textu předchozí rozbor doplňujeme vlastní empirickou mikrosondou zaměřenou na vybrané aspekty možností implementace komunitního přístupu při zmírňování povodňového rizika. Tento příklad je vybrán mj. z toho důvodu, že právě v povodňových (obecně environmentálních) rizicích se zdá být komunitní přístup v Česku na svém začátku a absentují pro něj vhodné podpůrné nástroje, uvedené v předchozí kapitole.

35

4.1 Metodologický rámec realizované mikrosondy

Povodně představují jedno z nejvýznamnějších environmentálních rizik, s nímž se v Česku musíme vyrovnávat. Rozsah přímých i nepřímých dopadů povodní z let 1997, 2002, 2013, či povodní z přívalových dešťů v roce 2010 byl enormní, a snižování povodňových škod je tedy jednou z celostátních priorit. S demokratizací společnosti po roce 1989 a konkrétně pak v návaznosti na mezinárodní strategie (např. EC 2007) začalo být také v českém prostředí zvýšenou měrou diskutováno, jakým způsobem lze využít participativních a komunitních přístupů v povodňovém managementu. Pro tuto diskusi a úspěch implementace komunitního přístupu je však bezpochyby podmínkou znalost postoje veřejnosti k povodňovému nebezpečí a k povodňovému managementu.

V problematice percepce povodňového rizika veřejností je v současnosti sledována jednak úroveň vnímání samotného nebezpečí povodně, jednak vnímání efektivitu možných nástrojů a přístupů ke zmírnění povodňových škod napříč různými aktéry. Druhý uvedený aspekt byl však v Česku prozatím sledován převážně na úrovni jednotlivců či domácností jako autonomních subjektů nebo metaanalyticky (srovnávací analýzou již publikovaných studií), a jeho výsledky jsou tak značně zobecněné. Jednotlivé studie poukazují na rostoucí míru akceptace preventivních opatření ve zkoumaných vzorcích populace (např. Duží a kol. 2015; Vávra a kol. 2017), ale zároveň i na přetrvávající akcent, který v možných preventivních a nápravných opatřeních veřejnost klade na úřady a centrální orgány (Raška 2015). Otázky, pro něž prozatím dostatečný empirický materiál nemáme, se vztahují k vazbám jednotlivců na další aktéry (další jednotlivce, nevládní neziskové organizace, úřady, aj.), k ochotě jednotlivců participovat na společných opatřeních ke zmírňování povodňových škod, a tedy i k individuálním motivacím a subjektivním překážkám při ustavování komunitního přístupu v povodňovém managementu.

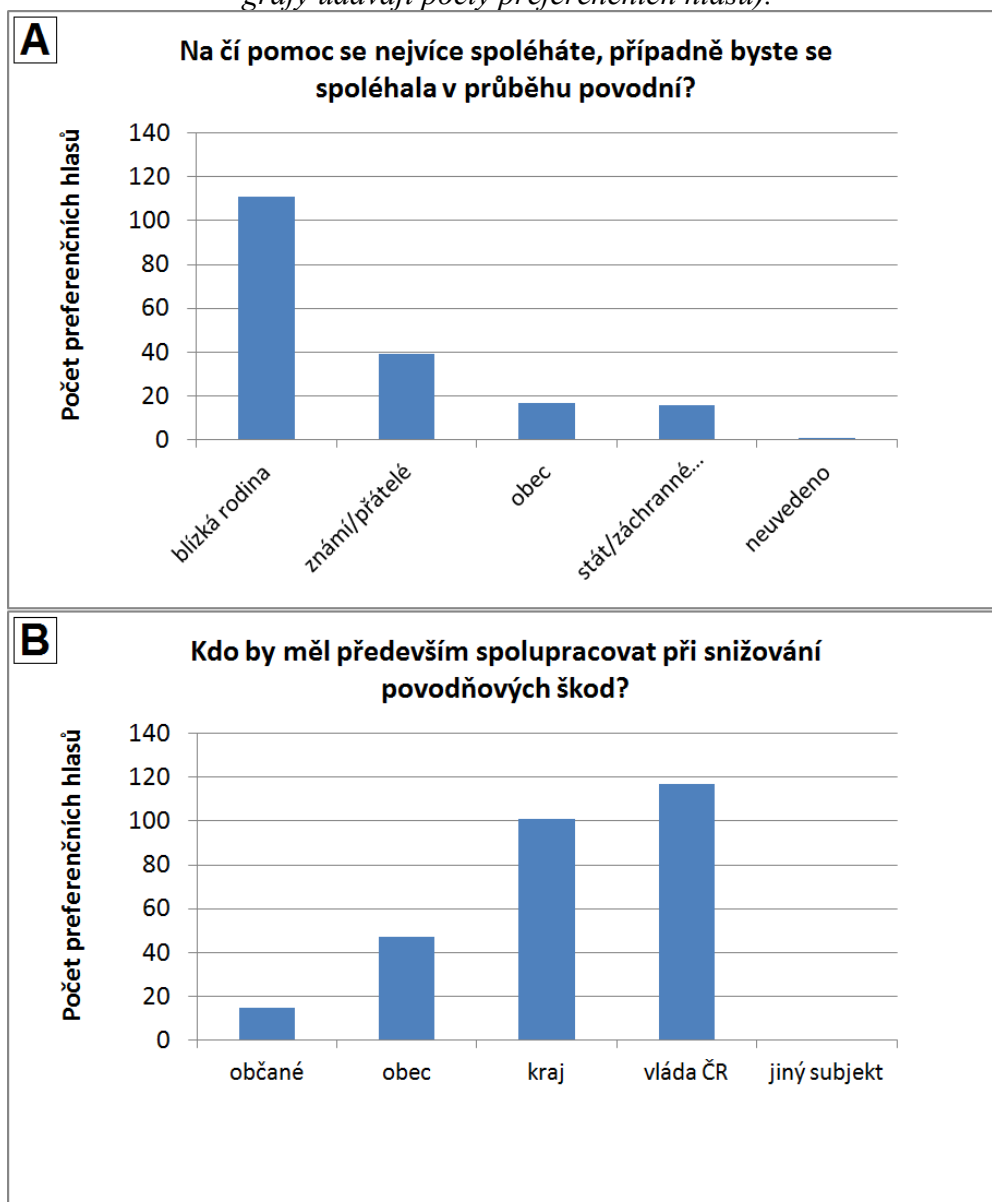
Z tohoto důvodu jsme v rámci výzkumu rozhodovacích procesů v redukci povodňových rizik realizovali v roce 2016 a 2017 dotazníkové šetření mezi veřejností a polostrukturované rozhovory se starosty v obcích zasahovaných povodněmi. Součástí šetření veřejného mínění byly otázky, vztahující se k percepci rozložení zodpovědností za preventivní a nápravná povodňová opatření mezi jednotlivé aktéry. Naším cílem bylo vybranými otázkami mj. zjistit, kteří aktéři hrají a kteří by dle respondentů měli hrát významnější úlohu v uvedených činnostech a jakými typy činností by respondenti byli ochotni participovat na povodňovém managementu. Odpovědi na tyto otázky mají empiricky podpořit dříve uvedené závěry o současných bariérách v rozvoji komunitního přístupu. V této empirické sondě vycházíme z analýzy dat, získaných dotazníkovým šetřením v jedné z modelových lokalit, konkrétně v obci Křešice na Litoměřicku, která utrpěla výrazné škody zejména při povodních na Labi v roce 2002 a 2013. Celkem bylo kvótním výběrem (kvóty pohlaví a věková skupina zajišťovaly soulad se strukturou populace v obci) získáno 163 dotazníků. Relevanci dopadu povodní pro obec, jejíž větší část byla zvláště v roce 2002 zaplavena, vyjádřilo celkem 65 % respondentů svou odpovědí, že je „povodně ovlivňují pravidelně a výrazně“, zatímco cca 35 % respondentů odpovědělo, že je „povodně ovlivňují výjimečně a málo“ nebo je „neovlivňují“.

4.2 Komunity mezi dvěma extrémy: role aktérů ve zmírňování povodňových škod

Percepci možností a efektivity zmírňování povodňových škod lze posuzovat především na základě očekávání, která klademe na jeho aktéry, přičemž komunity považujeme za spojující prvek mezi individuálními přístupy a činnostmi veřejné správy a místní samosprávy. V tomto ohledu se projevila významná asymetrie v důvěře kladené aktérům na úrovni jednotlivců a úřadů. Pokud jde o subjekty, na něž se respondenti spoléhají nebo by spoléhali v případě povodní, celkem 139 preferenčních hlasů (vícečetné odpovědi byly možné, celkem zaznamenáno 184 preferencí za 163 respondentů; Obrázek 1A) bylo zaznamenáno pro rodinu, známé a přátele, zatímco v případě obce bylo zaznamenáno jen 17 a v případě státu a záchranných složek pouze 16 preferenčních hlasů. To odpovídá setrvávající preferenci recipročních neformálních vazeb v krizových situacích (Jones a kol. 2015), přičemž relevance těchto vazeb je zpravidla opírána o konkrétní zkušenosti jednotlivců. Přitom však očekávání ohledně povodňového managementu, která respondenti kladou na různé aktéry, jsou zcela odlišná (Obrázek 1B; celkově zaznamenáno 280 preferenčních hlasů). Celkem 101 preferencí přisuzuje zodpovědnost za snižování povodňových škod kraji, 117 ji klade na vládu (resp. centrální úřady).

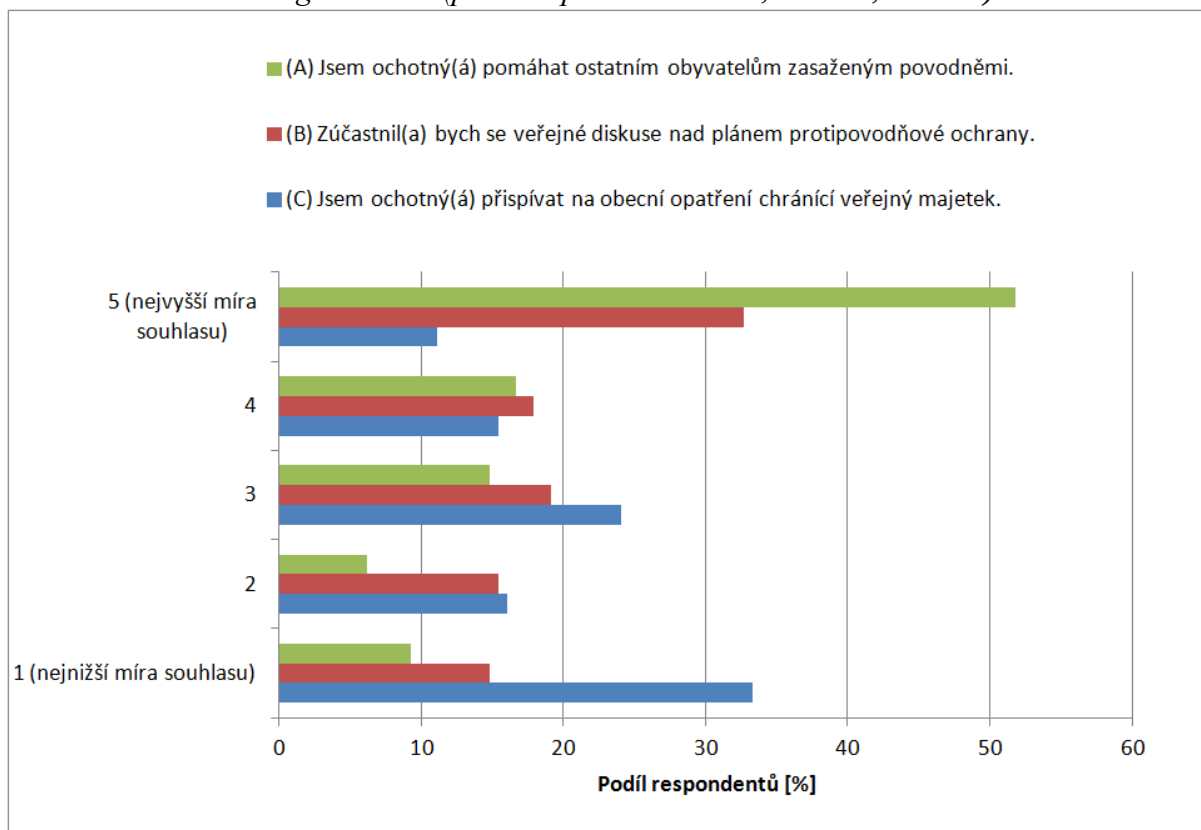
Na úrovni jednotlivců lze významné rozdíly v těchto očekáváních vůči institucionálním úrovním vyjádřit i poměrem respondentů, kteří zvolili pouze volbu občané nebo pouze volbu obec (celkem 3 % respondentů) a těch, kteří volili pouze volbu kraj nebo pouze volbu vláda ČR (26 % respondentů). Test χ^2 zároveň ukázal, že odpovědi na uvedené otázky (tj. *Na čí pomoc se nejvíce spoléháte, případně byste se spoléhala v průběhu povodní?* a *Kdo by měl především spolupracovat při snižování povodňových škod?*) jsou statisticky signifikantně závislé ($G=21.197$, $df=16.919$, hladina významnosti $p=0.05$). Důvodem pro tuto asymetrii mezi jednáním a očekáváním může být deprivace z dřívějších událostí, při nichž individuální pomoc – jakkoliv významná – nedostačovala k nápravě všech povodňových škod. Tato deprivace může být akcentována též mírou, s níž se projevuje setrvávající percepce historicky silné role centralizované pomoci úřadů (Raška 2015; Vávra a kol. 2017; Slavíková 2017), a to jak v preventivních, tak v nápravných fázích procesu zmírňování povodňového rizika.

Obrázek 1 A – Výsledky šetření pro otázku individuálního spoléhání na pomoc v případě povodní, **B** – Výsledky šetření pro otázku týkající se očekávání respondentů ve vztahu k roli institucí při zmírňování povodňového rizika ($n=163$ respondentů, vícečetné odpovědi možné, grafy udávají počty preferenčních hlasů).

Kromě vnímaného rozložení zodpovědností za povodňový management je pro pochopení možností implementace komunitnímu přístupu cenné získat zpětnou vazbu ohledně činností, ležících mezi zodpovědností jednotlivců (např. pojištění) a úřadů. Především se jedná právě o ty činnosti, jimiž jednotlivec vyjadřuje sounáležitost s komunitou (zejména „D“ a „E“ v Tab. 1) a snahu účastnit se rozhodovacích procesů, vedoucích ke snížení povodňových rizik (především „A“ a „C“ v Tab. 1).

Obrázek 2 Ochota respondentů realizovat vybrané typy činností souvisejících s povodňovým managementem. (počet odpovědí: A - 160, B - 162, C - 162)

Zdroj: autoři

Pokud se jedná o vůli zapojit se do opatření na úrovni obce a komunity, sledovali jsme ochotu podílet se na několika typech aktivit, z nichž nejvýznamnější na škále od méně po více závazné se jeví ochota pomáhat při povodňových situacích, ochota účastnit se veřejných projednávání povodňových opatření a ochota finančně přispívat na opatření, chránící obecní veřejný majetek. Zatímco v případě finančních příspěvků mírně převažuje negativní postoj, v případě účasti v diskusi nad plánem protipovodňových opatření je vyšší zastoupení u pozitivních odpovědí, což může být dáno i nižší závazností této činnosti (Obrázek 2). To je pak nejvíce patrné na vysoké míře proklamované ochoty pomoci v případě povodňových situací. V jednotlivých případech se navíc jen dílčím způsobem projevuje statistická závislost s vnímanou mírou zasažení respondentů povodněmi (Tabulka 2). To znamená, že vyšší individuální míra zasažení povodněmi není pro respondenty univerzálním motivem k účasti na uvedených činnostech (srv. kap. 2, Dzialek a kol. 2013). Přitom mnozí z respondentů uvedli, že se mimo jiné způsoby zapojují prací (odpověď uvedlo 138 respondentů) či finančně (32 respondentů) do nápravy škod po povodních i na cizím majetku. Ti, kteří se tímto způsobem do nápravy škod nezapojují (25 respondentů), nejčastěji jako důvod uvedli přílišné vytížení při nápravě škod na vlastním majetku.

Tabulka 2 Základní role zastávané komunitami při zmírňování povodňového rizika a jejich závislost na vnímané míře zasažení povodněmi

OCHOTA K JEDNOTLIVÝM ČINNOSTEM	G (test. krit.) kritická hodnota	Závislost na míře zasažení povodněmi (při $p < 0.05$)
(A) Jsem ochotný(á) pomáhat ostatním obyvatelům zasaženým povodněmi.	$G = 5.097$ $\chi(1-\alpha)$; $df = 9.488$	ne
(B) Zúčastnil bych se veřejné diskuse nad plánem protipovodňové ochrany.	$G = 10.063$ $\chi(1-\alpha)$; $df = 9.488$	ano
(C) Jsem ochotný přispívat na obecní opatření chránící veřejný majetek.	$G = 2.452$ $\chi(1-\alpha)$; $df = 9.488$	ne

Zdroj: autoři

V celkovém pohledu tedy uvedené výsledky naznačují, že efekt solidarity a participace funguje spíše na neformální bázi, zatímco jeho případný závazný a více či méně normativní charakter (institucionalizace skrze obec a závaznost opatření) je vnímán negativně. Pokud by již respondenti byli přístupni participaci pomocí formalizovaných (normativních) nástrojů, preferovali by spíše ty z nich, které jsou méně závazné (resp. finančně méně náročné). Tyto výsledky mohou dokládat jistou míru nedůvěry nejen ve státní úřady, ale též v místní samosprávu. Tuto nedůvěru a s ní související deprivaci z nedostatečné pomoci získané „shora“ (viz výše) představuje významnou bariéru v rozvoji komunitního přístupu ke zmírňování povodňových škod.

Závěr

Mezinárodní zkušenosti ukazují, že komunitní přístup může nabídnout konkrétní a poměrně dobře ověřitelné přínosy pro zmírňování environmentálních rizik. Na druhou stranu pro tuzemskou širší veřejnost i část veřejnosti odborné zůstává pojem komunit poněkud záhadný, neboť se ve strategických dokumentech objevuje bez hlubšího vysvětlení. V tomto článku jsme se zaměřili na příklad povodňové problematiky s cílem představit obecná východiska a konkrétní přínosy, které komunitní přístup poskytuje rozvoji území. Diskutovány byly jak přínosy přístupu (konsensus, koordinovanost, znalostní báze ad.), tak jeho kritická reflexe v odborné literatuře (triviálnost řešení, náročnost na časovou a personální kapacitu, ad.).

Dále jsme specifikovali základní spontánní a formalizované/normativní role, které komunity mohou zastávat při zmírňování povodňového rizika (tzv. hlídací pes, správce znalostní báze, negociační partner, podpora krizového řízení a iniciátor solidarity). Vzhledem k uvedeným rolím je nutné konstatovat, že efektivní participativní povodňový management předpokládá kombinaci těchto rolí. Následující přehled současného stavu a limitů implementace komunitního přístupu v Česku ukázal, že nejvýznamněji je tento přístup využíván v rozvoji venkova, přičemž jednou z podmínek byl vznik vhodné legislativy a programových podpůrných schémat. Taková podpora komunitního přístupu v povodňovém managementu je prozatím nedostatečná a brání především rozšíření směrem k normativním/formalizovaným rolím komunit, které jsou v současném diskursu považovány za klíčové.

Bariéry v implementaci komunitního přístupu z pohledu veřejnosti byly konečně představeny na sociologické mikrosondě. Ta poukázala zejména na asymetrii v jednání, důvěře a očekáváních jednotlivců vůči různým institucionálním úrovním (jednotlivci, známí, obec, kraj,

záchranné složky, stát) a naznačuje tak směr, jemuž by měl být výzkum bariér komunitního přístupu v Česku směřován.

Použité zdroje

ALALMO, Katherine, REISCHL, Thomas M. a ALLEN, Julie Ober. *Community gardening, neighbourhood meetings, and social capital*. Community Psychology 33(4), 2010. 497–514 s.
ALEXANDER, David. *Disaster and Emergency Planning for Preparedness, Response, and Recovery*. In Oxford Research Encyclopedia of Natural Hazard Science. Oxford: Oxford University Press, 2015. 1–20 s.

BURBY, Raymond, J., DEYLE, Robert, E., GODSCHALK, David, R. a OLSHANSKY, Robert, B. *Creating hazard resilient communities through land-use planning*. Natural Hazards Review, 1(2), 2000. 99–106 s.

COATES, Tracey. *The conscious community: belonging, identities and networks in local communities' flood response* (PhD thesis). London: Middlesex University, 2010. 230 s. Rukopis dostupný na < <http://eprints.mdx.ac.uk/6592/> >

COGLIANESE, Cary. *The limits of consensus*. Environment 41(28), 1999. 28–33 s.
DANČÁK, Břetislav, FIALA, Petr a HLOUŠEK, Vít. *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 421 s.

DUFTY, Neil. *A new approach to community flood education*. The Australian Journal of Emergency Management. 23(2), 2008. 4–8 s.

40

DUŽÍ, Barbora, VIKHROV, Dmytro, KELMAN, Ilan, STOJANOV, Robert a JAKUBÍNSKÝ, Jiří. Household flood risk reduction in the Czech Republic. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 20(4), 2015. 499–504 s.

DWORZECKI, Jacek. *Crisis Management System in Poland*. The Science for Population Protection , 4(2), 2012.

DZIALEK, Jaroslaw, BIERNACKI, Wojciech a BOKWA, Anita. *Challenges to social capacity building in flood-affected areas of southern Poland*. Natural Hazards and Earth System Sciences, 13(10), 2013. 2555–2566 s.

EC. Směrnice Evropského parlamentu. 2007/60/ES o vyhodnocování a zvládání povodňových rizik, European Commission, 2007.

EC. A community approach on the prevention of natural and man-made disasters, European Commission, 2010.

ENDR. The European Network for Rural Development Guide Book. EU, 2014, 112 s.

GAUME, Eric a BORGA, Marco. *Post-flood field investigations in upland catchments after major flash floods: proposal of a methodology and illustrations*. J. Flood Risk Manage. 1(4), 2008. 175–189 s.

HARRIS, Jose (ed.) Tönnies: Community and Civil Society. Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

HLAVÁČEK, Petr, RAŠKA, Pavel a BALEJ, Martin. Regeneration projects in Central and East-European post-communist cities: current trends and community needs. *Habitat international*, 56, 2016, 31–41 s.

HOWGATE, Olivia Ruth a KENYON, Wendy. Community cooperation with natural flood management: a case study in the Scottish Borders. *Area*, 41(3), 2009. 329–340 s.

HRUŠKA, Vladan. *Proměny přístupů ke konceptualizaci venkovského prostoru v rurálních studiích*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 50(4), 2014. 581–602 s.

JONES, Eric C., MURPHY, Arthur D., FAAS, A.J., TOBIN, Graham A., McCARTY, Christopher a WHITEFORD, Linda M. Postdisaster reciprocity and the development of inequality in personal networks. *Economic Anthropology*, 2, 2015. 385–404 s.

KOLÁŘOVÁ, Lenka. *Analýza koncepcí komunitního plánování v České republice na příkladu sociálních služeb*. Diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova, 2008, 88 s.

KOVÁCH, Imre a KUČEROVÁ, Eva. The Project Class in Central Europe: The Czech and Hungarian Cases. *Sociologia Ruralis*, 46(1), 2006, 3–21 s.

KOVÁŘ, Pavel, PELIKÁN, Martin, HEŘMANOVSKÁ, Darina, VRÁNA, Ivan. How to Reach a Compromise Solution on Technical and Non-Structural Flood Control Measures. *Soil & Water Resources*, 9(4), 2014. 143–152 s.

41

LEANING, Jennifer a GUHA-SAPIR, Debarati. *Natural disasters, armed conflicts, and public health*. New England Journal of Medicine, 369(19), 2013. 1836–1842 s.

LOŠŤÁK, Michal a HUDEČKOVÁ, Helena. Preliminary impacts of the LEADER+ approach in the Czech Republic. *Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika)*, 56(6), 2010, 249–265 s.

MARCHI, Lorenzo, BORGA, Marco, PRECISO, Emanuel. a GAUME, Eric. *Characterisation of selected extreme flash floods in Europe and implications for flood risk management*. J. Hydrol. 394 (1,2), 2010. 118–133 s.

McEWEN, Lindsey, KRAUSE, Franz, HANSEN, Joanne Garde, JONES, Owain. Flood histories, flood memories and informal flood knowledge in the development of community resilience to future floods. In: *BHS Eleventh National Symposium, Hydrology for a changing world*, Dundee: BHS, 2012.

McEWEN, Lindsey, GARDE-HANSEN, Joanne, HOLMES, Andrew, JONES, Owain a KRAUSE, Franz. Sustainable flood memories, lay knowledges and the development of community resilience to future flood risk. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 42, 2017. 14–28 s.

PARKER, Dennis J. a HANDMER, John W. The role of unofficial flood warning systems. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 6(1), 1998. 45–60 s.

POTTIER, Nathalie, PENNING-ROSWELL, Edmund, TUNSALL, Sylvia a HUBERT, Gilles. Land use and flood protection: contrasting approaches and outcomes in France and in England and Wales. *Applied Geography*, 25(1), 2005. 1–27 s.

RAŠKA, Pavel. Flood risk perception in Central-Eastern European members states of the EU: A review. *Natural Hazards*, 79(3), 2015. 2163–2179 s.

RAŠKA, Pavel a BRÁZDIL, Rudolf. *Participatory responses to historical flash floods and their relevance for current risk reduction: a view from a post-communist country*. Area, Wiley – Blackwell, 47(2), 2015. 166–178 s.

RENN, Ortwin. *Risk Governance*. London-New York: Earthscan, 2008. 455 s.

ROSECKÝ, Daniel a ORINIAKOVÁ, Pavla. *Komunitní plánování sociálních služeb*. 1. vyd. Plzeň: Centrum pro komunitní práci ČR, 2003. 40 s.

SLAVÍKOVÁ, Lenka (v tisku). Effects of government flood expenditures: the problem of crowding-out. *Journal of Flood Risk Management*. DOI: 10.1111/jfr3.12265

SLAVÍKOVÁ, Lenka, SYRBE, Ralf-Uwe, SLAVÍK, Jan a BERENS, Astrid. Local environmental NGO roles in biodiversity governance: a Czech-German comparison. *GeoScience*, 11(1), 2017. 1–15 s. DOI: 10.1515/geosc-2017-0001

UNISDR. *Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World*. Yokohama: United Nations, 1994.

UNISDR. *Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters*. Geneva: United Nations, 2007.

UNISDR. *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*. Geneva: United Nations, 2015.

VALLANCE, Suzanne a CARLTON, Sally. *First to respond, last to leave: Communities' roles and resilience across the '4Rs'*. International Journal of Disaster Risk Reduction, 14(1), 2015. 27–36 s.

VÁVRA, Jan, LAPKA, Miloslav, CUDLÍNOVÁ, Eva a DVOŘÁKOVÁ-LÍŠKOVÁ, Zuzana. Local perception of floods in the Czech Republic and recent changes in state flood management strategies. *Journal of Flood Risk Management*, 10(2), 2017. 238–252 s.

Poděkování

Studie vznikla v rámci řešení projektu GA ČR č. 16-02521S „*Individuální a organizační rozhodování v redukci environmentálních rizik: motivace, mechanismy a efektivita.*“ Autoři děkují Nikole Jelínkové za pomoc s realizací dotazníkového šetření.

Údaje o autorech

doc. Mgr. Pavel Raška, Ph.D. - vystudoval obor geografie a historie (2005, UJEP v Ústí nad Labem) a fyzická geografie (2011, MU v Brně) a od roku 2005 působí na katedře geografie Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, v současnosti jako vedoucí pracoviště. Zde realizuje především interdisciplinární výzkum v problematice zmírňování environmentálních rizik (primárně svahových pohybů a povodní), kterou řešil mj. ve dvou projektech Grantové agentury ČR.

Mgr. Vladan Hruška, Ph.D. - vystudoval regionální geografii a regionální rozvoj na Masarykově univerzitě v Brně (2007 Mgr. a 2014 Ph.D.), absolvoval dlouhodobé stáže v SRN a Řecku, působil též v soukromém sektoru. Od roku 2012 je odborným asistentem na katedře geografie Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Dlouhodobě se věnuje rozvoji venkova mj. s důrazem na využívání komunitních nástrojů.

Mgr. Monika Stehlíková - je absolventkou geografie na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (Mgr. 2016) a studentkou doktorského studia Aplikovaná ekonomie a správa tamtéž. Zaměřuje se na otázky přípravy, realizace a hodnocení efektivit krizových operačních plánů v Česku a v mezinárodním srovnání.

TRENDY V POSKYTOVÁNÍ ROZVOJOVÉ POMOCI ZEMÍ OECD VŮČI LDC's

TRENDS IN PROVIDING OF ODA OF OECD's MEMBERS TOWARDS LDC's

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU v Plzni
Univerzitní 8, Plzeň, 301 00
lpiknero@kap.zcu.cz

Klíčová slova:

OECD, rozvoj, rozvojová pomoc, nejchudší země světa

Keywords:

OECD, development, development assistance, least developed countries

Abstrakt:

Předložený text se věnuje problematice poskytování rozvojové pomoci (ODA) zemí OECD vůči skupině nejchudších států světa. OECD jako uskupení sdružující ekonomicky nejsilnější země světa představuje významného aktéra na poli rozvojové spolupráce a jeho členové představují nejvýznamnější poskytovatele ODA. Část prostředků poskytovaných OECD směřuje do nejméně rozvinutých zemí (LDC's), které jsou nejvíce marginalizovanou skupinou zemí v mezinárodním systému. OECD opakovaně přijala závazky, jak těmto zemím pomoci a deklarovala, že 0,2 % HDP jejich členů bude směřovat ve formě ODA do těchto zemí. Cílem článku je ukázat, jak se vyvíjela ODA zemí OECD vůči LDC a zda jsou plněny přijaté závazky.

Abstract:

The article focuses on providing of official development assistance (ODA) of OECD towards least developed countries (LDC's). OECD as an organization of economically the most powerful countries represents important actor at the field of development cooperation and its members belong to the most important providers of ODA. Significant part of development flows of OECD leads to LDC, which are the less influential group of states in international system. OECD repeatedly adopted a lot of commitments how to help LDC and declared that OECD is obligated to provide 0,2 % of GDI to LDC as ODA. The article aims to show how ODA of OECD has developed and how (and if) the main commitments are fulfilled.

Úvod

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) představuje od počátku 60. let 20. století klíčovou mezinárodní platformu angažující se na poli rozvojové spolupráce, jejímž deklarovaným cílem je podpora socioekonomického rozvoje ve světě. Jejími členy je v současnosti 35 zemí, přičemž vstup do OECD je chápán jako potvrzení signifikantního stupně socioekonomického rozvoje dané země. Členství v „klubu bohatých“, za který je OECD označována, je spojeno se závazky na poli poskytování rozvojové pomoci (official development assistance/ODA) méně rozvinutým částem světa. Od 60. let, kdy začínáme hovořit o tzv. dekádách rozvoje (Koehler 2015), jsme svědky nejrůznějších strategií a modelů, jak dosáhnout

rozvoje a nastartovat progres v regionech globálního Jihu. Navzdory vynaloženým prostředkům se však stále nepodařilo dosáhnout kýženého cíle a na konto poskytovatelů ODA se snáší vlna kritiky. Ta mj. hovoří o tom, že země OECD využívají ODA jako nástroj svého ekonomického imperialismu, jehož prostřednictvím se snaží posílit své vlastní postavení, či upozorňuje na skutečnost, že většina ODA je poskytována primárně zeměmi vyznávajícími neoliberální hodnoty (členské země OECD), čímž vlastně nutí příjemce pomoci akceptovat principy, s nimiž nemusí nutně souhlasit (Carbonnier 2010, více o kritice poskytování pomoci viz např. Moyo 2009 nebo Easterly 2010). Bez ohledu na naznačenou kritiku však platí, že členské státy OECD považují poskytování ODA za jednu z významných agend své činnosti, přičemž v posledních letech je patrné jejich rostoucí úsilí směrem k její efektivitě a dopadům, které má na situaci v nejméně rozvinutých zemích světa (least developed countries/LDC's). Právě LDC jsou skupinou zemí, která je na nejnižších příčkách socioekonomického rozvoje ve světě a zlepšení její situace je považováno za jednu z priorit mezinárodního společenství. Jsou to právě země OECD, které by měly ke snižování globální chudoby zemí LDC výrazně přispívat, což konečně OECD akcentuje ve svých aktivitách od počátku nového tisíciletí. Cílem předloženého textu je proto ukázat, nakolik OECD plní závazky, které vůči nejchudším zemím má a jaké trendy v poskytování ODA ze strany OECD panují. Článek mapuje nejvýraznější tendence, které se na poli ODA vůči LDC objevují a snaží se čtenáři nabídnout odpověď na otázku, zda OECD plní závazky, které vůči této skupině zemí má. Text vychází vedle sekundárních zdrojů z množství primárních pramenů, mezi které můžeme zařadit statistiky OECD, které jsou každoročně vydávány a které představují spolehlivý zdroj informací, neboť členské státy jsou povinny pravidelně zveřejňovat informace o výši prostředků určených na rozvoj.

1. OECD a DAC

45

Na počátku 60. let byla OECD tvořena 18 evropskými státy, USA a Kanadou, které představovaly ekonomicky nejvyspělejší země tehdejšího mezinárodního společenství. Během celého období studené války představovala OECD klasický příklad blokové organizace a členství v ní bylo omezeno pouze na země západního světa. S koncem bipolární konfrontace projevil zájem o členství země jak některé bývalého východního bloku, tak země tzv. globálního Jihu, díky čemuž v současné době organizace čítá 35 zemí, přičemž vyjednávání o přistoupení byla v nedávné době zahájena s Kolumbií a Kostarikou.¹⁴ Vedle plnohodnotných členů udržuje OECD zvláštní vazby také s Čínou, Indií, Brazílií, Jihoafrickou republikou a Indonésií, které jsou řazeny do kategorie tzv. nastupujících mocností (emerging powers). Klíčovou platformu v rámci OECD určující pravidla pro poskytování rozvojové pomoci představuje Výbor pro rozvojovou spolupráci (Development Assistance Committee/DAC), jehož členy je celkem 30 zemí OECD. Participace na DAC je spojena se splněním několika podmínek, jako jsou existence institucionálních kapacit zajišťujících poskytování rozvojové pomoci, systém monitoringu a hodnocení rozvojové pomoci či systém měření efektivity pomoci. Právě DAC/OECD je zodpovědný za definování toho, co lze do rozvojové pomoci vykázat, přičemž současná definice tvrdí, že do ODA lze zahrnout pouze prostředky poskytované oficiálními vládními agenturami, které směřují k ekonomickému rozvoji a mají tzv. koncesionářský charakter. Z prostředků, které jsou započítávány do ODA, jsou vyloučeny výdaje na zbrojení, které v minulosti často byly do rozvojové pomoci řazeny (např. státy východního bloku). Uvedená kritéria se však vztahují pouze na členské státy OECD, které jsou

¹⁴ Více o členství v OECD a procesu rozšiřování viz OECD 2017a.

povinny pravidelně předkládat informace o výši i charakteru ODA, kterou poskytují. Nečlenské státy nejsou žádnými kritérii svázány, což způsobuje, že nemáme kompletní přehled o tocích rozvojových prostředků (více o kritériích OECD 2017e).

Státy OECD jsou při poskytování ODA vázány dokumenty, které buď organizace přijímá sama, či k jejichž naplňování se hlásí. Ke klíčovému patří tzv. Monterreyský konsensus o financování rozvoje přijatý OSN v roce 2003. Je v něm konstatováno, že vyspělé země (tj. členské státy OECD) by měly poskytovat 0,7 % HDP na rozvojovou pomoc, přičemž 0,15 – 0,2 % HDP¹⁵ by mělo směřovat do LDC (UN 2003: 14). Tento závazek platí univerzálně pro všechny členské státy OECD, nicméně jeho vymáhání je notně omezené, o čemž svědčí mj. to, kolik zemí doposud tento limit nenaplnuje (podrobněji viz níže).

2. Nejméně rozvinuté země a další skupiny znevýhodněných států

„Vznik“ skupiny LDC spojujeme s procesem dekolonizace, v jejímž důsledku se v mezinárodním společenství objevila velká skupina nových států, pro které se vžilo označení globální Jih. Kategorie globálního Jihu rezonuje mezinárodním společenstvím od 70. let minulého století, přičemž velkou zásluhu na jejím zpopularizování měl Willy Brandt, jenž jako předseda komise OSN v 80. letech představil sérii zpráv akcentujících rozdíly mezi zeměmi globálního Severu a Jihu (Dirlik 2007: 13-14). Zatímco v době studené války byly země globálního Jihu často ztotožňovány se zeměmi „třetího světa“ (autorem termínu je francouzský demograf Alfred Sauvy), po konci studené války a rozpadu „druhého (socialistického) světa“ se nutně objevila otázka, jakým způsobem kategorii globálního Jihu konceptualizovat. Obecně můžeme tvrdit, že se jedná o země, které nedosáhly takového stupně socioekonomického rozvoje jako země OECD. V této souvislosti se pro země globálního Jihu začaly používat další alternativní pojmy jako „většinový svět“ (Majority World) odhazující k faktu, že v těchto zemích žije většina světové populace, „nezápadní svět“ (Non-Western World) či „nerozvinutý svět“ (Undeveloped World) (Rigg 2007).

Množina zemí globálního Jihu však představuje poměrně heterogenní skupinu, kterou je možné vnitřně členit do několika menších kategorií v návaznosti na specifika jednotlivých zemí (podrobněji např. Syrovátka – Harmáček 2014). Z hlediska překládaného textu je zásadní skupina *nejméně rozvinutých zemí*, která byla poprvé oficiálně představena v roce 1971 na půdě OSN, přičemž záměrem OSN bylo přimět mezinárodní společenství, aby kategorii LDC věnovalo více pozornosti (UNOHRLLS 2017). OSN si slibovala, že oficiální vyhlášení přinese zemím LDC větší finanční prostředky a povede ke zlepšení jejich úrovně rozvoje, potažmo postavení na mezinárodní scéně. Vytvoření skupiny LDC na počátku tzv. druhé dekády rozvoje reflektovalo snahu OSN, jejíž řady se v průběhu 50. a 60. let rozrostly o velké množství nově dekolonizovaných zemí, stočit pozornost na země, které se potýkaly se zcela odlišnými problémy, než tomu bylo u zemí globálního Severu.

Zařazení země do kategorie LDC vyžaduje splnění několika podmínek, a sice 1. nízký příjem, 2. slabé lidské zdroje a 3. ekonomickou zranitelnost. Kritérium nízkého příjmu se řídí údaji poskytovanými Světovou bankou, která každé tři roky stanovuje výši hrubého národního příjmu (HNP) pro jednotlivé kategorie zemí podle stupně ekonomického rozvoje. V roce 2015 byla výše HNP pro LDC stanovena na 1 035 USD. Kritérium slabých lidských zdrojů je stanovováno v návaznosti na čtyři indikátory, z nichž dva se týkají zdraví a výživy a dva vzdělání. Pro

¹⁵ Hrubý národní produkt zahrnuje hodnotu statků a služeb, kterou vyprodukovali za určité období občané státu, a to bez ohledu na to, zda žijí na jeho území nebo v zahraničí. Hrubý domácí produkt zahrnuje hodnotu statků a služeb, která byla vyprodukována na území státu, a to bez ohledu na to, kdo jsou jejich vlastníky.

zařazení do kategorie LDC je jako minimální hranice stanoveno 60 bodů. Nejobsáhlejší je kritérium ekonomické zranitelnosti, která obsahuje dva indexy (index ohrožení a index šoků), jež se dělí na celkem šest dílčích indexů, přičemž hranicí pro LDC je 36 bodů. V případě druhého a třetího kritéria platí, že jejich stanovování má na starosti Výbor pro rozvojovou politiku (Committee for Development Policy), jehož mandát stanovuje Valné shromáždění OSN a Hospodářský a sociální výbor OSN. Současně platí, že do kategorie LDC nemůže být zahrnuta země s více jak 75 mil. obyvatel. Tato podmínka neplatí v případě, kdy se země stane členem kategorie LDC a *v průběhu* členství přesáhne počet jejich obyvatel tuto hranici. Z kategorie LDC může být země vyražena poté, co dojde k zlepšení alespoň ve dvou ze tří kritérií, a to alespoň dvakrát po sobě. Vystoupení ze skupiny je tedy náročnější, nežli vstup do ní. Jak vyplývá z tabulky 1, doposud z kategorie LDC vystoupily pouze Botswana, Kapverdy, Maledivy a Samoa, v červnu 2017 vystoupila Rovnicková Guinea coby první země, které se to podařilo po přijetí tzv. Udržitelných cílů tisíciletí OSN (Sustainable Development Goals) a nadcházejících letech by se vystoupení mělo týkat také Vanuatu a Angoly (UNCTAD 2017, UNOHRLLS 2017).

V souvislosti s kategorií LDC je třeba také vnímat politický kontext, který členství v ní nese. Jak již bylo řečeno, vytvoření specifické skupiny LDC odráželo zejména snahu OSN přimět země globálního Severu zajímat se o dekolonizované země a mělo tudíž primárně přispět ke zlepšení jejich postavení. Rozvojová pomoc, jejíž poskytování je součástí politiky všech zemí globálního Severu, by proto měla směřovat zejména do těchto zemí. Současně však můžeme tvrdit, že zařazení do skupiny LDC je spojeno s dávkou stigmatizace, neboť země mající toto označení jsou chápány jako ty nejméně rozvinuté, nacházející se na periferii světového systému. Jejich možnosti aktivně ovlivňovat světovou politiku jsou výrazně omezeny a jsou spíše pasivními pozorovateli nežli aktivními účastníky mezinárodního dění. Členství v LDC je proto možné odmítnout a to poté, co OSN, resp. Výbor pro rozvojovou politiku doporučí připojení země do skupiny. Historicky se takto zachovala Ghana, Papua-Nová Guinea a Zimbabwe (Harmáček 2014: 76). Současně je ale třeba upozornit na fakt, že pro zemi může být výhodné být součástí skupiny LDC, neboť může požívat řadu výhod, jako je např. vyšší rozvojová pomoc či obchodní privilegia, jejichž prostřednictvím může země snadněji prodávat své výrobky na světovém trhu. Je-li země dlouho členem skupiny LDC, může u ní dojít ke ztrátě motivace zlepšit své postavení, neboť si je vědoma toho, že by přišla o řadu výhod, což by ve výsledku mohlo její postavení opět zhoršit.

Kategorie LDC dnes zahrnuje celkem 48 zemí světa, na jejichž území žije 13 % světové populace a 38 % všech lidí žijících v extrémní chudobě (pod 1,25 USD na osobu a den) (OECD 2016). Z toho vyplývá, že poskytování ODA těmto zemím představuje významný komponent mezinárodní rozvojové agendy, ke které země OECD významně přispívají.

Tabulka 1: Členství v kategorii LDC

Rok	Země	Změna
2021	Angola	vystoupení
2020	Vanuatu**	vystoupení
2017	Rovníková Guinea	vystoupení
2014	Samoa**	vystoupení
2012	Jižní Súdán*	vstup
2011	Maledivy**	vystoupení
2007	Kapverdy	vystoupení
2003	Východní Timor**	vstup
2000	Senegal	Vstup
1994	Botswana*, Angola, Eritrea	vystoupení, vstup, vstup
1991	Kambodža, DR Kongo, Madagaskar, Šalamounovy ostrovy**, Zambie*	vstup
1990	Libérie	vstup
1988	Mosambik	vstup
1987	Myanmar	vstup
1986	Kiribati**, Mauretánie, Tuvalu**	vstup
1985	Vanuatu**	vstup
1982	Džibuti, Rovníková Guinea, Svatý Tomáš a Princův Ostrov**, Sierra Leone, Togo	vstup
1981	Guinea-Bissau**	vstup
1977	Kapverdy, Komory**	vstup
1975	Bangladéš, Středoafriická republika*, Gambie	vstup
1971	Afghánistán*, Benin, Bhútán*, Botswana*, Burkina Faso*, Burundi*, Čad*, Etiopie*, Guinea, Haiti**, Jemen, Laos, Lesotho*, Malawi*, Maledivy, Mali*, Nepál*, Niger*, Rwanda*, Samoa, Somálsko, Súdán, Uganda*, Tanzanie	vstup

Zdroj: UN 2017

Vysvětlivka: státy označené * jsou zároveň LLDC, státy označení ** jsou zároveň SIDS

V rámci OSN má kategorii LDC na starosti zvláštní Vysoký zmocněnec OSN pro LDC, vnitrozemské rozvojové státy a malé rozvojové ostrovní státy, který má za úkol upozorňovat na specifické potřeby těchto skupin zemí v mezinárodním systému. *Vnitrozemské rozvojové státy* (landlocked developing countries/LLDC) jsou kategorií zemí zahrnující země bez přístupu k moři s nízkým stupněm socioekonomického rozvoje, přičemž z tabulky 1 je patrné, že v 17 případech se jedná zároveň o země v kategorii LDC. Právě geografická poloha těchto zemí je jednou z příčin jejich nízkého stupně rozvoje, neboť tyto státy nemohou využívat přístavů, nedisponují výlučnou ekonomickou zónou a jejich transportní možnosti jsou výrazně závislé na okolních státech, což zvyšuje jejich transportní náklady ve srovnání s přímořskými státy. Z tohoto důvodu je těmto zemím věnována speciální pozornost. V těchto zemích žilo v roce 2015 asi 480 mil. obyvatel, přičemž 16 z nich se nachází v Africe, 12 v Asii, 2 v Latinské Americe a 2 v Evropě. Skupina *malých rozvojových ostrovních států* (small island developing states/SIDS) byla oficiálně vytvořena na Summitu Země v brazilském Riu v roce 1992, přičemž jejich problematické postavení v mezinárodním systému a nízká míra rozvoje jsou spojeny s tím, že se jedná o malé ostrovní státy ležící daleko od světových dopravních tras a výrazně závislých na dovozu většiny surovin (energie, zboží aj.). To společně s často narušeným životním prostředím, které se negativně odráží do každodenního života ostrovů, způsobuje jejich křehkost a nízkou míru rozvoje. Z tabulky 1 plyne, že v rámci LDC je celkem 10 zároveň SIDS (součástí je také Guinea-Bissau, která je ale pobřežním státem, avšak je řazena do SIDS).

V rámci diskuze o skupině LDC je třeba zmínit ještě kategorii *vysoce zadlužených chudých zemí* (Heavily Indebted Poor Countries/HIPC), která se objevila ve druhé polovině 90. let na popud Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Jejím cílem je umožnit skupině nejvíce zadlužených zemí světa zbavit se dluhového břemene a zlepšit tak jejich hospodářství. Skupina v roce 2016 zahrnovala 36 zemí (30 z nich v Africe), přičemž 28 z nich patří zároveň do skupiny LDC (Afghánistán, Benin, Burkina Faso, Burundi, Čad, DR Kongo, Etiopie, Komory, Gambie, Guinea, Guinea-Bissau, Haiti, Libérie, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauretánie, Mosambik, Niger, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, Svatý Tomáš a Princův Ostrov, Středoafriická republika, Tanzanie, Togo, Uganda, Zambie) (World Bank 2016).

Klíčové dokumenty vztahující se k LDC

V roce 1981 proběhla v Paříži první konference OSN věnovaná výhradně LDC, po které následovalo přijetí strategického dokumentu obsahujícího zásady, jak těmto zemím nejefektivněji pomoci. V roce 1990 pak po druhém setkání věnovaném LDC a uskutečněném opět v Paříži byla vyhlášena druhá strategická koncepce, která byla nahrazena v roce 2001 tzv. Bruselským akčním programem na období 2001 až 2010. V jeho úvodu je konstatováno, že doposud se nepodařilo dostatečně zlepšit životní podmínky v LDC a je třeba přijmout nová opatření. Dokument reflektuje Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals) přijaté pro roky 2000 až 2015 a tvrdí, že jedním z nástrojů, jak dosáhnout zlepšení situace, je zvýšení rozvojové pomoci. Země poskytující pomoc by měly alespoň 0,2 % svého HDP posílat ve formě ODA skupině LDC. Ty, které to již dělají, v tom mají pokračovat, ty, které dávají 0,15 %, by měly objem navýšit na 0,2 % a ty, které jsou pod úrovní 0,15 %, by ji měly dosáhnout (UN 2017). V roce 2009 závazek 0,2 % HDP na rozvojovou pomoc vůči LDC plnilo celkem devět zemí, a sice Belgie, Dánsko, Finsko, Irsko, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Švédsko a Velká Británie. Zbytek členských států OECD včetně těch, které v absolutních číslech poskytují nejvíce (mj. USA, Francie či Německo) v roce 2009/2010 závazky plynoucí z memorand neplnil (The Guardian 2011).

V pořadí poslední setkání proběhlo v roce 2011 v tureckém Istanbulu, na kterém byla přijata Istanbulská deklarace a Istanbulský akční program, který představuje až do současnosti klíčový

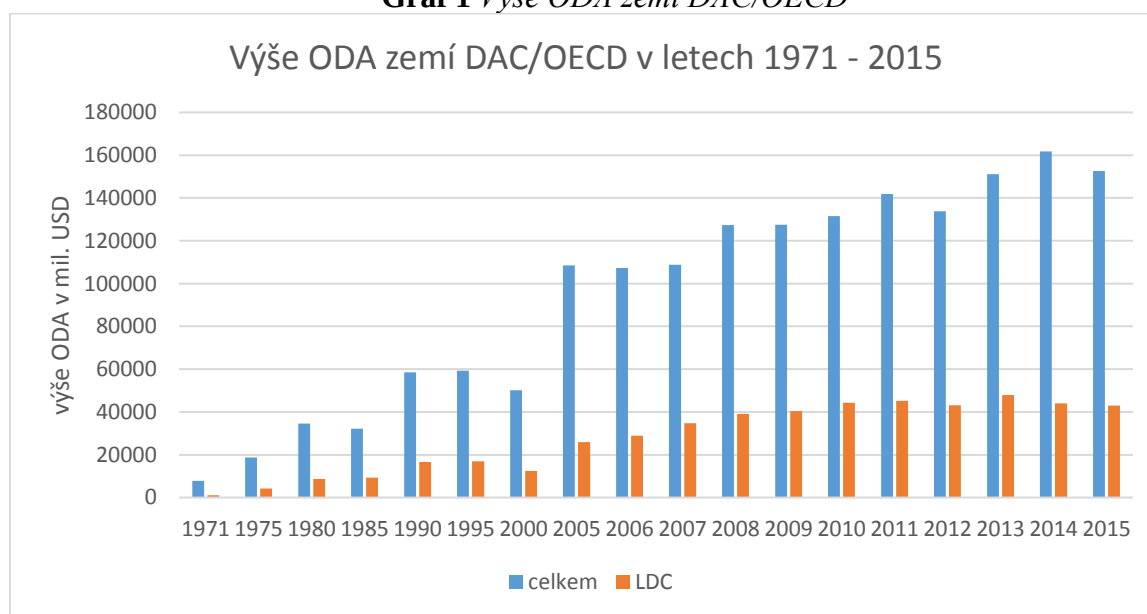
dokument věnovaný skupině LDC. Dokument oceňuje iniciativu HIPC a opět zdůrazňuje, že by dárcovské země měly dávat 0,2 % HDP na ODA pro LDC (WFP 2011: 40). Ze závazku tedy vyplývá, jaký by měl být podíl prostředků směřujících z členských států OECD do zemí LDC.

V roce 2015 došlo k přijetí Akční agendy z Addis Abeby, který se v jedné ze svých částí věnoval také LDC. V dokumentu byly zopakovány závazky týkající se výše ODA (0,7 % HDP celkově a z toho 0,2 % HDP pro LDC) a nově bylo řečeno, že Evropská unie zvýší do roku 2030 svou rozvojovou pomoc směřující do LDC na 0,2 % HDP (UN 2015).

Výše prostředků směřujících z OECD do LDC

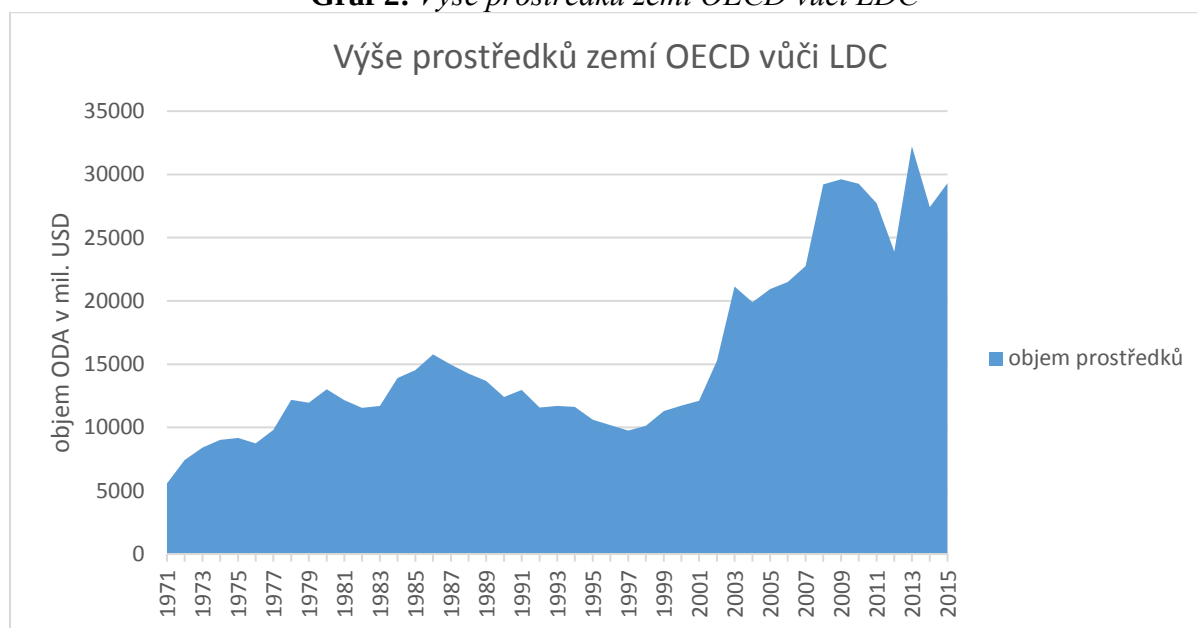
Od roku 1971 představuje skupina LDC specifickou kategorií, která je ve statistikách OECD samostatně vykazována. Z grafu č. 1 je patrné, že zatímco objem prostředků určených na ODA od 70. let strmě vzrostl a zejména od roku 2000 je patrný citelný nárůst, což lze spojovat s přijetím Rozvojových cílů tisíciletí a zejména bodem 8, ve kterém se hovoří o budování globálního partnerství pro rozvoj, výše prostředků určená pro země LDC tomuto růstu neodpovídá. Jinými slovy nárůst prostředků pro země LDC není tak výrazný, jako je celkový nárůst rozvojových prostředků,

Graf 1 Výše ODA zemí DAC/OECD

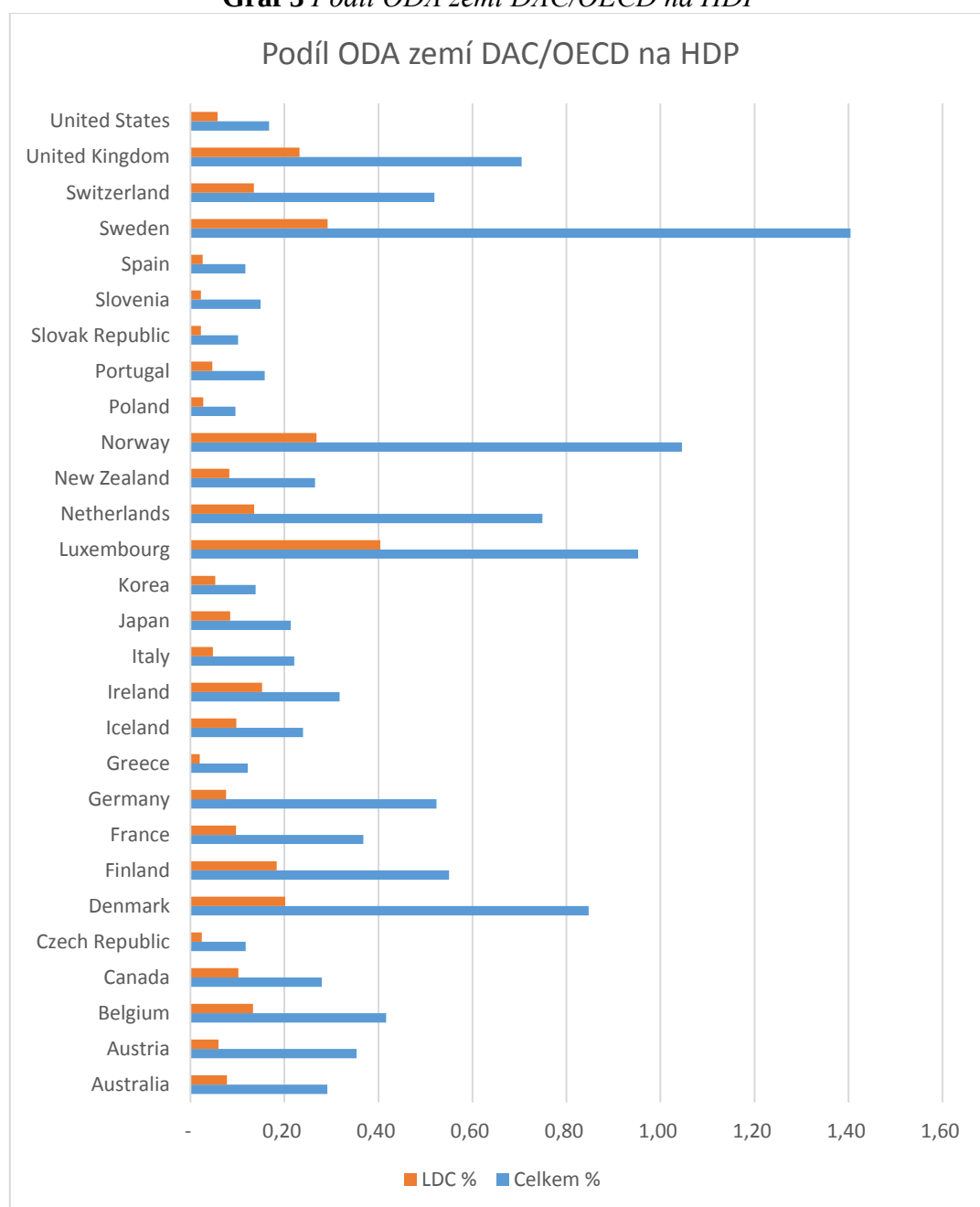
Zdroj: zpracováno dle OECD 2017d

Celkový objem prostředků určených do LDC sice roste, nicméně tento růst je nepravidelný. Z grafu 2 můžeme vyčíst, že v polovině 90. let nastal poměrně dramatický propad, který byl v letech následujících kompenzován poměrně razantním navýšením objemu pomoci. To koresponduje jak s již zmiňovanými Rozvojovými cíli tisíciletí, tak s přijetím Monterreyského konsensu o rozvoji, který vyslovil požadavek, aby na ODA bylo vyhrazeno 0,7 % HDP a z toho 0,2 % HDP na LDC. Graf 2 zachycuje celkový objem prostředků určených LDC do roku 2015, přičemž při pohledu na přesné částky zjistíme, že mezi lety 2004 a 2014 objem prostředků určený pro LDC vrostl pouze o jednu setinu z 0,08 na 0,09 % HDP a meziročně mezi lety 2014 až 2015 byla sice výše 0,09 % zachována, nicméně absolutní objem prostředků klesl ze 41 mld. USD na 37 mld. USD

Graf 2: Výše prostředků zemí OECD vůči LDC

Zdroj: zpracováno dle OECD 2017c

Navzdory závazkům vyplývajícím z Monterreyského konsensu se pouze několika zemím daří vydávat na ODA více jak 0,7 % (viz graf 3), přičemž na základě předběžných údajů pro rok 2016 je zřejmé, že požadovanou hranici překročily pouze Norsko (1,11 %), Lucembursko (1 %), Švédsko (0,94 %) a Dánsko (0,75 %), hranice 0,7 % pak dosáhly Německo a Velká Británie. V absolutních číslech pak největšího poskytovatele ODA představují USA, které v roce 2016 poskytly téměř 34 mld. USD, což však představuje jen 0,18 % HDP a je hluboko pod průměrem DAC/OECD, který je 0,32 % HDP. Naopak země překračující hranici 0,7 % poskytují v absolutních číslech částky v řádu několika mld. USD.

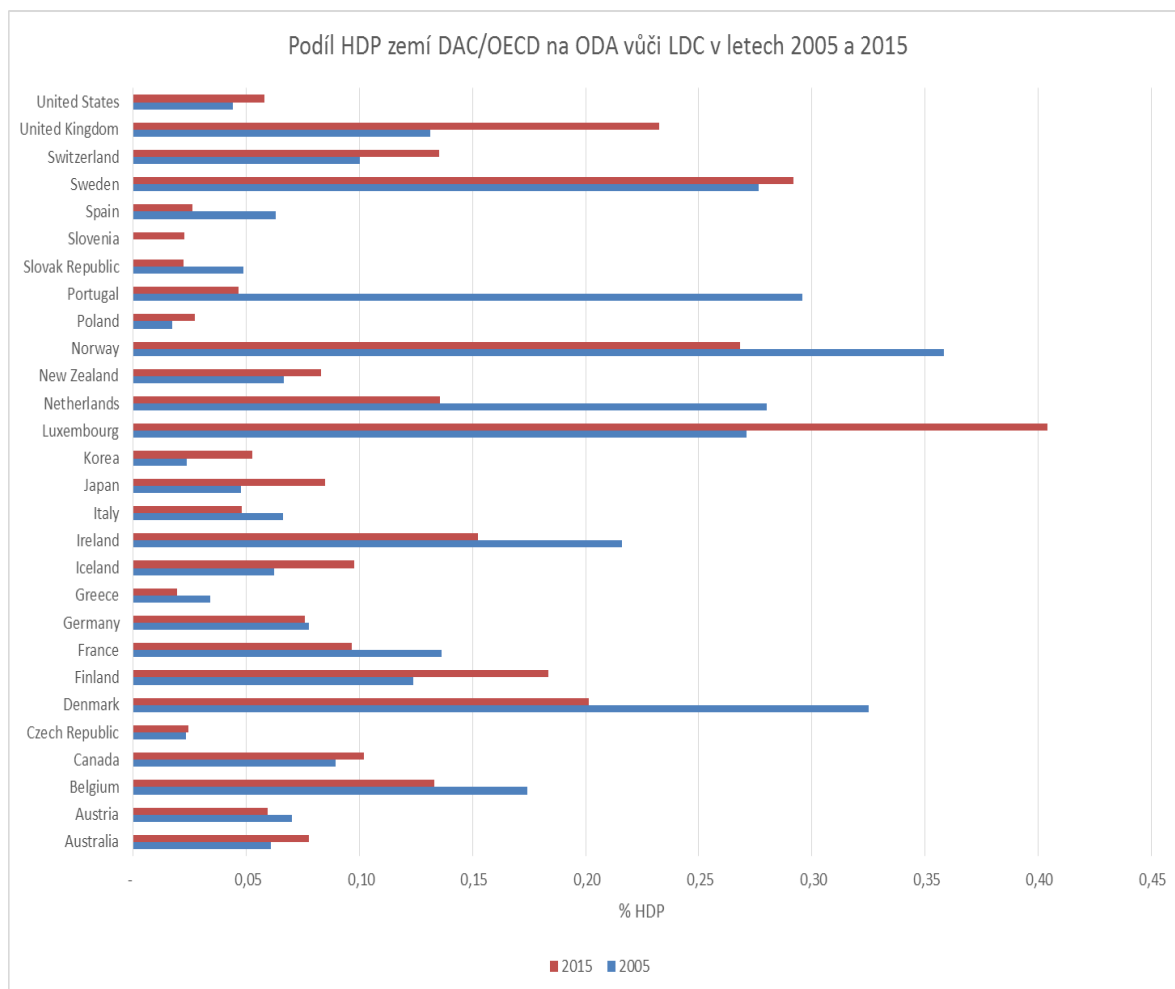
Graf 3 Podíl ODA zemí DAC/OECD na HDP¹⁶

Zdroj: zpracováno dle OECD 2017b, tabulka 1

Zemím OECD se dlouhodobě také nedaří naplnit závazky ohledně výše ODA směřující vůči LDC. Výši 0,2 % HDP v roce 2015 splňovaly pouze Velká Británie, Norsko, Lucembursko a Dánsko. V pásmu 0,15 až 0,2 % se navíc pohybovaly Irsko a Finsko, všechny ostatní země za stanovnými limity zaostávaly. Ve srovnání s rokem 2005 můžeme zaznamenat patrný rozdíl, a to především u Portugalska, Nizozemska a Belgie, u kterých došlo k dramatickému poklesu.

Graf 4 Podíl HDP zemí DAC/OECD na ODA vůči LDC v letech 2005 a 2015

¹⁶ U grafů 3 a 4 není uvedeno Maďarsko, neboť vstoupilo do DAC/OECD až na konci roku 2016 a statistiky pro něj budou vydány až na konci roku 2017.

Zdroj: zpracováno dle OECD 2017b, tabulka 31

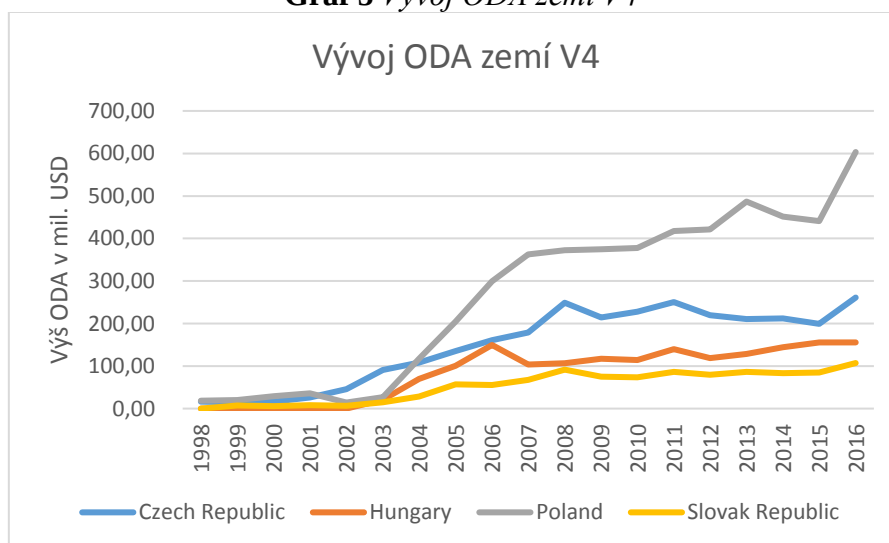
Česká republika a další země V4

Česká republika, resp. Československo patřilo v době studené války k významným poskytovatelům rozvojové spolupráce v rámci východního bloku, přičemž platilo, že pomoc směřovala do zemí určených Sovětským svazem. Rozvojové angažmá Československa bylo až do roku 1989 určováno prioritami SSSR, přičemž k nejvýraznějším formám československé pomoci patřila vedle přímé finanční pomoci také technická asistence, poskytování stipendií či poradenská činnost. Konec studené války a rozpad SSSR ukončil na několik let také zahraničně-rozvojové angažmá Československa, které se několik let soustředilo na svou vlastní transformaci a nebylo na poli mezinárodního rozvoje aktivní (Leichtová – Piknerová 2013). Situace se změnila až v roce 1995, kdy Česká republika vstoupila do OECD a zavázala se k poskytování ODA v souladu s principy organizace. Druhým přelomovým momentem ve vztahu k OECD přinesl rok 2013, kdy Česká republika vstoupila do DAC/OECD a stala se spoluzodpovědnou za nastolování hlavních trendů organizace. Velkým tématem se pro českou rozvojovou pomoc stala otázka její výše a výběru prioritních zemí a sektorů spolupráce, přičemž po období jakéhosi hledání, kdy si Česká republika nebyla příliš jista ani příjemci, ani tím, co jim může nabídnout, nastal posun po roce 2008, resp. 2010. V roce 2010 vstoupila v platnost nová koncepce zahraniční rozvojové spolupráce, která výrazně zredukovala počet příjemců české ODA. Do kategorie prioritních zemí s programem spolupráce byly zařazeny Afghánistán, Bosna a Hercegovina, Etiopie, Moldavsko a Mongolsko, do kategorie prioritních

zemí bez programu spolupráce Gruzie, Kambodža, Kosovo, Palestina, Srbsko, do kategorie zemí, s nimiž bude spolupráce probíhat, ale v jiném formátu, než do roku 2010 patřily Angola, Jemen, Vietnam a Zambie. S výčtu je patrné, že do kategorie LDC patří Afghánistán, Angola, Etiopie, Jemen, Kambodža a Zambie (MZV 2010: 13-15). Uvedené země patřily ke klíčovým partnerům socialistického Československa a současná spolupráce v řadě ohledů navazuje na nadstandartní vztahy vzniknuvší v této době.

S nejasným vymezením rozvojové spolupráce a jejího významu se podobně jako Česká republika potýkaly také další země V4, které rovněž v době studené války měly zkušenost s poskytováním rozvojové pomoci spřáteleným zemím východního bloku. Situace se začala měnit až v polovině 90. let, kdy v roce 1996 do OECD vstoupily Polsko a Maďarsko, přičemž Polsko se připojilo k DAC/OECD stejně jako Česká republika v roce 2013, Maďarsko pak na konci roku 2016 coby 30člen výboru. Ve specifické situaci se ocitlo Slovensko, které sice vstoupilo do OECD až v roce 2000, nicméně řady DAC/OECD rozšířilo již v roce 2013 a současně nemělo přímou osobní zkušenost s poskytováním pomoci v době studené války. Z grafu č. 5 je patrné, že největším poskytovatelem ODA ze zemí V4 je absolutních číslech Polsko, které po roce 2004, kdy země vstoupila do EU, překonalo Českou republiku. Ta se drží na druhém místě, následována Maďarskem a Slovenskem. Slovensko soustředí svou pozornost v rámci LDC na Afghánistán a Jižní Súdán. Maďarsko se pak v rámci kategorie LDC soustředí na Etiopii, Jemen, Kambodžu a Laos. Zdaleka nejširší záběr partnerských zemí má Polsko, k jehož prioritním zemím v kategorii LDC patří Barma, Etiopie, Senegal, Tanzanie, v nedávné době pak Polsko bylo také přítomno v Angole, Burundi, Rwandě, Jižním Súdánu, Somálsku a Ugandě. Na rozdíl od ostatních zemí, které si vybírají prioritní země z různých regionů, V4 Polsko deklaruje, že za jednu ze svých geografických priorit považuje východní Afriku jako celek, díky čemuž je Polsko v tomto regionu poměrně výrazně přítomné (SlovakAid 2017, PolishAid 2017, MFA 2017). S výjimkou Polska platí, že země V4 považují spolupráci s LDC spíše za doplněk rozvojové činnosti, nežli za její hlavní náplň. Primární zájem České republiky, Maďarska a Slovenska se soustředí na země tzv. východního partnerství, tj. země nacházející se v nejbližším okolí. To je dáno jak omezenými kapacitami, které tyto země mají (finanční, lidské, materiální), tak pragmatickým postojem založeným na přesvědčení, že stabilita nejbližších zemí je nutným předpokladem pro stabilitu dárcovských zemí. Výjimkou je Polsko, které vedle tradiční bilaterální rozvojové pomoci realizuje také dobrovolnický program polské pomoci, v rámci kterého jsou realizovány projekty ve více jak 150 zemích světa.

Graf 5 Vývoj ODA zemí V4

Zdroj: zpracováno dle OECD 2017f

Závěr

Poskytování rozvojové pomoci představuje jednu z klíčových agend OECD, přičemž zvláštní pozornost je upřena na skupinu nejméně rozvinutých zemí. Tyto země představují nejvíce marginalizovanou skupinu zemí v mezinárodním systému a zlepšování jejich postavení je chápáno jako nutný krok k odstranění (či alespoň zmírnění) světové chudoby. OECD přijala závazek, že 0,7 % HDP jejich členských států bude určeno na ODA, přičemž 0,2 % HDP bude směřovat do zemí LDC. Jeho přijetí reflektovalo vyhlášení Rozvojových cílů tisíciletí a bylo několikrát zopakováno v řadě dokumentů průběžně přijímaných od roku 2000. Plnění závazků však zůstává za očekáváním a podíváme-li se na trendy v poskytování ODA vůči LDC, vidíme, že pouze několik menších států poskytuje příslibený objem prostředků. V posledních dvou letech navíc zaznamenáváme pokles prostředků určených pro LDC, což můžeme dávat do souvislosti s migrační krizí, která nutí poskytovatele relokovat jejich zdroje a upřednostňovat jiné skupiny států než LDC. Zemím OECD se dlouhodobě nedaří splnit závazky, které si vůči skupině LDC vytkly, což má bezpochyby negativní dopad na situaci v těchto zemích.

Použité zdroje

CARBONNIER, Gilles. *Official development assistance once more under fire from critics* [online] 2010 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://poldev.revues.org/141>

EASTERLY, William. *Břímě bílého muže. Proč pomoc Západu třetímu světu selhává?* Praha: Academia, 2010, 456 s., ISBN 978-80-200-1776-5

DIRLIK, Arif. *Global South: Predicament and Promise. The Global South*, Vol. 1, No. 1, s. 12-23.

HARMÁČEK, Jaromír. *Nejméně rozvinuté země*. In: NOVÁČEK, Karel (ed.) *Rozvojová studia – vybrané kapitoly*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 238 s., ISBN 978-80-244-3958-7

KOEHLER, Gabriele. *Seven Decades of 'Development', and Now What?* 2015. *Journal of International Development*, Vol. 27, Issue 6, s. 733-751

LEICHTOVÁ, Magdaléna – PIKNEROVÁ, Linda. *Rozvojová pomoc východního bloku v době studené války*. Praha: Dokořán, 2013, 132 s., ISBN 978-80-7363-570-1

MOYO, Dambisa. *Dead Aid. Why Aid is Not Working and How There is Another Way for Africa*. 1. vyd. Londýn: Penguin Books, 2009, 208 s., ISBN 978-0141031187

MFA. *Hungarian International Development Policy*. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/933C1461-8F65-403A-B841-B0A37C755BF4/0/061206_newdonor.pdf

MZV. *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010-2017* [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <file:///C:/Users/KAP-DELL-LE5570->

002/Downloads/ODA_Pr-001_2010_Koncepce-zahranicni-rozvojove-spoluprace-Ceske-republiky-na-obdobi-2010-az-2017.pdf

PolishAid. Partner Countries. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Partner,countries,162.html>

OECD. *The Accession Process* [online] 2017a [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <https://www.oecd.org/legal/accession-process.htm>

OECD. *Taking stock of aid to least developed countries (LDCs)*. [online] 2016 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/Taking-stock-of-aid-to-least-developed-countries.pdf>

OECD. *Statistics on resource flows to developing countries* [online] 2017b [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/statisticsonresourceflowstodevelopingcountries.htm>

OECD. *QWIDS Query Wizard for International Development Statistics*. [online] 2017c [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://stats.oecd.org/qwids/#?x=2&y=6&f=3:51,4:1,1:1,5:3,7:1&q=3:51+4:1+1:1,2,3,4,5,6,58,7,8,9,10,11,59,60,12,13,14,61,15,16,17,18,62,19,63,75,20,21,22,23,24,36,G2+5:3+7:1+2:252,253,254,255,256,258+6:1971,1972,1973,1974,1975,1976,1977,1978,1979,1980,1981,1982,1983,1984,1985,1986,1987,1988,1989,1990,1991,1992,1993,1994,1995,1996,1997,1998,1999,2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015>

OECD. *QWIDS Query Wizard for International Development Statistics*. [online] 2017d [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://stats.oecd.org/qwids/#?x=2&y=6&f=3:51,4:1,1:1,5:3,7:1&q=3:51+4:1+1:1,2,3,4,5,6,58,7,8,9,10,11,59,60,12,13,14,61,15,16,17,18,62,19,63,75,20,21,22,23,24,36,G2+5:3+7:1+2:262,252,253,254,255,256,258+6:1971,1972,1973,1974,1975,1976,1977,1978,1979,1980,1981,1982,1983,1984,1985,1986,1987,1988,1989,1990,1991,1992,1993,1994,1995,1996,1997,1998,1999,2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015>

OECD. *Official development assistance – definition and coverage*. [online] 2017e [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>

OECD. *QWIDS Query Wizard for International Development Statistics*. [online] 2017d [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://stats.oecd.org/qwids/#?x=2&y=6&f=3:51,4:1,1:63,5:3,7:1&q=3:51+4:1+1:58,59,62,63+5:3+7:1+2:252,253,254,255,256,258+6:1971,1972,1973,1974,1975,1976,1977,1978,1979,1980,1981,1982,1983,1984,1985,1986,1987,1988,1989,1990,1991,1995,1996,1997,1998,1999,2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015>

RIGG, Jonathan. *An Everyday Geography of the Global South*. 1. vyd. Londýn: Routledge, 2007, 230 s., ISBN 978-0-415-37608-2

SlovakAid. SlovakAid. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://www.slovakaid.sk/sk/kto-sme/slovakaid>

SYROVÁTKA, Miroslav, HARMÁČEK, Jaromír. *Klasifikace rozvojových zemí*. In: NOVÁČEK, Karel (ed.) *Rozvojová studia – vybrané kapitoly*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 238 s., ISBN978-80-244-3958-7

The Guardian. Least developed countries: Aid is still vital to combating poverty. [online] 2011 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2011/may/12/value-aid-least-developed-countries-poverty-private>

UN. *Monterrey Consensus on Financing for Development*. [online] 2003 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://www.un.org/esa/ffd/monterrey/MonterreyConsensus.pdf>

UN. *Creation of the LDC Category and Timeline of Changes to LDC Membership and Criteria*. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category/creation-of-the-ldc-category-and-timeline-of-changes-to-ldc-membership-and-criteria.html>

UN. *Countries reach historic agreement to generate financing for new sustainable development agenda*. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://www.un.org/esa/ffd/ffd3/press-release/countries-reach-historic-agreement.html>

UNCTAD. *Equatorial Guinea is the first country to leave the LDC category since the adoption of the Sustainable Development Goals*. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: http://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=1519&Sitemap_x0020_Taxonomy=UNCTAD%20Home;

57

UNOHRLLS. *About LDC's*. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://unohrlls.org/about-ldcs/>

WFP. *Istanbul Programme of Action for the Least Developed Countries for the Decade 2011-2020*. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/eb/wfpdoc061607.pdf?_ga=2.40809569.2112187996.1501235218-466232930.1501235218

World Bank. *Heavily Indebted Poor Country (HIPC) Initiative*. [online] 2017 [cit. 2017-07-30] Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/topic/debt/brief/hipc>

Poděkování

Text vznikl v rámci projektu FF ZČU Proměny světového regionalismu, SGS-2016-027.

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Působí na Katedře politologie a mezinárodních vztahů jako odborná asistentka. V rámci svého profesního zaměření se věnuje problematice rozvojové spolupráce, trendům v poskytování rozvojové pomoci a světovému regionalismu. Je autorkou či spoluautorkou několika odborných knih a článků, pravidelně se účastní také nejrůznějších veřejných přednášek a debat.

SDG 11: CÍLE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE VE SVĚTLE INDIKÁTORŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE VYUŽÍVANÝCH V PROSTŘEDÍ MĚST ČESKÉ REPUBLIKY

SDG 11: SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN COMPARISON WITH THE INDICATORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE ENVIRONMENT OF THE CZECH REPUBLIC.

Ing. Martin Maštálka, Ph.D., Mgr. Tatiana Korovchenko

Institute of Regional and Security Sciences, Faculty of Economics and Administration,
University of Pardubice
Studentská 95, 532 10 Pardubice, Czech Republic
e-mail: martin.mastalka@upce.cz

Klíčová slova:

Cíle udržitelného rozvoje, indikátory udržitelného rozvoje, rozvoj města, management města, Agenda 2030, Strategický rámec Česká republika 2030

Keywords:

Sustainable development goals, sustainable development indicators, city development, city management, Agenda 2030, Strategic Framework Czech Republic 2030

58

Abstrakt:

Cíle udržitelného rozvoje (SDG – Sustainable Development Goals) navazují na předchozí Rozvojové cíle tisíciletí (MDG – Millennium Development Goals) a především dále pokračují v cestě, kterou započala na konci 80. let 20. století tzv. Bruntlandová zpráva. Sada celkem 17 cílů se snaží postihnout a řešit hlavní problémy, kterým v současné době lidstvo jako celek čelí. Tato sada cílů je dalším krokem v rozvíjející se myšlence udržitelného rozvoje. Předložený příspěvek je zaměřen rozvojový cíl č. 11: Vytvořit inkluzivní, bezpečná, odolná a udržitelná města a obce. Jestliže cíle udržitelného rozvoje představené OSN jsou navrženy s ohledem na celosvětové problémy, je samozřejmé, že každá země bude při implementaci tohoto dokumentu reflektovat svá státní či národní specifika. Příspěvek tak představuje současný stav procesu a specifika implementace indikátorů Cílů udržitelného rozvoje v prostředí České republiky.

Abstract:

The Sustainable Development Goals are following the track of the Millennium Development Goals and established by the “Bruntland Report” from the late 80’s of the 20th century. The set of 17 goals is focused to the main problems that is the Earth-inhabitants’ community facing. The set of the goals is a development step of the blossoming principle of the sustainable development. This paper is focused to the Sustainable Development Goal No. 11: Make cities inclusive, safe, resilient and sustainable. As the UN’s SDGs is the document reflecting the world-wide problems it is natural that there are local specifics in countries and regions. This paper describes the situation in the field of the sustainable (city) development indicators in the central European country – the Czech Republic and fits the country’s situation into the environment of the SDG.

Úvod

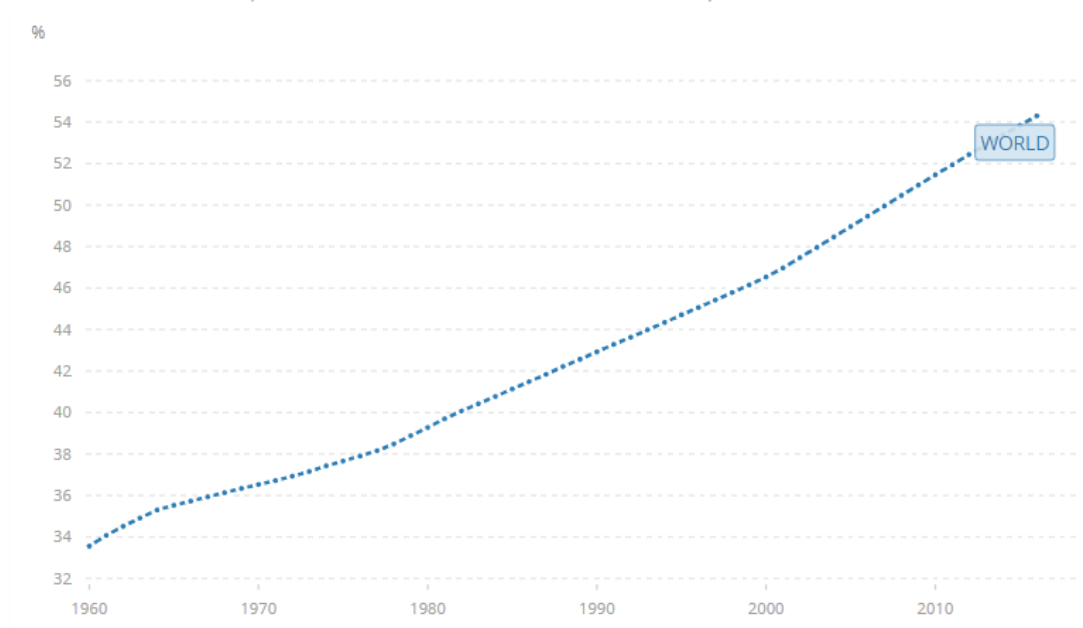
Města jsou od nepaměti centry společenského a hospodářského rozvoje společnosti. Tato skutečnost byla v posledních stoletích posílena urbanizací, jejíž průběh je však velice úzce spjat se společenskou situací v konkrétní zemi či oblasti. Urbanizace probíhající ve střední Evropě v souvislosti se společenskými, politickými, a především hospodářskými změnami od poloviny 19. do konce 20. století (Paulinyi, 2002; Širůček, 2007) je tak patrná v mnohem větším měřítku v současné Číně, Indii a dalších zemích třetího světa, zatímco ve vyspělých zemích je extenzivní forma urbanizace nahrazována intenzifikací vazeb mezi městy a jejich zázemím (Šilhánková, 2009).

Stejně jak se mění v čase a místě hospodářské, sociální a environmentální podmínky, mění se i požadavky na města a jejich struktury (Hrůza, 1965). I přesto lze najít některé principy, které v dnešní době považujeme za moderní, avšak lze je nalézt již v literatuře vydané před více než půl stoletím. V textech zaměřených na návrh a správu měst na území českých zemích tak již na počátku 30. let 20. století se tak nachází úvahy o tom, že „v městě rostoucím náhodně a bez jednotného plánu vzniká příliš rozlehlá a roztříštěná uliční síť, jejíž zřízení a udržování vyžaduje příliš velkých nákladů ... ne-li hned, tedy v budoucnosti zatíží neúměrně k počtu obyvatelstva finanční hospodářství obce“, (Říha a Fierlinger, 1932, str. 10), což jsou myšlenky, na jejichž aktuálnost v měřítku regionálním, resp. v souvislosti s probíhající suburbanizací, je poukazováno dodnes (např. Hnilička, 2012; Šilhánková, 2007). Pouze náročnost zdrojů byla rozšířena z úzkého pohledu financí na také na zdroje přírodní a minimalizaci dopadů fungování měst.

Většina problémů, kterým do druhé poloviny 20. století čelila města západní Evropy a Severní Ameriky, jsou v současné době řešeny ve městech rostoucích zemích třetího světa. Jedná se především o zásobování vodou a energiemi, dostupnost bydlení a problémy na ně přímo či nepřímo navázané (Zhang, 2016; Wang a Bai, 2017). V současné době více než polovina ze 7 miliard obyvatel žije ve městech (The World Bank, 2017) a míra urbanizace by dle dosavadních trendů měla i nadále stoupat.

Graf 1 Vývoj světové míry urbanizace v letech 1960-2016
Urban population (% of total)

The United Nations Population Divisions World Urbanization Prospects.

Zdroj: The World Bank, 2017

Mezi patnácti největšími městy v roce 2015 nebylo ani jedno evropské, zatímco asijských zde bylo deset. Všechna města v tomto žebříčku mají více než 17 milionů obyvatel, avšak liší se velmi výrazně hustotou osídlení a kvalitou života svých obyvatel (7 Continents and 5 Oceans of the World, 2015).

60

Tabulka 1 Patnáct největších světových měst

	Město, stát	Rozloha [km ²]	Počet obyv. [mil.]	Hustota obyv. [obyv./km ²]
1	Tokio, Japonsko	13.500	35,7	2.644
2	Jakarta, Indonésie	6.392	28,3	4.427
3	Soul, Jižní Korea	10.400	25,8	2.480
4	Šanghaj, Čína	6.340	23,0	3.628
5	Dillí, Indie	1.590	22,2	13.989
6	Manila, Filipíny	4.863	21,4	4.404
7	Karáčí, Pákistán	803	20,9	26.000
	Bombaj, Indie	1.176	20,8	17.687
	New York City, USA	30.671	20,5	667
	Mexico City, Mexiko	9.560	20,5	2.140
	Sao Paulo, Brazílie	3.173	20,2	6.500
8	Ósaka, Japonsko	11.170	19,0	1.702
9	Peking, Čína	3.497	18,3	5.236
10	Káhira, Egypt	1.658	17,8	10.745

Zdroj: 7 Continents and 5 Oceans of the World, 2015

Na tento vývoj reaguje i Organizace spojených národů, která se problematice růstu měst a dopadům tohoto fenoménu intenzivně věnuje. Předmětem tohoto článku je vytvoření celkového

obrazu o aktuálním stavu problematiky udržitelného rozvoje měst a jeho odrazu v prostředí České republiky. Vzhledem k tomu, že se jedná o příspěvek komparativní, je z metodického hlediska založen na analýze a porovnání textů.

Cíle udržitelného rozvoje – Sustainable Development Goals (SDGs)

Výše uvedených skutečností je si vědomo také Světové společenství, které problematiku měst zahrnuje jako samostatný bod mezi 17 Cílů udržitelného rozvoje (dále jen SDGs – Sustainable Development Goals) pod názvem Udržitelná města a obce (United Nations, 2015c). Sedmnáct Cílů udržitelného rozvoje představuje program rozvoje na léta 2015 – 2030 a navazuje na úspěšnou agendu Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). Návrh závěrečného dokumentu pro summit OSN „Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (Přeměna našeho světa: Agenda pro udržitelný rozvoj 2030)“, který byl předložen ke schválení v září roku 2015 a na kterém se dohodly státy Světového společenství, je výsledkem tříletého procesu, který začal na Konferenci OSN o udržitelném rozvoji v roce 2012 v Riu de Janeiro (Rio +20) (United Nations, 2015a). Jednotlivé cíle udržitelného rozvoje jsou:

1. Vymýtit chudobu ve všech jejích formách všude na světě.
2. Vymýtit hlad, dosáhnout potravinové bezpečnosti a zlepšení výživy, prosazovat udržitelné zemědělství.
3. Zajistit zdravý život a zvyšovat jeho kvalitu pro všechny v jakémkoli věku.
4. Zajistit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny.
5. Dosáhnout genderové rovnosti a posílit postavení všech žen a dívek.
6. Zajistit všem dostupnost vody a sanitačních zařízení a udržitelné hospodaření s nimi.
7. Zajistit přístup k cenově dostupným, spolehlivým, udržitelným a moderním zdrojům energie pro všechny.
8. Podporovat trvalý, inkluzivní a udržitelný hospodářský růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci pro všechny.
9. Vybudovat odolnou infrastrukturu, podporovat inkluzivní a udržitelnou industrializaci a inovace.
10. Snížit nerovnost uvnitř zemí i mezi nimi.
- 11. Vytvořit inkluzivní, bezpečná, odolná a udržitelná města a obce.**
12. Zajistit udržitelnou spotřebu a výrobu.
13. Přijmout bezodkladná opatření na boj se změnou klimatu a zvládání jejích dopadů.
14. Chránit a udržitelně využívat oceány, moře a mořské zdroje pro zajištění udržitelného rozvoje.
15. Chránit, obnovovat a podporovat udržitelné využívání suchozemských ekosystémů, udržitelně hospodařit s lesy, potírat rozšiřování pouští, zastavit a následně zvrátit degradaci půdy a zastavit úbytek biodiverzity.
16. Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních.
17. Oživit globální partnerství pro udržitelný rozvoj a posílit prostředky pro jeho uplatňování. (United Nations, 2015a).

Obrázek 1 Cíle udržitelného rozvoje,

Zdroj: OSN

Stejně jako další autoři (např. Owen; 2010, Shen a kol., 2017; Tang a Zhang, 2017) vidí i Organizace spojených národů v růstu měst nejen nebezpečí ve formě intenzivního čerpání zdrojů, produkce odpadů a akumulace socio-patologických jevů (Sobotová, 2017), ale rovněž příležitost ke zvýšení efektivnosti využití zdrojů a jejich fungování jako pólů růstu (Rada vlády pro udržitelný rozvoj, 2015; United Nations, 2015b). Aby však města mohla plnit především svou pozitivní roli v rozvoji lidského společenství, a stát se tak inkluzivními, bezpečnými a odolnými, je podle OSN třeba naplnit cíle uvedené v Tabulce 2.

62

Tabulka 2 Podcíle a jejich indikátory k cíli č. 11

Cíl	Indikátor
11.1 Do roku 2030 zajistit všem přístup k odpovídajícímu, bezpečnému a cenově dostupnému bydlení a základním službám, zlepšit podmínky bydlení ve slumech.	Podíl obyvatelstva žijícího ve slumech, v nelegálních sídlech či v neadekvátním prostředí.
11.2 Do roku 2030 poskytnout všem přístup k bezpečným, finančně dostupným, snadno přístupným a udržitelným dopravním systémům zlepšit bezpečnost silničního provozu zejména rozšířením veřejné dopravy se zvláštním důrazem na potřeby lidí v těžké situaci jako ženy, děti, osoby se zdravotním postižením a starší osoby.	Podíl obyvatel, kteří mají vyhovující přístup k veřejné dopravě (rozdělení dle pohlaví, věku, zdravotně postižených osob).
11.3 Do roku 2030 posílit inkluzivní a udržitelnou urbanizaci a kapacity pro participativní, integrované a udržitelné plánování a správu měst a obcí ve všech zemích.	Poměr záboru neurbanizované půdy k růstu populace. Podíl sídel s přímým zapojením obyvatel do procesu plánování a rozvoje řádně a demokraticky fungujícího sídla
11.4 Zlepšit úsilí na ochranu a záchranu světového kulturního a přírodního dědictví.	Celkové výdaje (veřejné a soukromé) na osobu vydané na uchování a ochranu veškerého kulturního dědictví podle typu tohoto dědictví (kulturní, přírodní, světové...), úroveň správy (národní, regionální, místní/obecní/městské), typ výdajů (provozní/investiční) a typ soukromého

Cíl	Indikátor
	financování (dárcovství, neziskový sektor, sponzoring).
11.5 Do roku 2030 výrazně snížit počet úmrtí a dalších negativních dopadů přírodních katastrof zahrnujících pohromy spojené s vodou. Týká se to také přímých ekonomických ztrát ve vztahu ke globálnímu HDP. Zvláštní pozornost je nutné věnovat ochraně chudých a zranitelných lidí.	Počet úmrtí, pohřešování a osob postižených přírodními pohromami na 100 tis. obyvatel. Přímé ztráty způsobené přírodními pohromami ve vztahu k HDP, vč. poškození kritické infrastruktury a narušení základních služeb.
11.6 Do roku 2030 snížit nepříznivý dopad životního prostředí měst na jejich obyvatele, zejména zaměřením pozornosti na kvalitu ovzduší a nakládání s komunálním i jiným odpadem.	Podíl sebraného tuhého komunálního odpadu na celkovém odpadu vyprodukovaném v sídle. Roční průměrné koncentrace pevných částic v ovzduší (např. PM 2,5 a PM 10).
11.7 Do roku 2030 zajistit všeobecný přístup k bezpečné, inkluzivní a přístupné městské zeleni a veřejnému prostoru, zejména pro ženy a děti, starší osoby a osoby se zdravotním postižením.	Průměrný podíl zastavěné plochy sídel, která je určena pro volně dostupné veřejné prostory pro veškeré obyvatelstvo (rozdělení dle pohlaví, věku zdravotně postižených osob). Podíl obětí násilí nebo sexuálního obtěžování (rozdělení dle pohlaví, věku zdravotně postižených osob) za posledních 12 měsíců.
11. a Podporovat pozitivní ekonomické, sociální a environmentální vazby mezi městskými, příměstskými a venkovskými oblastmi zlepšením národního a regionálního rozvojového plánování.	Podíl obyvatel žijících ve městech, které implementují místní nebo regionální plány rozvoje respektující prognózy populačního vývoje a nároky na zdroje (rozdělení podle velikosti měst)
11. b Do roku 2020 výrazně zvýšit počet měst a obcí, které přijímají a realizují integrované politiky a plány na podporu inkluze, účinného využívání zdrojů, zmírňování a adaptace na změnu klimatu, odolnost vůči katastrofám, a vypracovat a realizovat komplexní řízení rizik katastrof na všech úrovních v souladu se Sendaiským rámcem pro DRR 2015 – 2030.	Podíl místních samospráv, které přijaly a implementují strategie snižující nebezpečí lokálních přírodních pohrom v souladu se Sendajským rámcem pro omezení nebezpečí přírodních pohrom 2015-2030 (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030). Počet zemí s národními a místními strategiemi na omezení nebezpečí přírodních pohrom.
11. c Podporovat nejméně rozvinuté země, mimo jiné prostřednictvím finanční a technické pomoci, při stavbě udržitelných a odolných budov s využitím místních materiálů. (United Nations, 2015b)	Podíl finančních zdrojů určených pro méně rozvinuté země, které jsou určeny pro budování nebo přestavbu udržitelných, odolných a energeticky úsporných budov budovaných z místních materiálů.

Zdroj: United Nations, 2016; vlastní úprava

Indikátory Cílů udržitelného rozvoje v prostředí České republiky

Vyhodnocení naplňování Cílů udržitelného rozvoje a jejich podcílů je v (nejen) v globálním měřítku velkou výzvou. Sestavení ukazatelů dostatečně vypovídajících o mýře dosažení jednotlivých cílů a zároveň jsoucích k dispozici v co nejširším okruhu států bylo v roce 2015 svěřeno Statistické komisi OSN, resp. skupiny IAEG-SDG (Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goals Indicators), kterou tvoří zástupci 27 národních statistických úřadů, přičemž Český statistický úřad (ČSÚ) má status pozorovatele. O rok později byla

představena globální sada 241 indikátorů, která by měla dále být předložena Valnému shromáždění OSN (září 2017). Metodika ke všem těmto indikátorům však dosud není k dispozici. Jednotlivé indikátory byly rozčleněny do skupin TIER I (existuje metodika, data jsou dostupná), TIER II (metodika se vyvíjí a data nejsou snadno dostupná a TIER III (neexistuje celosvětově uznávaná definice definice), přičemž dostupnost dat a metodiky jednotlivých indikátorů se postupně zjišťují a dopracovávají (Ritschelová, 2016; Valinová, 2016, Sidorov, 2017).

V České republice je návazným dokumentem na Cíle udržitelného rozvoje Strategický dokument Česká republika 2030, který byl schválen Vládou ČR v dubnu 2017 a jehož Přílohou č. 1 jsou Indikátory ke specifickým cílům strategického rámce Česká republika 2030. (Úřad vlády ČR, 2017). Tento dokument stanovuje 6 klíčových oblastí, 97 strategických cílů a 192 indikátorů. Implementační dokument ke strategickému rámci by měl být vyhotoven do konce listopadu 2017. V něm bude ke každému specifickému cíli připravena tzv. karta cíle, jež kromě návazností na další dokumenty, zhodnocení současného stavu a dalších informací, budou i indikátory, které dále poslouží k vypracování Zprávy o kvalitě života a její udržitelnosti. (Úřad vlády ČR, 2017b).

Ke koordinaci agendy v oblasti indikátorů udržitelného rozvoje s ohledem na naplňování indikátorového rámce strategického dokumentu Česká republika 2030 a přípravě indikátorů k Agendě 2030 – Cílům udržitelného rozvoje byl v roce 2015 při Radě vlády pro udržitelný rozvoj ustanoven Výbor pro indikátory udržitelného rozvoje. (Vláda ČR, 2016). Tento orgán je zodpovědný za postupné metodické ukotvení metodik jednotlivých ukazatelů tak, aby mohlo dojít v roce 2020 ke zpracování Zprávy o kvalitě života a její udržitelnosti za léta 2017 a 2018. (Úřad vlády ČR, 2017b)

Jak již bylo uvedeno, samotný dokument Strategický rámec Česká republika 2030 je členěn do šesti základních oblastí:

1. Lidé a společnost.
2. Hospodářský model.
3. Odolné ekosystémy.
4. Obce a regiony.
5. Globální rozvoj.
6. Dobré vládnutí. (Úřad vlády ČR, 2017b)

Z tohoto dělení vyplývá, že dokument sice neodpovídá ve své struktuře Cílům udržitelného rozvoje, avšak části zabývající se sídly se z velké části překrývají (SDG – G11 vs. SRČR – Cíl 4). Rovněž indikátory použité ve strategickém rámci jsou velmi často zároveň ukazateli využívanými pro vyhodnocování SDG. Přiřazení jednotlivých indikátorů ke specifickým cílům strategického rámce je patrné v Tabulce 3.

Tabulka 3 Specifické cíle Strategického rámce Česká republika 2030 a jejich indikátory

Strategický cíl	Navržený indikátor
10 Ekonomické aktivity podporuje stabilní a funkční infrastruktura.	
10.6 Navzdory důsledkům změny klimatu stát udržuje vysoký standard vodohospodářských služeb a zároveň zvyšuje jejich dostupnost.	Obyvatelé zásobování vodou z vodovodů pro veřejnou potřebu
	Obyvatelé trvale bydlící v domech napojených na kanalizaci pro veřejnou potřebu s koncovkou ČOV
16 Veřejné služby v území jsou pro všechny obyvatele lépe dostupné.	

Strategický cíl	Navržený indikátor
10 Ekonomické aktivity podporuje stabilní a funkční infrastruktura.	
10.6 Navzdory důsledkům změny klimatu stát udržuje vysoký standard vodohospodářských služeb a zároveň zvyšuje jejich dostupnost.	Obyvatelé zásobování vodou z vodovodů pro veřejnou potřebu Obyvatelé trvale bydlící v domech napojených na kanalizaci pro veřejnou potřebu s koncovkou ČOV
16.1 Strategické a územní plánování je na všech úrovních koordinováno.	Existence metodiky pro koordinaci územního a strategického plánování na úrovni státu, krajů a obcí Počet projektů realizovaných v rámci strategií CLLD Počet projektů realizovaných v rámci strategických dokumentů pro území aglomerace
16.2 Jsou stanoveny závazné standardy základních veřejných služeb a jim odpovídající veřejné infrastruktury občanského vybavení a jsou platné pro veškerou zástavbu.	Existence standardů dostupnosti veřejných služeb
16.3 Předpoklady pro dostupnost základních veřejných služeb jsou zajištěny již ve fázi územního a strategického plánování	Počet municipalit naplňujících požadavky metodiky Standardy dostupnosti veřejné infrastruktury
16.4 Postupy strategického a územního plánování jsou koordinovány na úrovni přesahující úroveň jednotlivých obcí.	Existence metodiky pro koordinaci územního a strategického plánování na úrovni přesahující úroveň jednotlivých obcí Podíl území/obyvatel z celkové rozlohy ČR / obyvatelstva ČR, zahrnutých do území řešených dokumenty územního a strategického plánování přesahující úroveň jednotlivých obcí, vzájemně metodicky koordinovaných
17.1 Dnešní venkovské a periferní oblasti se nevyvíjejí a jejich populace nestárne více než v urbanizovaných oblastech.	Migrační saldo (daného území) Index stárí
17.2 Jsou podporovány vysoce kvalifikované pracovní příležitosti v malých a středních podnicích využívajících místní a regionální potenciál.	Disponibilní příjem domácnosti na 1 obyvatele dle krajů Státní podpora malého a středního podnikání mimo hlavní aglomerace
17.3 Jsou podporovány různorodé formy bydlení, především dostupné nájemní bydlení pro všechny segmenty společnosti.	Medián podílu celkových výdajů na bydlení na disponibilním příjmu domácnosti (vše po odečtení příspěvku na bydlení) Podíl nájemního bydlení na obydlených bytech Byty se sociálním určením pořízené s podporou z prostředků Ministerstva pro místní rozvoj a Státního fondu rozvoje bydlení za rok Počet sociálních bytů na bytovém fondu obce
17.4 Lokální integrované strategie snižují sociální disparity v území, posilují nekonfliktní soužití a zvyšují kvalitu života pro všechny	Počet území v rámci správních obvodů obcí s rozšířenou působností s výskytem sociálně vyloučených lokalit Podíl osob vykazujících známky sociálního vyloučení Počet místních integrovaných strategií Spokojenost s mezilidskými vztahy v obci Podíl osob se špatně vnímanou celkovou sociální podporou
18 Kvalitní urbánní rozvoj sídelních útvarů je zajištěn.	

Strategický cíl	Navržený indikátor
10 Ekonomické aktivity podporuje stabilní a funkční infrastruktura.	
10.6 Navzdory důsledkům změny klimatu stát udržuje vysoký standard vodohospodářských služeb a zároveň zvyšuje jejich dostupnost.	Obyvatelé zásobování vodou z vodovodů pro veřejnou potřebu Obyvatelé trvale bydlící v domech napojených na kanalizaci pro veřejnou potřebu s koncovkou ČOV
18.1 Snižuje se zábor půdy ve městech a jejich zázemí. Brownfieldy jsou recyklovány a revitalizovány.	Roční zábor zemědělského půdního fondu Podíl počtu obyvatel ORP vůči výměře zastavěného území v ORP Počet a plocha výměry brownfieldů v kraji
18.2 Města jsou přátelská ke všem věkovým a uživatelským skupinám.	Počet municipalit naplňujících požadavky metodiky Standardy dostupnosti veřejné infrastruktury Ročně ujeté vozokilometry MHD ve městech Podíl nízkopodlažních vozidel MHD ve městech
18.3 Obce běžně plánují rozvoj společně s veřejnostmi.	Počet realizátorů místní Agendy 21 Počet strategií CLLD Počet obcí uskutečňujících participativní rozpočtování
19 Města a obce omezila emise skleníkových plynů a adaptovala se na změnu klimatu.	
19.1 Obce III. stupně předcházejí dopadům změny klimatu a jsou schopny se jim přizpůsobit.	Podíl integrovaných strategií obcí III. stupně obsahujících problematiku změny klimatu
19.2. Snižuje se počet a velikost městských tepelných ostrovů.	Tepelný ostrov města
19.3 Všechny nově dokončené budovy se řadí do energetické třídy A. Existující budovy se postupně renovují minimálně na úroveň energetické třídy C	Podíl dokončených budov ve třídě A na počtu dokončených budov Podíl adaptovaných budov
19.4 Zvyšuje se podíl veřejné zeleně v městských aglomeracích.	Podíl plochy zeleně ve městech
19.5 Významně roste délka cyklostezek a komunikací vhodných pro cyklisty	Počet kilometrů nově vybudovaných úseků cyklistické infrastruktury
19.6 Významně se zvyšuje počet bezemisních a nízkoemisních vozidel.	Počet elektromobilů registrovaných v Centrálním registru vozidel Počet rychlodobíjecích stanic na veřejné silniční síti Počet vozidel na zemní plyn (CNG/LNG) Počet napájecích stanic CNG/LNG na veřejné silniční síti
19.7 Klesá množství skládkovaného komunálního odpadu	Celkové množství produkovaného komunálního odpadu Celkové množství skládkovaného komunálního odpadu
20 Územní veřejná správa cíleně využívá nástroje pro udržitelný rozvoj municipalit.	
20.1 Ústřední státní správa metodicky podporuje a rozvíjí nástroje udržitelného rozvoje municipalit.	Existující metodická podpora nástrojům pro udržitelný rozvoj municipalit
20.2 Územní veřejná správa má dostatečné institucionální kapacity.	Četnost využívání řízení kvality v samosprávných úřadech
20.3 Zvyšuje se počet i kvalita realizátorů místní Agendy 21.	Počet realizátorů MA21

Zdroj: Úřad vlády ČR, 2017, vlastní úprava

Debata

V rámci Agendy 2030 byla mezinárodním společenství, resp. Organizací spojených národů, poprvé obecně uznána klíčová role municipalit v rozvoji. Přijatá rozvojová agenda se soustředí především na lokální problémy a tím pádem klade v mnoha případech i řešení (nebo alespoň iniciaci řešení) problémů na bedrech místních samospráv, kteréžto entity jsou mají znalosti a schopnosti k řešení těchto problémů. (Řechková, 2015). Bohužel v případě indikátorů strategického rámce je tento posun reflektován pouze částečně, neboť celá řada indikátorů je navržena pouze na úrovni krajů, kde zcela ztrácí vypovídací schopnost či je využito úrovně obce s rozšířenou působností. Regiony ORP jsou však v převážné většině pouze administrativními jednotkami, nikoliv funkčními regiony, čímž je opět vypovídací schopnost dat degradována. Zůstává však otázkou, zda by přínosy podrobnějšího sběru dat vyvážily ekonomické náklady na tuto činnost. Města v České republice sice sledují celou řadu indikátorů, avšak ne vždy jsou jejich data kompatibilní. Některá města sledují ukazatele vycházející z metodiky Společných evropských indikátorů (ECI), zejména velká města jako například Brno využívají indikátorových sad Urban Audit, která však pro sídla malé a střední velikosti v praxi není příliš vhodná. Celá řada indikátorů je rovněž sledována v souladu s implementací strategických plánů měst. I zde se však jedná o činnost, kterou provádí především větší sídla.

Z Cílů udržitelného rozvoje a jejich indikátorů je patrný důraz na spolupráci jádrových měst s jejich zázemím, což je jeden z bodů, ve kterých města a obce v České republice zaostávají a ani strategický rámec na tuto skutečnost neklade důraz. Přes deklarovanou spolupráci v praxi nedochází k horizontální a mnohdy ani vertikální návaznosti dokumentů územního a strategického plánování (Šilhánková a Štěrbová, 2012; Půček, 2009), přičemž v mnoha případech jsou spolu strategický a územní plán v rozporu. Jediným nástrojem, který tak alespoň částečně funguje na mikroregionální úrovni jsou územně analytické podklady, i když i zde bohužel v praxi nedošlo k využití nástrojů, které zákon 183/2001 Sb. o územní plánování a stavebním řádu původně nabízel ke koordinaci rozvojových záměrů v území (Rada obcí pro udržitelný rozvoj území). V oblasti strategického plánování je situace pouze málo lepší, když především pod tlakem Evropské komise byly v současném plánovacím období donuceny ke spolupráci obce v rámci integrovaných teritoriálních investic (ITI) a integrovaných plánů rozvoje území (IPRÚ). Využití těchto nástrojů je však motivováno především snahou o využití finančních prostředků Evropské unie než vidinou přínosů koordinace rozvoje území.

Jak již bylo řečeno výše, cíle Strategického rámce Česka republika 2030 neodpovídají ve své struktuře Cílům udržitelného rozvoje. Samotná tato skutečnost ještě není důvodem ke kritice, bylo by však záhodno u cílů strategického rámce, resp. u navrhovaných karet jednotlivých cílů (a návazně jejich indikátorů), uvádět návaznost na strategii vyššího řádu. Tato skutečnost prozatím poměrně výrazně chybí, a to především s ohledem na fakt, že současné úvahy směřují k vyšší metodické svázanosti tvorby strategických dokumentů především na nižších úrovních, a tudíž také větší provázanosti strategických dokumentů ve vertikálním směru.

Závěr

Indikátory Cílů udržitelného rozvoje jsou stále živou záležitostí, která se postupně vyvíjí a zpřesňuje. Především u indikátorů skupiny TIER III bude dále docházet ke zpřesnění metodik indikátorů a vyloučena není ani jejich změna. Obdobná situace je rovněž na úrovni České republiky, kde jsou sice již indikátory součástí Strategického rámce Česká republika 2030, avšak, jak bylo uvedeno výše, v některých oblastech by byla vhodná modifikace či doplnění stávajících indikátorů či úrovně jejich sledování stejně jako upevnění vazeb s dalšími rozvojovými dokumenty v horizontálním i vertikálním směru.

Použité zdroje

7 Continents and 5 Oceans of the World. *Top 10 Largest Cities in the World* [online]. 7 Continents and 5 Oceans of the World, 2015 [cit. 2017-08-22]. Dostupné z: <http://www.7continents5oceans.com/largest-cities-world>

HNILÍČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů: urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012. 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4.

HRŮZA, Jiří. *Teorie města*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 327 s., [44] s. obr. příl.

OWEN, David. *Trvale udržitelná města* [online]. Brno: EnviWeb, 2010 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.enviweb.cz/80008>

PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. Historie (ISV). ISBN 80-86642-02-x.

PŮČEK, Milan. Strategické versus územní plánování. *Urbanismus a územní rozvoj*. Brno: Ústav územního rozvoje, 2009, 12(1-2), 21-26. ISSN 1212-0855.

Rada vlády pro udržitelný rozvoj. *SDG 11: VYTVOŘIT INKLUZIVNÍ, BEZPEČNÁ, ODOLNÁ A UDRŽITELNÁ MĚSTA A OBCE* [online]. Praha: Úřad vlády ČR, Oddělení pro udržitelný rozvoj, 2015 [cit. 2017-08-28]. Dostupné z: <https://rvur.vlada.cz/clanky/sdg-11-vytvorit-inkluzivni-bezpecna-odolna-a-udrzitelna-mesta-a-obce>

RITSCHELOVÁ, Iva. Indikátory pro Agendu 2030. *Statistika a my*. Praha, 2016, 6 (03), 4-5. ISSN 1804-7149. Dostupné také z: <http://www.statistikaamy.cz/wp-content/uploads/2016/03/18041603.pdf>

ŘECHKOVÁ, Šárka. Nově přijatá agenda 2030 klade důraz na aktivní zapojení měst a obcí pro dosažení udržitelného rozvoje [online] Svaz měst a obcí 20.10.2015 [cit. 24.8.2017]. Dostupné z: <http://www.partnerskamesta.cz/zahranicni-rozvojova-spoluprace/nove-prijata-agenda-2030-klade-duraz-na-aktivni-zapojeni-mest-a-obci-pro-dosazeni-udrzitelneho-rozvoje.aspx>

ŘÍHA, J. K., ed. a FIERLINGER, Otokar, ed. *Město a upravovací plán*. V Praze: Spolek československých inženýrů, 1932. 139 - [i] s.

SHEN, Liyin, Chenyang SHUAI, Liudan JIAO, Yongtao TAN a Xiangnan SONG. Dynamic sustainability performance during urbanization process between BRICS countries. *Habitat International* [online]. 2017, 60, 19-33 [cit. 2017-08-28]. DOI: 10.1016/j.habitatint.2016.12.004. ISSN 01973975. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0197397516302053>

SIDOROV, Egor. Předsedkyně ČSÚ ve Statistické komisi OSN. *Statistika a my*. Praha, 2017, 7(03), 5. ISSN 1804-7149. Dostupné také z: <http://www.statistikaamy.cz/wp-content/uploads/2016/03/18041603.pdf>

SIRŮČEK, Pavel. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie: (vývoj, současnost, výhledy)*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-53-9.

SOBOTOVÁ, Lenka. *Města a lidská bezpečnost* [online]. Praha: Rozvojovka, 2017 [cit. 2017-08-23]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/151-mesta-a-lidska-bezpecnost.htm>

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Urbanizační procesy současného města = The urbanization processes in contemporary city: teze přednášky ke jmenování profesorkou v oboru Architektura*. Brno: VUTIUM, 2009. 40 s. Vědecké spisy Vysokého učení technického v Brně. Habilitační a inaugurační spisy, sv. 302. ISBN 978-80-214-3845-3.

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra a kol. *Suburbanizace - hrozba fungování (malých) měst*. Vyd. 1. Hradec Králové: Civitas per populi, 2007. 234 s. ISBN 978-80-903813-3-9.

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra a Petra STĚRBOVÁ. Vyhodnocení vztahu a dopadů územních a strategických rozvojových dokumentů (na příkladu obcí s rozšířenou působností v okrese Jičín). *Regionální rozvoj mezi teorií a praxí*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, 1 (mimořádné číslo), 110-120. ISSN 1805-3246.

TANG, Yunyi a Ruihan ZHANG. *The Balance Between Equity and Efficiency in Urban Planning* [online]. s. 185 [cit. 2017-08-26]. DOI: 10.1007/978-3-319-43663-0_11. Dostupné z: http://link.springer.com/10.1007/978-3-319-43663-0_11

United Nations: Information Centre Prague. *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs)* [online]. Praha: UNIC Praha, 2015 [cit. 2017-08-27]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>
United Nations: Information Centre Prague. *11. Vytvořit inkluzivní, bezpečná, odolná a udržitelná města a obce* [online]. Praha: UNIC Praha, 2015 [cit. 2017-08-28]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/sdg-11-vytvorit-inkluzivni-bezpecna-odolna-a-udrzitelna-mesta-a-obce/>

United Nations - Sustainable Development: Knowledge Platform. *Sustainable Development Goals* [online]. New York, USA: Division for Sustainable Development, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, 2015 [cit. 2017-08-26]. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>

United Nations - Sustainable Development: Knowledge Platform. *Sustainable Development Goal 11: Targets & Indicators* [online]. New York, USA: Division for Sustainable Development, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, 2016 [cit. 2017-08-23]. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg11>

Úřad vlády České republiky *Strategický rámec Česká republika 2030, Příloha 1: Indikátory ke specifickým cílům strategického rámce Česká republika 2030*. Úřad vlády České republiky, Odbor pro udržitelný rozvoj, 2017, 104 s. Dostupné také z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/udrzitelny-rozvoj/CR-2030/Priloha-c--1_Indikatory-ke-specifickym-cilum-CR-2030-compressed.pdf

Úřad vlády ČR. *Zápis ze 7. jednání Výboru pro indikátory udržitelného rozvoje Rady vlády pro udržitelný rozvoj* [online]. Praha: Úřad vlády ČR, Odbor pro udržitelný rozvoj, 2017 [cit.

2017-08-28]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/udrzitelny-rozvoj/vybory-rvur/Zapis_7_zasedani_Vybor_indikatory_RVUR_23-5-07.pdf

VALINOVÁ, Eliška. Český statistický úřad. *Globální sada indikátorů*. Prezentace na 1. zasedání Výboru pro indikatory RVUR, Praha 28.4.2016, 2016, 8 s. Dostupné také z: http://mejseksvetu.cz/wp-content/uploads/2016/07/Globalni_sada_indikatoru-Ing_Eliska_Valinova.pdf

Vláda České republiky. *Česká republika 2030* [online]. Praha: Vláda ČR, 2017, s. 396, ISBN 978-80-7440-188-6 [cit. 2017-08-28]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/udrzitelny-rozvoj/cr-2030/uvodni-stranka-144714/>

Vláda České republiky. *Seznam výborů RVUR a popis jejich činnosti: Výbor pro indikatory udržitelného rozvoje* [online]. Praha: Vláda České republiky, 2016 [cit. 2017-08-28]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/udrzitelny-rozvoj/vybory-rvur/vybor-pro-indikatory-udrzitelneho-rozvoje-142897/>

WANG, Yan a Jiafei BAI. Experience, Lessons of India's Urbanization and Its Warnings to China. *Proceedings of the 20th International Symposium on Advancement of Construction Management and Real Estate* [online]. Singapore: Springer Singapore, 2017, s. 489 [cit. 2017-08-21]. DOI: 10.1007/978-981-10-0855-9_43. ISBN 978-981-10-0854-2. Dostupné z: http://link.springer.com/10.1007/978-981-10-0855-9_43

ZHANG, Xiaoling. Sustainable urbanization: a bi-dimensional matrix model. *Journal of Cleaner Production* [online]. 2016, 134, 425-433 [cit. 2017-08-22]. DOI: 10.1016/j.jclepro.2015.08.036. ISSN 09596526. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0959652615011269>

Poděkování

Příspěvek byl zpracován s podporou IGA Univerzity Pardubice v souvislosti s řešením projektu č. SGS_2017_021

REGIONÁLNE PRODUKTY V ROZVOJI REGIÓNU ZÁHORIE

ROLE OF REGIONAL PRODUCTS IN ZÁHORIE REGION DEVELOPMENT

Ing. Lucia Hrubalová, PhD., Bc. Paulína Budzeľová

Fakulta stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Dražovská cesta 4, 949 74 Nitra

e-mail: lhrubalova@ukf.sk, paulina.budzelova@gmail.com

Kľúčové slová:

produkt, región, rozvoj, tradície, značka

Keywords:

product, region, development, traditions, brand

Abstrakt:

Stať sa zaoberá ponukou produktov so značkou Regionálny produkt Záhorie, organizovanými podujatiami s ponukou regionálnych produktov Záhoria, prezentáciou regionálnych produktov na webových stránkach, v propagačných materiáloch o Záhorí, a porovnáva ho s dopytom návštevníkov v cestovnom ruchu po regionálnych produktoch. Cieľom state je preskúmať ponuku a dopyt po regionálnych produktoch v regióne Záhorie a identifikovať ich možnosti v rozvoji regiónu Záhorie. Za účelom jeho naplnenia sme v marci 2017 uskutočnili tri rozhovory a osobné opytovanie. Okrem toho sme využili sekundárne zdroje, tzn. propagačné materiály a webové stránky o regionálnych produktoch Záhoria. Dáta sme interpretovali metódami deskriptívnej štatistiky. Zistili sme, že ponuka certifikovaných produktov s regionálnou značkou čiastočne zodpovedá regionálnym produktom dopytovaným zo strany návštevníkov, navyše sú regionálne produkty ťažko dostupné a rozpoznateľné. V závere navrhujeme odporúčania na zvýšenie dopytu po regionálnych produktoch počas dovolenky v regióne Záhorie a podporu regionálneho rozvoja.

Abstract:

The paper deals with offer of products with Regional brand Záhorie, events aimed at regional products, presentation of regional products on web pages and in propagation materials about Záhorie region, which compares with the tourist demand for regional products. The aim of the article is to analyse the supply and demand for regional products in Záhorie region and to identify their opportunities in Záhorie region development. Three interviews and public inquiry were conducted in March 2017. We also used secondary data on regional products published in propagation materials and on web pages concerning Záhorie region. The data were interpreted by methods of descriptive statistics. The results show that regional products demanded by visitors appear to be partially consistent when it comes to the supply of regionally branded products. Moreover, regional products are poorly accessible and recognized by visitors. Consequently, the study reveals some recommendations that could increase visitors' usage of regional products while visiting Záhorie region and to support regional development.

Úvod

Silná konkurencia sa v súčasnosti prejavuje aj na úrovni regiónov, ktoré medzi sebou súperia o obyvateľov, investorov aj návštevníkov v cestovnom ruchu. Je preto dôležité rozpoznať, udržať a propagovať aj tradičné, regionálne produkty, ktoré majú schopnosť odlišiť ponuku jednotlivých regiónov a prilákať návštevníkov (Bessiére, 1998; Lee a Arcodia, 2011; Tyran, 2007; Woodland a Acott, 2007). Regionálnym produktom cestovného ruchu môžeme rozumieť myšlienku, výrobok, výrobu výrobkov, miesto, ubytovanie, organizáciu, jedlo alebo ich kombináciu (Everett, 2016). Je to niečo, čo robí daný región originálnym, unikátnym, čo môže región ponúkať do pozornosti domácemu obyvateľstvu, domácim a zahraničným návštevníkom, podnikateľom ale aj investorom. Nejde teda len o potraviny (jedlo a nápoje), ale o širokú paletu tovarov (suveníry) a služieb (ubytovanie, pohostinské zariadenia, organizované podujatia), ktoré prispievajú k účasti na cestovnom ruchu a regionálnemu rozvoju. Podľa Krnáčovej a Kirnovej (2015) je regionálny produkt výsledok ľudskej činnosti, ktorý je jedinečný, spojený s regiónom, v ktorom sa vyrába, nadväzuje na zvyky a tradície daného regiónu a pri jeho výrobe sa využívajú miestne suroviny a ručná práca. Mal by byť vyrobený v danom regióne miestnymi výrobcami z regionálnych surovín podľa tradičných receptúr a postupov (Hrubalová, 2016).

V súvislosti s pojmom regionálny produkt sa vyskytuje aj pojem miestny, lokálny produkt. Sims (2009) a Watts, Ilbery a Jones (2005) rozlišujú dve strany spektra, ktoré vznikajú pri diskusii o tom, čo môžeme považovať za „lokálne“. Na jednej strane sú striktnejšie definície zdôrazňujúce použitie miestnych surovín pri výrobe, na druhej strane benevolentnejšie definície povoľujúce spracovanie dovezených surovín miestnymi výrobcami. Pri hodnotení „lokálnosti“ pritom výrobcovia kladú väčší dôraz na pôvod surovín a výrobný proces, zatiaľ čo spotrebiteľia vnímajú skôr symbolickú stránku lokálnych produktov (napr. názov produktu zdôrazňujúci príslušnosť k danému regiónu) (Sims, 2009). Morris a Buller (2003) rovnako rozlišujú dva významy pojmu „lokálny“. Buď sa podľa nich týka geograficky ohraničeného regiónu, kde sú dané produkty vyrobené a predávané, alebo ide o „špeciality“ s určitou pridanou hodnotou umožňujúcou export za hranice regiónu. V tomto prípade je dôležitejšia „lokálna“ značka, pričom produkt nemusí byť bezpodmienečne vyrobený, kúpený a spotrebovaný v danom regióne.

Regionálne produkty majú pozitívny vplyv na miestnu ekonomiku, životné prostredie a sociálnu stránku, preto ich môžeme považovať za nástroj trvalo-udržateľného regionálneho rozvoja. Hall a Wilson (2008) a Buck a kol. (1997, In Sharma, 2014) uvádzajú, že miestna ekonomika môže profitovať z výroby a predaja lokálnych jedál, nakoľko menej finančných prostriedkov putuje národným a nadnárodným spoločnostiam, rozvíja sa poľnohospodárstvo a miestne podnikanie, vznikajú nové pracovné miesta, zvyšuje sa objem daní a spätných investícií do regiónu, posilňujú sa väzby s cestovným ruchom a propagujú sa regionálne značky. Podporujú hrdosť miestneho obyvateľstva a prispievajú k budovaniu regionálnej identity a kultúry (Everett a Aitchison, 2008; Montanari a Staniscia, 2009). Zmierňujú negatívne vplyvy na životné prostredie (Everett a Aitchison, 2008), skracovaním vzdialenosti medzi výrobcom a spotrebiteľom pomáhajú potravinám zachovať si výživovú hodnotu a zároveň znižujú uhlíkovú stopu vyprodukovanú ich distribúciou (Sharma, 2014).

Pozitívne vplyvy na rozvoj regiónu má aj zavedenie regionálnej značky. Značka „regionálny produkt“ sa na Slovensku zavádza pre označenie regionálnych produktov vo vybraných regiónoch. Môžu ju získať remeselné výrobky, potraviny a poľnohospodárske produkty,

prirodne produkty, ubytovacie a stravovacie služby a zážitky, pričom produkty musia pochádzať od miestneho výrobcu alebo poskytovateľa služby, byť jedinečné vo vzťahu k regiónu, byť kvalitné, prispievať k uchovávaniu tradícií, využívať tradičné postupy a miestne zdroje, obsahovať určitý podiel ručnej práce a byť šetrné voči životnému prostrediu (www.kopanice.regionálneprodukty.sk, 2016). Jednou z mnohých výhod regionálnej značky je spoločná propagácia poskytovateľov a producentov a budovanie vzťahu k regiónu; originalita vo vzťahu k regiónu; zachovávanie a udržiavanie pôvodných tradícií, remesiel; rozvoj poľnohospodárstva a potravinárstva v regióne; vzájomná spolupráca a podpora výrobcov, remeselníkov, samospráv, a iných aktérov na regionálnej úrovni; budovanie podmienok pre rozvoj drobného podnikania, ktoré prispieva k zvyšovaniu zamestnanosti (www.maszdo.biznisweb.sk, 2016).

Aby sa naplno mohli prejavovať pozitívne synergické efekty plynúce zo spotreby regionálnych produktov, je potrebné poznať ich aktuálnu ponuku v regióne a vnímanie návštevníkmi v cestovnom ruchu, a následne podporiť ich dopyt po daných produktoch.

1. Cieľ, materiál a metodika skúmania

Cieľom štátu je preskúmať ponuku a dopyt po regionálnych produktoch v regióne Záhorie a identifikovať ich možnosti v rozvoji regiónu Záhorie. Za účelom jeho naplnenia preskúmame ponuku produktov so značkou Regionálny produkt Záhorie, organizované podujatia s ponukou regionálnych produktov Záhoria, prezentáciu regionálnych produktov na webových stránkach, v propagačných materiáloch o Záhorí, a porovnáme ho s dopytom návštevníkov v cestovnom ruchu po regionálnych produktoch. Materiál sme získali zo sekundárnych a primárnych zdrojov. Zo sekundárnych zdrojov využívame dáta o regionálnych produktoch z webových stránok a propagačných materiálov Záhoria. Primárne zdroje sme získali metódou osobného rozhovoru so zástupcami Oblasťnej organizácie cestovného ruchu Záhorie, Miestnej akčnej skupiny Podhoran a Turistickej informačnej kancelárie Skalica a formou ankety, ktorá prebehla metódou osobného opytovania návštevníkov regiónu Záhorie v marci 2017.

Výberový súbor tvorí 65 respondentov, z toho 78,5 % tvoria ženy a 21,5 % muži. Z hľadiska veku majú najväčšie zastúpenie opýtaní vo veku 18-24 rokov (67,2 %). Najviac respondentov je z Trenčianskeho 56,9 %; Nitrianskeho 13,8 % a Banskobystrického kraja 12,3%. Viac ako polovica opýtaných je zamestnaná 51,7 %. Z hľadiska príjmu má 41,5 % pravidelný mesačný príjem vo výške 601-1000 € (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Charakteristika výberového súboru

Pohlavie	Žena				Muž			
	78,5%				21,5%			
Vek	do 18 0,0%	18-24 67,7%	25-35 16,9%	36-50 13,8%	51-65 1,5%	66 a viac 0,0%		
Bydlisko (kraj)	BA	TT	TN	ZA	NR	BB	PO	KE
	1,5%	7,7%	56,9%	3,1%	13,8%	12,3%	0,0%	4,6%
Ekonom. aktivita	študent	dôchodca	zamest.	nezames.	podnikateľ	na rodičovskej dovolenke		
	27%	1,6%	51,7%	4,7%	4,7%	4,7%		
Príjem (€)	nemá pravidelný príjem 4,6%		do 350 24,6%	351-450 6,2%	451-600 15,4%	601-1000 41,5%	nad 1000 7,7%	

Zdroj: vlastné spracovanie

2. Výsledky a diskusia

Región Záhorie sa nachádza na západnom Slovensku, v Trnavskom samosprávnom kraji. Z juhovýchodu ho obklopuje hrebeň Malých Karpát, väčšinu územia však tvorí Záhorská nížina. Región má veľmi dobrú geografickú polohu a patrí k najstaršie osídleným územiam na Slovensku. Centrom regiónu Záhorie je mesto Skalica. Región disponuje významným prírodným a kultúrnym dedičstvom. Na území Záhorského regiónu sa rozprestierajú tri veľkoplošné chránené krajinné oblasti (CHKO Biele Karpaty, CHKO Záhorie a CHKO Malé Karpaty). Medzi najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky Záhoria patrí Rotunda sv. Juraja v Skalici, Františkánsky kostol Sedembolestnej Panny Márie a kláštor v Skalici, kde sa v pivničných priestoroch nachádza vináreň. Veľkou atraktivitou je Čierna kuchyňa, v ktorej sa pečie najznámejší tradičný Skalický trdelník. Od roku 2005 má Chránené zemepisné označenie. Skalický trdelník a skalické víno často bývajú podnetom pre návštevu mesta Skalica, čo potvrdili aj pracovníci turistickej informačnej kancelárie Skalica. Okrem Skalického trdelníka sa Záhorie vyznačuje ďalšími tradičnými jedlami, medzi ktoré patria Bzdúšky (slané pečivo, kde základ tvoria škvarky a slivkový lekvár), Skalická torta (krehká torta pripravovaná ako súčasť svadobných zvykov), Zelníky (kombinácia kysnutého cesta a kapusty na sladko, chuť dodáva škorica), či Smrdácka roláda. V obci Sekule sa nachádza súkromné múzeum, ktoré tvorí sedliacky remeselnícky dvor, dobová izba a kuchyňa s náradím a krojmi z južného Záhoria. Cisársky a kráľovský žrebčín Kopčany vlastnila cisárovná Mária Terézia a bol to jeden z jej najväčších žrebčínov. Okrem toho v regióne nájdeme Holíčsky kaštieľ, kamenný veterný mlyn v Holíči, kaštieľ v Malackách, zrúcaninu hradu Branč, pútnické miesto v Šaštíne-Strážach, pamätnú faru v Hlbokom, kde bola v roku 1843 uzákonená spisovná slovenčina, a iné. Veľmi známym je aj kúpeľné mesto Smrdáky.

75

Región Záhorie je v rámci regionalizácie cestovného ruchu na Slovensku zaradený do Záhorského regiónu cestovného ruchu, ktorý patrí medzi regióny s regionálnym významom s dlhodobým a strednodobým potenciálom pre rozvoj cestovného ruchu hlavne v oblasti letného pobytového cestovného ruchu pri vode, vidieckeho cestovného ruchu a kúpeľníctva. Populárne sú folklórne festivaly, hradné slávnosti, jarmoky a ochutnávky vín.

2.1. Regionálna značka Záhorie

V regióne Záhorie sa so značením regionálnych produktov začalo v roku 2008. Hlavným cieľom značky „Regionálny produkt Záhorie“ je propagácia a podpora miestnych výrobcov, producentov, poskytovateľov služieb, ktorí sú pre región významní, pretože poskytujú hodnoty charakteristické a tradičné pre región.

Grafická podoba značky Regionálny produkt Záhorie je spracovaná v zmysle jednotného grafického dizajnu, ktorý bol prijatý na Slovensku. Motívom značky Regionálny produkt Záhorie je jablko ako tradičný produkt regiónu (obrázok 1).

Obrázok 1: Značka „Regionálny produkt Záhorie“

Zdroj: www.zahorie.sk, 2017.

Regionálnu značku Záhorie môžu získať poľnohospodárske, potravinárske, remeselné výrobky, ubytovacie služby, stravovacie služby a rôzne iné služby. K februáru 2017 bolo značkou „Regionálny produkt Záhorie“ certifikovaných 20 služieb a výrobkov (tabuľka 2).

Tabuľka 2 Certifikované regionálne produkty v regióne Záhorie

Typ	Výrobky									Služby	
Kategória	Remeselné výrobky				Potraviny, prírodné a poľnohospodárske produkty					Ubytovacie a stravovacie služby; zážitky a podujatia	
Podkategória	Keramické výrobky	Výrobky z textilu	Výrobky z drôtu	Ďalšie výrobky	Produkty z farmy	Mäso a údeniny	Produkty zo zvierat	Med a výrobky z neho	Pivo	Vínohradnícky dom	Zážitky a organizované podujatia
Spolu	4	1	1	2	2	2	1	3	1	1	2
Spolu	20										

Zdroj: vlastné spracovanie

Poznámka: BA – Bratislavský kraj, TN – Trnavský kraj, TT – Trenčiansky kraj, ZA – Žilinský kraj, NR – Nitriansky kraj, BB – Banskobystrický kraj, PO – Prešovský kraj, KE – Košický kraj

V skúmanom regióne je najširšia ponuka regionálnej značky Záhorie v kategórii potraviny, prírodné a poľnohospodárske produkty (9), kde je najpočetnejší med a výrobky z neho (3) a kategória remeselníckych výrobkov (8) s keramickými výrobkami (4). Značku regionálny produkt Záhorie využíva len jedno ubytovacie zariadenie. Vzhľadom na pestrú ponuku ubytovacích a stravovacích zariadení v regióne je tento počet nízky.

Regionálne produkty Záhoria sú pre návštevníkov dostupné na vidieckych tržniciach, rôznych obecných slávnostiach, na Festivale Podhoran a tiež priamo u výrobcov. Miestna akčná skupina Podhoran, ktorá zabezpečuje a koordinuje systém regionálneho značenia, aktívne oslovuje a vyhľadáva miestnych výrobcov, producentov a poskytovateľov služieb za účelom udelenia značky regionálneho produktu. Regionálne produkty Záhoria propaguje na webových stránkach www.podhoran.sk, www.zahorie.regionálneprodukty.sk, na festivale Podhoran, výstaviske Agrokomplex Nitra a na podujatiach, ktoré organizujú členské obce.

2.2. Organizované podujatia s ponukou regionálnych produktov Záhoria

Dôležitým faktorom pre využitie potenciálu regionálnych produktov v ponuke cestovného ruchu je ich dostupnosť a prezentácia. Ponuku regionálnych produktov sme analyzovali na organizovaných podujatiach primárne zameraných regionálne produkty s rôznym obsahom, periodicitou a dĺžkou trvania.

V regióne Záhorie sa v roku 2017 uskutočnil približne 127 organizovaných podujatí. Z nich sa na 57 podujatiach primárne (35) alebo čiastočne (22) prezentujú regionálne produkty, tzn. že na podujatí sa síce vyskytujú regionálne produkty, ale nie sú hlavným zameraním podujatia. Z organizovaných podujatí primárne zameraných na regionálne produkty je 16 gastronomického charakteru, 13 kultúrneho charakteru, 4 sú multitematické a 2 obchodné. Z hľadiska významu má viac ako polovica miestny význam (21), 9 je regionálneho a 5 národného významu (tabuľka 3).

Tabuľka 3 Organizované podujatia s ponukou regionálnych produktov na Záhorí (rok 2017)

Organizované podujatie	Primárny obsah	Význam	Periodicita	Ročník
Fašiangová zábava	gastronomické	miestny	pravidelné	-
Malacká hudobná jar	kultúrne	miestny	pravidelné	53.
Prvomájové Malacky	gastronomické	miestny	pravidelné	16.
Deň múzeí a galérií	kultúrne	miestny	pravidelné	-
Trdlofest	gastronomické	národný	pravidelné	13.
Pivný festival	gastronomické	miestny	pravidelné	3.
Prístav Skalica	multitematické	miestny	pravidelné	-
Záhradná galéria Alojza Machaja	multitematické	miestny	pravidelné	-
Dedinka remesiel a umení Abeland	kultúrne	miestny	pravidelné	-
Tereziánske dni	kultúrne	národný	pravidelné	14.
Sviatok Pomoravia	kultúrne	regionálny	pravidelné	20.
Habánsky hodový jarmok	gastronomické	miestny	pravidelné	10.
Hradné slávnosti	kultúrne	národný	úvodné	1.
Senické kultúrne leto	kultúrne	regionálny	úvodné	1.
Hodové slávnosti Plavecký Štvrtok	multitematické	miestny	pravidelné	-
Dožinková slávnosť	kultúrne	miestny	pravidelné	-
Vinobranie	gastronomické	regionálny	pravidelné	-
Hodové slávnosti Podbranč	kultúrne	miestny	pravidelné	-
DOD jaskýň Haviareň a Plavecké Podhradie	kultúrne	národný	pravidelné	-
Pivný festival Senica	gastronomické	regionálny	pravidelné	2.
Skalické dni	multitematické	regionálny	pravidelné	26.
Zámocké pívne slávnosti	gastronomické	miestny	pravidelné	9.
Súťaž vo verení guláša	gastronomické	miestny	pravidelné	10.
Krumpolový deň	gastronomické	miestny	pravidelné	25.
Mravenec	kultúrne	regionálny	pravidelné	8.
Festival Podhoran	kultúrne	miestny	pravidelné	6.
Zejdeme sa na hambálku	kultúrne	miestny	pravidelné	8.
Dni hrozna a vína	gastronomické	regionálny	pravidelné	6.
Deň otvorených búd	gastronomické	miestny	pravidelné	7.
Jablkové hodovanie	gastronomické	regionálny	pravidelné	9.
Dni zelá	gastronomické	národný	pravidelné	20
Poľovnícka Katarínska zábava	gastronomické	miestny	pravidelné	12.
Vianočná dedina	obchodné	miestny	pravidelné	-
Varíme vianočnú kapustnicu	gastronomické	miestny	pravidelné	4.
Župné Vianoce	obchodné	regionálny	pravidelné	-

Zdroj: vlastné spracovanie

Vzhľadom na to, že takmer všetky organizované podujatia sa pravidelne opakujú a sú aj podujatia, ktoré majú za sebou prvý ročník, môžeme konštatovať, že ponuka organizovaných podujatí s ponukou regionálnych produktov rastie a vytvára tak potenciál pre rozvoj regiónu Záhorie. Oblastná organizácia cestovného ruchu Záhorie plánuje s producentmi značky Regionálny produkt Záhorie vytvoriť prvé organizované podujatie, na ktorom budú propagovať svoje produkty.

Typickým organizovaným podujatím na Záhorí je Trdlofest. Týmto festivalom sa otvára letná turistická sezóna a možno ho chápať ako oslavu Skalického trdelníka, ktorý sa pripravuje priamo pred návštevníkmi na pahrebe. Ide o jednoduchý festival, ktorý sa koná každoročne v

máji. K významným gastronomickým podujatiam patria aj Dní zelá, počas ktorého účastníci z celého západného Slovenska varia pokrmy z kapusty a prezentujú sa rôzni remeselníci. V roku 2016 sa prvýkrát oceňovali aj tradičné remeslá (výroba zelákov, hrncov, pekáčov, keramika, košíkárstvo).

2.3. Analýza ponuky regionálnych produktov na webových stránkach a v propagačných materiáloch o Záhori

Primárnou webovou stránkou zameranou na regionálne produkty je www.zahorie.regionalneprodukty.sk. Na prvý dojem pôsobí webová stránka ľudovo a tradične. Je dostatočne graficky spracovaná, pravidelne aktualizovaná, ale dostupná len v slovenskej verzii. Okrem iného obsahuje zoznam výrobkov a služieb, ktorým bola udelená značka spolu s kontaktnými informáciami o výrobcach, krátkym popisom produktu a obrázkami. Ďalej informácie o značke regionálny produkt Záhorie, certifikačnej komisii, aktuálnych výzvach, či o regióne. Môžeme konštatovať, že webová stránka poskytuje komplexné a aktuálne informácie o regionálnej značke Záhorie.

Informácie o certifikovaných regionálnych produktoch Záhoria obsahuje aj webová stránka www.podhoran.sk patriaca Miestnej akčnej skupine Podhoran. Nájde na nej vzory žiadosti o udelenie značky, zásady pre udeľovanie a používanie značky Regionálny produkt Záhorie, aktuálne výzvy, hodnotiace kritériá, podrobnú brožúru o regionálnych produktoch Záhoria ai. Webová stránka www.zahorie.info.sk je venovaná regiónu a konkrétne sa nezaobrá regionálnymi produktmi, ale informuje o podujatiach, na ktorých sa budú prezentovať aj regionálne produkty Záhoria.

Jedným zo spôsobov ako môžu regionálne produkty pomôcť zviditeľniť región sú propagačné materiály a webové stránky. Pri analýze prezentácie regionálnych produktov Záhoria v propagačných materiáloch sme mali k dispozícii 7 propagačných materiálov, z toho v 4 sú čiastočne spomenuté regionálne produkty Záhoria, pričom ani jeden propagačný materiál sa im nevenuje primárne (tabuľka 4).

Tabuľka 4 Propagačné materiály regiónu Záhorie

Názov propagačného materiálu	Vydavateľ/distribútor	Charakter informácií
Sprievodca záhoráckymi zážitkami	OOCR Záhorie	Záhorie, pamiatky, kultúra, šport, ubytovacie a stravovacie zariadenia
Spoločný sprievodca Baťovým kanálom	Baťov kanál	Okolité obce a mestá, prístaviská
Praktický sprievodca mestom Skalica a okolím	TIK Skalica	Mesto Skalica, kultúra, história, šport, gastronómia, ubytovacie a stravovacie služby
Skalické špeciality	TIK Skalica	Skalický trdelník a regionálne vína
Za históriou a tradíciami regiónu	Mesto Senica 2014	História mesta Senica
Za pamiatkami mesta Senica	Mesto Senica 2014	Pamiatky mesta Senica
Pamiatky mesta Skalica	TIK Skalica	Pamiatky v meste Skalica

Zdroj: vlastné spracovanie

V propagačnom materiáli „Sprievodca záhoráckymi zážitkami“ je najviac regionálnych produktov vyobrazených v časti o kultúrnych podujatiach, kde sú vypísané všetky podujatia, ktoré sa organizujú v regióne Záhorie, napr. aj známy Trdlofest. „Praktický sprievodca mestom Skalica a okolím“ z hľadiska regionálnych produktov okrem iného opisuje špeciality Skalice,

Skalický trdelník, vinohradníctvo ai. Najviac regionálnych produktov sa nachádza v časti o jedlách a nápojoch. Z jedál je to predovšetkým Skalický trdelník, Skalická vysoká torta, Zázvorníky, Fazolnica. Z nápojov ide predovšetkým o destiláty. Ďalším propagačným materiálom je leták „Skalické špeciality“. Prvá polovica materiálu je venovaná Skalickému trdelníku, druhú polovicu tvoria regionálne vína (Frankovka a Skalický rubín). Skalický vinohradnícky rajón má takmer 500 ročnú tradíciu. Materiál je preložený aj do nemeckého a anglického jazyka, nachádzajú sa v ňom fotografie výroby tradičného trdelníka, vinotéky a vinárskej pivnice. Osobitým propagačným materiálom je „Spoločný sprievodca Baťovým kanálom“, nakoľko Baťov kanál môžeme považovať za regionálny zážitok, ktorý však nie je certifikovaný regionálnou značkou. V propagačnom materiáli nachádzame prístaviská obcí nachádzajúcich sa na kanáli, turistické zaujímavosti v nich, historické pamiatky, tipy na výlety v okolí, prírodné pamiatky. V propagačnom materiáli sa nachádza aj mapa spomínaného Baťovho kanála spolu s prístavmi. Brožúry „Za pamiatkami mesta Senica“, „Pamiatky mesta Skalica“, „Za históriou a tradíciami regiónu“ neobsahujú žiadne informácie o regionálnych produktoch.

2.4. Analýza dopytu po regionálnych produktoch Záhoria

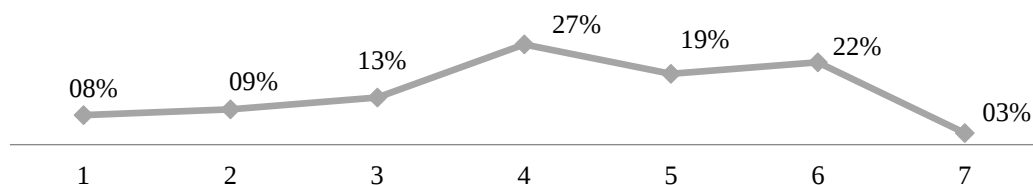
Každý návštevník si pojem regionálny produkt vysvetľuje rôzne. Najviac respondentov (55,4 %) uvidelo, že regionálny produkt je produkt, ktorý je vyrobený v danom regióne; 47,7 % opýtaných si myslí, že je to produkt od miestnych výrobcov; 41,5 % uviedlo, že ide o produkt, ktorý je vyrobený z regionálnych surovín. Pre 36,9 % respondentov je regionálny produkt, produkt, ktorý je typický pre daný región. 23,3 % opýtaných si pod pojmom regionálny produkt predstavuje produkt vyrobený podľa tradičných receptúr a postupov. Ako produkt s regionálnou tematikou si ho predstavuje 15,4 % opýtaných a so značkou „regionálny produkt“ len 6,2 %.

79

Regionálny produkt z pohľadu návštevníkov v cestovnom ruchu preto môžeme definovať predovšetkým ako produkt, ktorý je vyrobený v danom regióne miestnymi výrobcami z regionálnych surovín. Nepotvrdili sme tvrdenie Sims (2009), podľa ktorej návštevníci vnímajú regionálne produkty skôr prostredníctvom regionálnej značky alebo regionálnej tematiky. Naopak, potvrdili sme tvrdenie Hrubalovej (2016), že návštevníci vyhľadávajú produkty, ktoré boli vyrobené v určitom regióne, miestnymi výrobcami z regionálnych surovín, pričom musia byť dodržané tradičné postupy a receptúry.

Návštevníci sú rôzni a tak isto aj ich záujem o regionálne produkty. Väčšina odpovedí sa nachádza na pravej strane likertovej škály, z čoho usudzujeme, že väčšina respondentov sa počas dovolenky zaujíma o regionálne produkty na Záhori (graf 1). Potvrdili sme tvrdenie Chalupovej, Prokopa a Rojíka (2016), že spotrebitelia majú pri nákupe záujem o produkty s pôvodom v regióne.

Graf 1 Záujem návštevníkov o regionálne produkty počas dovolenky na Záhori

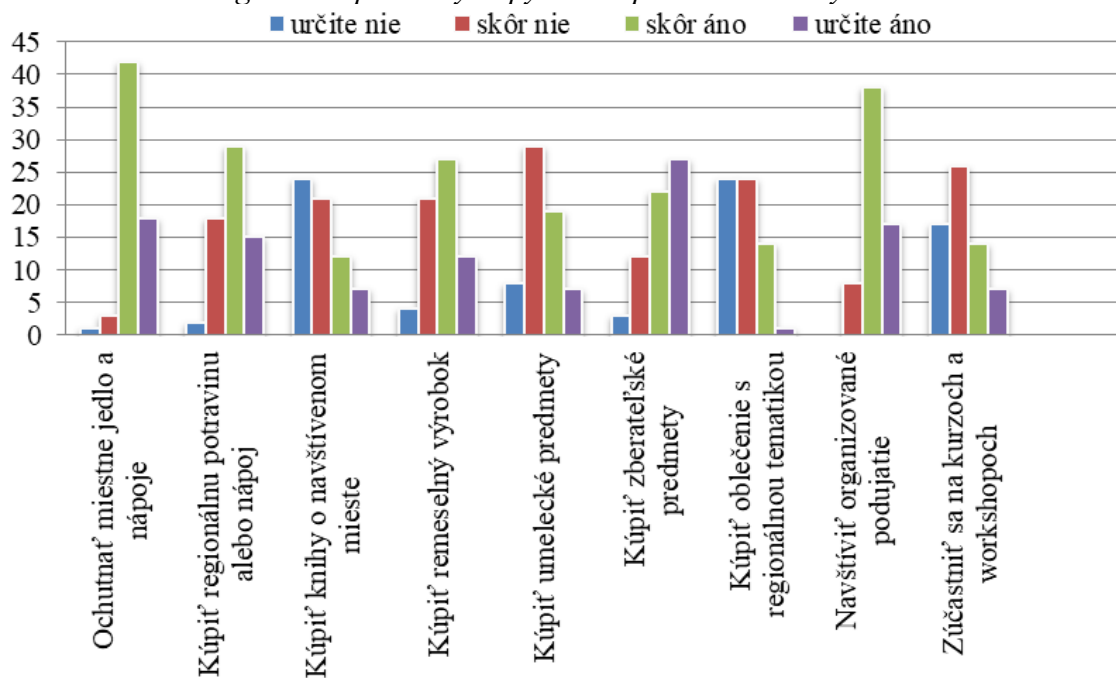

Zdroj: vlastné spracovanie

Poznámka: 1 – nezaujíam sa, 7 – zaujíam sa

Počas dovolenky na Záhori sa respondenti zaujímajú o rôzne regionálne produkty. Za najdôležitejšie považujú kúpiť zberateľské predmety s regionálnou tematikou (magnetky, pohľadnice ap.), ochutnať miestne jedlo alebo nápoje, navštíviť podujatie organizované miestnymi remeselníkmi a umelcami (festival, jarmok, hody, koncert ap.), kúpiť regionálnu potravinu alebo nápoj, kúpiť regionálny remeselný výrobok (výrobok z kože, dreva, drôtu, keramiky ap.). Najnižší záujem návštevníci prejavili o kúpu knihy o navštívenom mieste a oblečenia s regionálnou tematikou (tričká, svetre ap.) (graf 2).

Graf 2 Regionálne produkty dopytované počas dovolenky na Záhori

Zdroj: vlastné spracovanie

Najčastejším dôvodom, prečo respondenti nakupovali regionálne produkty Záhoria bolo, že si chceli domov priniesť nejakú spomienku na dovolenku alebo darček pre príbuzných a priateľov. Ďalej chceli spoznať miestnu kultúru, gastronómiu a tradície, ochutnať produkty typické pre daný región. Okrem toho ich považujú za autentické, typické pre daný región a ručne vyrobené. Najmenej dôležitým dôvodom pre kúpu regionálneho produktu bola kvalita produktov.

Podľa respondentov je typickým regionálnym produktom Záhoria najmä Skalický trdelník, med a včelí peľ, víno od miestnych producentov, bryndza a syry a keramika (tabuľka 5). Ďalej sme sa stretli s odpoveďou ako domáce destiláty, rôzne nápoje, zelenina (predovšetkým kapusta), z mliečnych výrobkov jogurty a miestne kroje. Ide teda najmä o potraviny a poľnohospodárske produkty (50).

Tabuľka 5 *Typické regionálne produkty Záhoria*

Kategória	Podkategória	Počet	Spolu
Potraviny a poľnohospodárske produkty	mliečne výrobky	14	50
	tradičné jedlá	17	
	produkty zo záhrady	4	
	nápoje	15	
Prírodné produkty	med	16	16
Remeselné výrobky	výrobky z keramiky	11	13
	výrobky z textilu	2	

Zdroj: vlastné spracovanie

Respondenti, ktorí sa počas svojej dovolenky na Záhorí o regionálne produkty zaujímajú, by ich kupovali viac, keby vedeli, kde ich môžu kúpiť (54,7 %) a keby vedeli, ktoré produkty to sú (42,2 %). Lepšia dostupnosť by motivovala ku kúpe 26,6 % respondentov a ľahšia rozpoznateľnosť (napr. značkou) 25 % opýtaných. Najmenej dôležitým faktorom bola cena, jej zníženie by privítalo 18,8% opýtaných.

Záver

Región Záhorie má aj vďaka regionálnym produktom dobrý potenciál na posilnenie svojej konkurencieschopnosti na trhu cestovného ruchu a rozvoj regiónu. Ponuka regionálnych produktov Záhoria je pestrá. Je pritom dôležité, aby ponúkané regionálne produkty boli v zmysle požiadaviek návštevníkov vyrobené v danom regióne miestnymi výrobcami z regionálnych surovín. Najväčší potenciál majú vzhľadom na motiváciu ku kúpe regionálnych produktov zberateľské predmety s regionálnou tematikou, miestne jedlo a nápoje, organizované podujatia s regionálnou tematikou, či regionálne remeselné výrobky.

Respondenti za typické regionálne produkty považujú najmä tradičné jedlá (Skalický trdelník), med a vína. Z hľadiska produktov s regionálnou značkou sú k dispozícii rôzne kategórie regionálnych produktov, najmä však keramické výrobky a med. V porovnaní s dopytom po regionálnych produktoch Záhoria absentujú certifikované tradičné jedlá, nápoje alebo mliečne výrobky. Nedostatočná je aj ponuka certifikovaných regionálnych zážitkov, ubytovacích a stravovacích zariadení.

Zistili sme, že respondenti by kupovali regionálne produkty viac, keby vedeli, kde ich môžu kúpiť a ktoré produkty to sú. Na Záhorí sú certifikované regionálne produkty dostupné na vidieckych tržniciach, rôznych obecných slávnostiach, na Festivale Podhoran a tiež priamo u výrobcov. Ak by sa zainteresovaným subjektom podarilo dosiahnuť väčšiu podporu predaja produktov značky Regionálny produkt Záhorie na organizovaných podujatiach, vybudovať trhovú miesta a predajne týchto produktov, môžeme predpokladať, že záujem návštevníkov by stúpol.

Nemenej dôležité je o regionálnych produktoch samotných, ich výhodách a predajných miestach informovať verejnosť. Významná je prezentácia regionálnych produktov na webových stránkach a prostredníctvom propagačných materiálov. Stránky www.zahorie.regionalneprodukty.sk a www.podhoran.sk obsahujú všetky potrebné informácie o certifikovaných produktoch Záhoria a ich producentoch. Informácie o regionálnych produktoch by však mohli obsahovať aj ostatné webové stránky orientované na propagáciu regiónu Záhorie. Všeobecné propagačné materiály o regióne Záhorie by mohli byť

vydávané v rôznych jazykových mutáciách a obsahovať aj informácie o regionálnych produktoch spolu s ich značkou.

Pomôcť odlíšiť regionálne produkty od tých ostatných a zvýšiť ich rozpoznateľnosť môže práve regionálna značka. Aj keď pre respondentov nebola najdôležitejšia, veríme, že je vhodným prostriedkom na podnietenie schopnosti identifikovať a odlíšiť regionálne produkty návštevníkmi v cestovnom ruchu.

Základom aktivít vyvíjaných v oblasti regionálnych produktov by preto malo byť zvyšovanie informovanosti verejnosti o regionálnych produktoch pred pobytom ale aj počas neho, poznanie a mapovanie potenciálu miestnych producentov regionálnych produktov, ponuka a dostupnosť regionálnych produktov na rôznych organizovaných podujatiach, v turistických informačných kanceláriách, či u miestnych producentov, zvyšovanie ich rozpoznateľnosti regionálnou značkou a vhodnou prezentáciou v jednotlivých regiónoch.

Použité zdroje

BESSIÈRE, Jacinthe: Local Development and Heritage: Traditional Food and Cuisine as Tourist Attractions in Rural Areas. In: *Sociologia Ruralis*. 1998, roč. 38, č. 1, s. 21 - 34. ISSN 0038-0199.

CHALUPOVÁ, Martina, PROKOP, Martin, ROJÍK, Stanislav. Regional food preference and awareness of regional labels in vysočina region (Czech Republic). In: *European Countryside*, 2016, roč. 8, č. 2, s. 109-122. ISSN 1803-8417.

EVERETT, Sally: *Food and drink Tourism: Participles and practice*, London : CPI Group, 2016. 464 s. ISBN 978-1-4462-6772-1.

EVERETT, Sally, AITCHISON, Cara: The Role of Food Tourism in Sustaining Regional Identity: A Case Study of Cornwall, South West England. In: *Journal of Sustainable Tourism*. 2008, roč. 16, č. 2, s. 150 - 167. ISSN 0966-9582.

HRUBALOVÁ, Lucia: Analýza dopytu po regionálnych produktoch v cestovnom ruchu. In: *11. mezinárodní konference Aktuální problémy cestovního ruchu: Místní bohatství a cestovní ruch*. Jihlava : Vysoká škola polytechnická, 2016. s. 116-125. ISBN 978-80-88064-21-3.

KRNÁČOVÁ, Paulína, KIRNOVÁ, Lenka: Regionálne produkty z pohľadu spotrebiteľov. In: *Studia commercialia Bratislavensia*. [online]. 2015, roč. 8, č. 29, s. 48-61. [cit. 2016-12-13]. Dostupné z: ftp://193.87.31.84/0203801/scb0115_Krnacova&Kirnova.pdf

KOPANICE REGIONÁLNY PRODUKT. Certifikačné kritériá. Regionalneprodukty.sk [online]. 2008 [cit. 2016-01-26]. Dostupné z: <http://www.kopanice.regionalneprodukty.sk/certifikacne-kriteria/>

LEE, Insun, ARCODIA, Charles: The Role of Regional Food Festivals for Destination Branding. In: *International Journal of Tourism Research*. 2011, roč. 13, č. 4, s. 355 - 367. ISSN 1804-252X.

VISEGRAD FUND. Regionálne značky kvality Vo vyšehradských krajinách. Príklady dobrej praxe [online]. 2017 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: http://www.maszdzo.biznisweb.sk/domain/maszdzo/files/mas-sk_final.pdf.

MONTANARI, Armando, STANISCIA, Barbara: Culinary Tourism as a Tool for Regional Re-equilibrium. In: *European Planning Studies*. 2009, roč. 17, č. 10, s. 1463 - 1483.

MORRIS, Carol, BULLER, Henri: The local food sector: A preliminary assessment of its form and impact in Gloucestershire. In: *British Food Journal*. 2003, roč. 48, č. 8, s. 539 - 566. ISSN 0007-070X.

SHARMA, Sanjay: *Sustainable Culinary Practices*. In: JAUHARI, Vinnie: Managing Sustainability in the Hospitality and Tourism Industry. Oakville : Apple Academic Press, 2014, s. 303 – 334. ISBN 978-1-926895-72-7.

SIMS, Rebecca: Food, place and authenticity: local food and the sustainable tourism experience. In: *Journal of Sustainable Tourism*. 2009, roč. 17, č. 3, s. 321 - 336. ISSN 1747-7646.

TYRAN, Ewa: Regional and Traditional Products as an Important Part of Rural Tourism Offer. In: *Oeconomia*. [online]. 2007, roč. 6, č. 3, s. 121 - 128. [cit. 2015-01-12]. ISSN 1644-5707. Dostupné z: [//acta_oeconomia.sggw.pl/pdf/ASO_6_3_2007.pdf](http://acta_oeconomia.sggw.pl/pdf/ASO_6_3_2007.pdf).

WATTS, D.C.H., ILBERY, B., MAYE, D.: Making reconnections in agro-food geography: alternative systems of food provision. In: *Progress in Human Geography*. 2005, roč. 29, č. 1, s. 22 - 40.

WOODLAND, Melanie, ACOTT, T.G.: Sustainability and local tourism branding in England's South Downs. In: *Journal of Sustainable Tourism*. 2007, roč. 15, č. 6, s. 715 - 734.

Grantová podpora

Stať je súčasťou riešenia grantového projektu UGA X/5/2017 Kreatívny cestovný ruch ako nový produkt cieľových miest cestovného ruchu na Slovensku.

Vydavatel:

Civitas per Populi, o.p.s.

Střelecká 574/13

500 02 Hradec Králové

www.civitas-group.cz

Adresa redakce:

Civitas per Populi, o.p.s., Střelecká 574/13, 500 02 Hradec Králové

redakce: Iveta Šilhánková

ISSN 1805-3246